

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

GÜNEY KAFKASYA'NIN JEOPOLİTİK KONUMU VE ÇATIŞMA
ALANLARI

Yüksek Lisans Tezi

Aynur MUSAYEVA

Ankara 2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

GÜNEY KAFKASYA’NIN JEOPOLİTİK KONUMU VE ÇATIŞMA
ALANLARI

Yüksek Lisans Tezi

Aynur MUSAYEVA

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mutlu YILMAZ

Ankara 2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

GÜNEY KAFKASYA’NIN JEOPOLİTİK KONUMU VE ÇATIŞMA
ALANLARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mutlu YILMAZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Tez sınav tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
Aynur MUSAYEVA

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	.ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları	2
1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	3
1.3. Araştırma Alanının Yeri	4
1.3.1. Kafkasya'nın Coğrafi Konumu	4
1.3.2. Kuzey Kafkasya	7
1.3.3. Güney Kafkasya (Transkafkasya).....	9
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	10
1.5. Araştırma Alanıyla İlgili Literatürün Değerlendirilmesi	12
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	16
2.1. Jeopolitik Kavramı.....	16
2.2. Jeopolitik Coğrafya İlişkisi	19
2.3. Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi	21
3. GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİNİN COĞRAFİ KONUMU VE SİYASİ YAPISI	
.....	24
3.1. Gürcistan	24
3.1.1. Gürcistan'ın Coğrafi Konumu	24
3.1.2. Fiziki Coğrafi Özellikleri	25
3.1.3. Beşeri Coğrafi Özellikleri	26
3.1.3.1. Nüfus ve Etnik Yapı.....	26
3.1.3. Gürcistan'ın Siyasi Yapısı	30
3.1.3.1. Gürcistan'ın Bağımsızlık Hareketinin Tarihi.....	31

3.1.3.2. Gürcistan’da Bağımsızlık Sonrası Yönetim Anlayışı	33
3.2. Azerbaycan	43
3.2.1. Azerbaycan’ın Coğrafi Konumu	43
3.2.1.2. Fiziki Coğrafi Özellikleri	45
3.2.2. Beşeri Coğrafi Özellikleri	47
3.2.2.1. Nüfusu ve Etnik Yapı.....	47
3.2.3. Azerbaycan’ın Siyasi Yapısı.....	51
3.2.3.1. Azerbaycan’ın Bağımsızlık Hareketinin Tarihi	51
3.2.3.2. Azerbaycan’da Bağımsızlık Sonrası Yönetim Anlayışı.....	54
3.3. Ermenistan	63
3.3.1. Coğrafi Konumu	63
3.3.1.2. Fiziki Coğrafi Özellikleri	64
3.3.2. Beşeri Coğrafi Özellikleri	65
3.3.2.1. Nüfus ve Etnik Yapı.....	65
3.3.3. Ermenistan’ın Siyasi Yapısı.....	67
3.3.3.1. Ermenistan’ın Bağımsızlık Hareketinin Tarihi	68
3.3.3.2. Ermenistan’da Bağımsızlık Sonrası Yönetim Anlayışı.....	69
4. GÜNEY KAFKASYA’DA ÇATIŞMA ALANLARI.....	76
4.1. Başlıca Çatışma Nedenleri.....	76
4.1.1. SSCB ve Stalin Faktörü	76
4.1.2. Etnik Anlaşmazlıklar	77
4.1.3. Bölgenin Jeopolitik Konumu	78
4.1.4. Dini Yapı.....	78
4.2. Abhazya Sorunu.....	79
4.2.1. Abhazya’nın Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihçesi.....	79
4.2.2. Abhazya Sorununun Doğuşu ve Tarihi Gelişimi	80
4.2.3. Abhazya’nın siyasi yapısı.	86
4.2.4. Abhazya Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler	87
4.3. Güney Osetya Sorunu	89
4.3.1. Güney Osetya’nın Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihçesi.	89
4.3.2. Güney Osetya Sorununun Doğuşu ve Tarihi Gelişimi.....	90
4.3.3. Rusya Gürcistan Savaşı (2008).....	96

4.3.4. Güney Osetya Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler.....	98
4.4. Dağlık Karabağ Sorunu.....	100
4.4.1. Dağlık Karabağ'ın Coğrafi Konumu.....	100
4.4.2. Dağlık Karabağ Sorununun Doğuşu ve Tarihi Gelişimi.....	102
4.4.3. Karabağ Sorununda Uluslararası Çözüm Arayışları.....	107
4.4.3.1. Uluslararası Kuruluşlar Düzeyinde Atılan Adımlar.....	109
4.4.3.1.1. BM'nin Azerbaycan'ın İşgal Edilmiş Toprakları Konusunda Aldığı 4 Önemli Karar.....	110
4.4.3.1.2. AGİT'in MİNSK Grubu ve Arabuluculuk Faaliyetleri.....	112
4.4.3.1.3. NATO'nun Tutumu.....	114
4.4.4. Karabağ Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler.....	115
5. SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	122
ÖZET.....	131
ABSTRACT.....	132

Binbir eziyetle eğitimim için bana her zaman destek olan, kendime güvenmemi sağlayan, babam Sabir Musayev'e ithaf ediyorum...

ÖNSÖZ

Jeopolitik anlamda önemli bir konuma sahip olan Güney Kafkasya, stratejik açıdan da önem taşıyan bir bölgedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonucu bu coğrafyada yeni bir siyasi yapılanma süreci başlamış, Kafkasya'nın jeopolitiğinde bir sıra değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler ve bölgede yaşananlarla beraber literatürde Güney Kafkasya ile ilgili araştırmalar artmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde Eski Sovyet Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanma fırsatı elde etmiş, Güney Kafkasya'da Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. SSCB'nin yıkılması ve Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle, Güney Kafkasya Bölgesi'nde dondurulmuş çatışmalar alevlenmeye başlamıştır.

Bu çalışmada, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu, Gürcü-Oset ve Gürcü-Abhaz anlaşmazlıklarının temeli ve tarihsel süreç içindeki gelişimi incelenmiştir. Söz konusu sorunların gelişmesine yeni bağımsızlığını kazanan bu ülkelerin yürüttüğü politikaların etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu tezin tamamlanmasına kadar geçen süreçte yardımlarını esirgemeyen, her aşamada eleştiri ve görüşleriyle beni yönlendiren ve destek veren tez danışmanım Doç. Dr. Mutlu YILMAZ hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana sağladığı destek ve yardımları için değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet SOMUNCU'ya ve Doç. Dr. Nuri Yavan'a teşekkürlerimi sunarım.

Ders aşamasında bana her zaman destek olan arkadaşım Arş. Gör. Suat TUYSUZ'a, tezin son aşamasındaki katkıları için Arş. Gör. Serdar CEYLAN'a teşekkür ederim.

Ayrıca tez çalışmalarım esnasında desteklerini benden esirgemeyen aileme, bu zor dönemde bana her zaman anlayış gösteren eşim Burhanettin ŞENSOY'a ve arkadaşlarım Jeong An CHOİ, Merve ALTUNDAL, Parinaz NAGHİPOUR ve Burcu GÖKÖZKURT'a teşekkürlerimi sunarım.

İsimlerine tek tek yer veremediğim, eğitimim süresince yardım ve desteklerini benden esirgemeyen, tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

1 Temmuz 2015

ANKARA

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Gürcistan'da Kentsel ve Kırsal Nüfus.....	28
Tablo 2. Gürcistan'da Azınlıkların Sayısı.....	30
Tablo 3. Azerbaycan'da Kentsel ve Kırsal Nüfus.....	48
Tablo 4. Azerbaycan'da Azınlıkların Dağılımı.....	49
Tablo 5. Ermenistan'da Kentsel ve Kırsal Nüfus.....	66
Tablo 6. İşgal Edilmiş Azerbaycan Toprakları	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kafkasya'nın Fiziki Haritası.....	5
Şekil 2. Kafkasya'nın Siyasi Haritası.....	7
Şekil 3. Kuzey Kafkasya Siyasi Haritası.....	8
Şekil 4. Güney ve Kuzey Kafkasya Siyasi Haritası.....	10
Şekil 5. Gürcistan'ın Haritası.....	25
Şekil 6. Gürcistan'ın Belirli Dönemlere Göre Nüfusu.....	27
Şekil 7. Kafkas Halklarının Etnik Dağılımı.....	29
Şekil 8. Azerbaycan Haritası.....	45
Şekil 9. Azerbaycan'ın Etnik Yapısının Ülke İçerisindeki Dağılışı.....	50
Şekil 10. Ermenistan'ın Haritası.....	63
Şekil 11. Abhazya ve Güney Osetya.....	80
Şekil 12. Dağlık Karabağ ve İşgal Edilmiş Azerbaycan Toprakları.....	101

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AHC	: Azerbaycan Halk Cephesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADİK	: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ARMSTAT	: National Statistical Service of Republic of Armenia
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİLGESAM	: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BKZ	: Bakanız
BTE	: Bakü Tiflis Erzurum
BTC	: Bakü –Tiflis- Ceyhan
ÇEV	: Çeviren
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DKÖB	: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
DKMV	: Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti
GEOSTAT	: National Statistics Office of Georgia

GYB	: Gürcistan Yurttaşlar Birliği
KP	: Komünist Parti
OAKA	: Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşma Teşkilatı
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
RF	: Rusya Federasyonu
RFSSC	: Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
TACIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States).
TRACECA	: Avrupa-Kafkasya-Asya Nakliye Koridoru (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia).
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

1. GİRİŞ

Kafkasya tarih boyunca jeopolitik ve stratejik konumu nedeniyle ön planda olmuştur. Doğu ve Batı arasında bir köprü durumunda olan Kafkasya, insanlık tarihinin başlangıcından beri bir geçiş noktası özelliği taşımıştır. Kozmopolit bir yapıya sahip olan bölge farklı dil, din, etnik grup ve kültür özellikleri olan birçok medeniyet ve topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Sahip olduğu yer altı ve yer üstü zengin kaynakları özellikle son yıllarda Kafkasya'nın cazibesini artırmıştır. Kafkasya coğrafi olarak küçük bir bölge olmasına rağmen içerisinde birçok medeniyete yurt olması ve kültür çeşitliliği ile hep dikkat çekmiştir.

1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla Dünya iki kutuplu sistemden Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğindeki tek kutupluluğa doğru bir dönüşüm yaşadı. SSCB kendi içinde çözüldü ve parçalandı. Bu çöküş doğrudan askeri yenilgiden daha çok ekonomik ve toplumsal gerginliklere yol açacak bir dağılmayı beraberinde getirdi. SSCB'nin dağılmasıyla iki kutuplu dünya siyasi sisteminin sonu geldi ve ABD ilk ve tam anlamıyla gerçek küresel bir güç oldu (Brzezinski, 2005: 25-26).

SSCB'nin Aralık 1991'de parçalanmasıyla 15 ülke bağımsızlık kazandı. Bu ülkelerden üçü Güney Kafkasya olarak adlandırılan bölgede yer alan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'dır. SSCB döneminde Güney Kafkasya bölgesinde rafa kaldırılan sorunlar, SSCB'nin dağılma süreciyle gittikçe belirginleşmiş ve Güney Kafkasya çatışmaların arttığı bir bölge haline gelmiştir. Bu dönemden itibaren uluslararası alanda bu devletlere yönelik ilgi artmış ve bölgesel yakınlıkları olan

Türkiye, Rusya, İran'ın yanı sıra ABD ve Avrupa Birliği (AB) gibi diğer güç odakları da bölge üzerinde farklı çıkar ve stratejiler geliştirmeye başlamıştır.

Bu durumu Suat İlhan şu şekilde ifade etmektedir: Güney Kafkasya üzerinde etkili olmaya çalışan 2 dış kuşak vardır:

1. Rusya, Türkiye, İran ve Orta Asya
2. Evrensel güçler (AB, ABD) ve Arap dünyası (İlhan, 1999: 77).

Birçok fırsatların, aynı zamanda çatışma risklerinin arttığı bölge XXI. yüzyılda dünya siyasetinin en büyük ilgi odaklarından biri haline gelmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu araştırmada SSCB'nin dağılmasından sonraki dönemde Güney Kafkasya ülkelerinin siyasi alanda verdiği mücadeleler ortaya konmaya çalışılmıştır. Güney Kafkasya'daki sorunlar ve bunların gelişim sürecini daha iyi anlaya bilmek amacıyla bölgede yer alan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın yakın siyasi tarihi incelenmiştir. Bağımsızlıklarını ilan ettikleri 1991 yılından günümüze bu ülkelerin hayatta kalma mücadelesi ve bu durumda yürütülen siyasi çizginin bölgedeki sorunları nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bağımsızlık sonrası dönemde Güney Kafkasya'nın coğrafi konumunu, jeopolitik öneminin etki boyutu ve bölge sorunlarına yansımalarını inceleyerek:

1. Yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerin toprak bütünlüğü için verdiği mücadeleleri tarihi süreçte ele almak,
2. Güney Kafkasya ülkelerinin izlediği siyasetin bölgede gelişen olaylara ve bölgedeki sorunlu alanlara etkisini ortaya koymak,

3. Güney Kafkasya'da bugün hala devam eden ve çözüm bekleyen sorunların arka planını araştırıp nedenlerini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda, Gürcistan'da yer alan Güney Osetya, Abhazya ve Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorunları bu çalışmada ele alınmıştır.

Zamansal bir çerçeve içerisinde ele alınan konular, alt başlıklarla detaylandırılarak objektif bir bakışla incelenmiştir. Literatür taraması yapılmış; süreli yayınlar, güncel basın ve haber ajanslarının takip edilmesine önem verilmiş ve çalışmanın konusu yakın geçmişe ait olduğu için büyük ölçüde Türkiye ve diğer ülkelerde yayınlanmış olan kitap ve makalelerin, gazetelerin ve internetten literatürün taranması şeklinde yürütülmüştür.

1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan yeni dönemde Güney Kafkasya küresel ve bölgesel aktörlerin güç mücadelesine sahne olmuştur. Aynı zamanda bölgede patlak veren sorunlar, yaşanan çatışmalar uluslararası arenaya taşınmış, Güney Kafkasya dikkatleri üzerine çekerek XXI. yüzyılda dünya siyasetinin en büyük ilgi odaklarından birine dönüşmüştür. Bu bağlamda literatürde dış güçlerin bölge üzerindeki politikalarıyla, bölgedeki çatışmalarla ilgili birçok araştırma ortaya çıkmıştır. Türkiye'de konuyla ilgili yapılan çalışmaların pek çoğu siyaset bilimciler tarafından ele alınmıştır. Konuyla ilgili lisansüstü tezlerine bakıldığında uluslararası ilişkiler ve tarih disiplini içerisinde araştırmaların yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, diğer disiplinlerin yanı sıra mekânsal bakış açısıyla olay ve olgular ele alınmıştır. Mekânın önemini ileri sürerek bölge ülkelerinin ve incelediğimiz çatışma alanlarının coğrafi özelliklerine geniş yer verilmiş ve

konuların açıklanması için bölge ile ilgili haritalardan yararlanılmıştır.

Bu çalışma, araştırma alanı ve konusuyla ilgili araştırma yapacak kişilere bölgenin geçmişi ve bugünkü sosyal ve siyasal yapısı hakkında bir fikir verecektir.

1.3. Araştırma Alanının Yeri

1.3.1. Kafkasya'nın Coğrafi Konumu

Bugün siyasi, coğrafi, etnik ya da kültürel sınırlar açısından ele alındığında karşımıza birbirinden farklı sınırlara sahip birkaç Kafkasya tanımı çıkmaktadır (Tavkul, 2007: 1). Güney ve Kuzey olarak ikiye ayrılmadan tek bir Kafkasya olarak ele alınacak olursa, Kafkasya coğrafi olarak batıda Azak Denizi'nin güneydoğusunu oluşturan Taman Yarımadası'ndan, doğuda Hazar Denizi'nin batısında bulunan Abşeron Yarımadası'na, kuzeyde Don ve Kuma Irmaklarından, güneyde Aras Irmağı'na ve Kars Platosu'na kadar uzanarak yaklaşık 440.000 km²'lik bir alan kaplamaktadır. Don nehri Kafkasya'nın kuzey sınırını, Aras nehri ise güney sınırını oluşturmaktadır (Şekil 1 ve 2).

Matematiksel konum olarak 40. ve 46. boylamlar arasında yer alan Kafkas sıradağları batıda Karadeniz kıyısındaki Novorossiysk şehrine doğuda ise Hazar Denizi kıyısındaki Derbent şehrine kadar uzanmaktadır. En yüksek zirveleri 5647 m yüksekliğindeki Elbruz Dağı ve 5047 m yüksekliğindeki Kazbek Dağı'dır. Bu sıradağlar aynı zamanda Avrupa ile Asya kıtaları arasında doğal bir sınır oluşturmaktadır. Derin vadiler, geçitler, yüksek platolar ve belirli alanlarda uzanan ovaları morfolojik ünitelerini oluşturmaktadır. Kafkas sıradağları kuzeyde ulaşım yolları olarak da kullanılan Dinyeper, Don ve Volga gibi büyük nehirlerin bitim noktasında bulunmaktadır (Özbay, 2009).

Aslında Kafkasya derken yaklaşık Aras Nehri ile Kuma ve Kuban Nehirleri, Hazar ile Karadeniz arasında bulunan polifonik doğaya ve etnografik yapıya sahip tarihsel mekân kastedilmektedir (İbrahimli, 2001: 80).

Şekil 1. Kafkasya'nın Fiziki Haritası

Harita Kaynağı 1.

Literatürde Kafkasya Kuzey ve Güney olmakla ikiye ayrılmıştır. Kuzey Kafkasya günümüzde Rusya Federasyonu sınırları içinde kalan Adıgey, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan cumhuriyetlerini içine alan bölgedir (Şekil 3). Güney Kafkasya ise Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan Cumhuriyetleri ile Abhazy, Acara, Dağlık Karabağ, Nahçıvan Özerk Cumhuriyetleri ve Güney Osetya'yı içine alan bölgeyi kapsamaktadır (Şekil 4). Aslında Kuzey Kafkasya, Güney Kafkasya isimleri o bölgenin tarihi, etnik, sosyolojik, kültürel gerçeklerine uymamaktadır. Bu sınırlandırma da eksik kalmaktadır, çünkü bugün siyasi açıdan Gürcistan'a bağlı

olan Abhazya ve Güney Osetya etnik ve kültürel açıdan Kuzey Kafkasya'nın bir parçasıdır (Tavkul, 2007: 11).

Kafkasya isminin bir bölgeyi niteler biçimde yaygın olarak kullanılmaya başlanması her ne kadar XVIII. yüzyılın sonlarına denk gelse de, bugün için Kafkasya artık genel geçerliliği olan bir isimdir. Kafkas ismi tarihin erken dönemlerinden itibaren bölgede yer alan ve yükseklikleri yer yer 5.000 metreyi aşan sıradağları nitelemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Batıdan doğuya, Karadeniz kıyısından Hazar Denizi kıyılarına, 1.200 km'lik bir hatta boydan boya uzanan Kafkas Sıradağları'nın ikiye böldüğü coğrafya ise Kafkasya ismini almıştır (Çelikpala, 2006: 63-64).

“Kafkas” ve “Kafkasya” adı ilk defa eski Yunan düşünürlerinden Aiskhylos'un M.Ö. 490'da yazdığı, “Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence” isimli eserinde anılan “Kavkasos Dağı” deyiminde görülmüştür. İran düşüncesine yakın olan ilk Müslüman coğrafyacılar, bölge ile ilgili olarak Babil dönemine kadar gitmişler ve uygar güney ile karanlık kuzey arasındaki ünlü Kaf Dağının bulunduğu bölge olarak tanımlamışlardır. Kafkas kelimesi, (Arapça'da al-Kabk, Türkçe'de Kafkas) Farsça Kafkah yani Kaf Dağı'ndan türetilmiştir. Firdevsi'nin Şahnamesi'nde, Kafkasya, 'Kuhe kaf' olarak adlandırılmıştır (Demir, 2003: 59).

Karl Menges Kafkas ve Kafkasya isminin antik Yunanlılarca bölgeyi tanımlamada kullanılan, dolayısıyla Batılı tüm halklar tarafından da benimsenen, Latince 'Caucasus'tan türeyen bir kelime olarak 'Kaukasos' tan geldiğini belirtmektedir. Bu kavramın kökeninin de buzla kaplı buz parlaklığıyla göz kamaştırıcı gibi anlamlara gelen yine Farsça 'krau-kasis' olduğunu söylemektedir (Çelikpala, 2006: 63-64).

Şekil 2. Kafkasya'nın Siyasi Haritası

Harita Kaynağı 2.

1.3.2. Kuzey Kafkasya

Kuzey Kafkasya, Güney Kafkasya'ya kıyasla daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu bölge geçiş hattı üzerinde yer alması sebebiyle sürekli olarak savaşlar, fetihler, işgaller ve göçlerle karşı karşıya kalmıştır. Kuzey Osetya, Çeçenistan ve Abhazy'a'da yaşanan ve hala etkisi devam eden çatışmalar bu duruma örnektir.

Şekil 3. Kuzey Kafkasya Haritası

Harita Kaynağı 3.

Günümüzün Kuzey Kafkasya'sını şekillendiren Sovyet yönetimi olmuştur. Özellikle Stalin idaresindeki Milletler Komiserliği aracılığıyla Kuzey Kafkasya'da Bolşevik ve Sovyet idaresinin bir daha değiştirilemeyecek bir biçimde kurulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede 20 Ocak 1920'de Kuzey Kafkasya topraklarının tamamını kapsayacak şekilde Dağıstan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Sovyet Dağlı Cumhuriyeti adı altında iki ayrı cumhuriyet kurulmuş ve bu iki yapı Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (RFSSC)'ne bağlanmıştır. Dağlı Cumhuriyeti Sovyet rejimi bölgede tam anlamıyla yerleştikten sonra bölgeyi ve halkları daha rahat kontrol etmek ve dağınık bir biçimde elde tutmak amacıyla etnik tabanda parçalara ayrılarak 6 özerk bölge oluşturulmuştur (Çelikpala, 2006: 68). Bu nedenle Kuzey Kafkasya'nın kültürel coğrafyasının sınırlarını belirlemek çok zordur. SSCB'nin dağılmasından sonra da Kuzey Kafkasya'da Rusların hegemonyayı elinde tutma isteği ve buna karşı mücadeleler devam etmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren bölgeyi dünya siyasetine taşıyan ve bölgeye damgasını vuran olaylar daima etnik çatışmalar olmuştur. 1992 sonbaharından itibaren Kuzey Osetya'da, Kabardey-Balkar'da, Karaçay-Çerkes'te, Çeçenistan'da, Abhazya'da sürekli olarak etnik çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların altında yatan temel sebep değişik adlarla da olsa bölgede yıllarca emperyalist güç olarak varlığını sürdüren Rusya'nın yürüttüğü politikalar olmuştur. Bu politikalarla bölgeye hâkim olma adına Kuzey Kafkasya'nın demografik yapısıyla oynanmış, sürgün ve cezalandırmalarla halkların yerleri değiştirilerek arazi ihtilafları yaratılmış ve sık sık değiştirilen idari ve siyasi sınırlarla çatışmalar için ortam hazırlanmıştır (Çelikpala, 2006: 72).

1.3.3. Güney Kafkasya (Transkafkasya)

Rusça “Zakavkazye” diye bilinen ve Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan Cumhuriyetlerini kapsayan Güney Kafkasya, Hazar Denizi ile Karadeniz arasında eski baharat ve ipek yolları üzerinde bulunmaktadır. Kelime anlamı olarak, Transkafkasya “Kafkas aşırı” anlamına gelip Rusya'ya göre bir coğrafi konum göstermektedir. Bu nedenle Sovyet döneminde ve daha sonra Ruslar tarafından da bu terim tercih edilmiştir (Demir, 2003: 61). Güney Kafkasya bölgesinin Literatürdeki adı “Kafkas ötesidir”. Rusların bu bölgeye verdikleri “Zakavkazya”, İngilizlerin kullandıkları “Transcaucasus”, Osmanlı ve Arapların verdikleri “Maverai Kafkasya” adları Güney Kafkasya değil, Kafkas ötesi anlamındadır (Tavkul, 2007: 6). Ancak Güney Kafkasya terimi de coğrafi bir ifade olarak aynı oranda kullanılmaktadır. Bu bölge, Akdeniz dünyasını Orta Asya'ya, bozkır ülkesini de Yakınoğu'ya bağlayan bir işlev görmektedir. Kuzeyde Büyük Kafkaslar, güneyde Türkiye ve İran, batıda Karadeniz, doğuda Hazar Denizi ile

alakalıdır. Tezde araştırılan üç sorunun diğer sorunlardan bağımsız ele alınması konu bütünlüğü açısından bazı zorluklar doğurmuştur.

Tezle ilgili literatürde başlıca olarak Türkiye ve Azerbaycan'dan ulaşılan kitap ve makaleler değerlendirilmiştir. Bunun yanında bölge ile ilgili yazılan Rusça ve İngilizce kaynaklar da kullanılmıştır.

Çalışmanın içeriği, giriş dâhil beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü kapsayan giriş kısmında, çalışmanın konusu, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları ve içerdiği bölümler hakkında bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda Kafkasya kavramının kökeni ve Kafkasya'nın coğrafi konumu bu bölümde incelenmiştir. “Kafkasya neresidir ?” - sorusuna cevap aranmış bu amaçla konunun görsel açıdan netleşmesi için çeşitli haritalara yer verilmiştir.

Kavramsal çerçevenin oluşturduğu ikinci bölümde jeopolitik kavramı açıklanmış, jeopolitiğin tarihi gelişimine ve coğrafyayla ilişkisine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde Güney Kafkasya ülkelerinin coğrafi ve jeopolitik konumu genel hatlarıyla incelenmiştir. Güney Kafkasya bölgesindeki sorunların nedenini, gelişim sürecini daha iyi anlayabilmek amacıyla bu bölgedeki ülkelerin (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) siyasi tarihi incelenmiştir. 1991'den günümüze SSCB'nin dağılmasından sonra Güney Kafkasya ülkelerinin bağımsızlık mücadeleleri ve bu çerçevede gelişen olaylar incelenmiştir.

Dördüncü bölümde bölgedeki başlıca çatışma alanları verilmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında mevcut Dağlık Karabağ sorunu, Gürcistan sınırları içinde yaşayan Abhaz ve Osetler'in Gürcistan'dan ayrılma talepleri sonucu ortaya çıkan Gürcü-Abhaz ve Gürcü-Oset anlaşmazlıkları ele alınmıştır. Dağlık

Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya Bölgelerinin sahip olduğu jeopolitik ve coğrafi konumları, mevcut sorunların ortaya çıkma sebepleri, tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmeler ve sorunların çözümüne yönelik uluslararası kurumların ve çeşitli ülkelerin arabuluculuk faaliyetleri incelenmiştir.

Kafkasya Bölgesi'nde mevcut diğer tüm sorunlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Sonuç kısmında konu genel anlamda değerlendirilmiştir.

1.5. Araştırma Alanıyla İlgili Literatürün Değerlendirilmesi

Türkiye'de genel olarak konuyu uzmanlık alanı edinmiş araştırmacılar çok sayıda çalışma yapmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı örnek olarak gösterilebilir:

Ali Faik Demir'in "Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya" adlı çalışmasında Türk Dış Politikası ve Transkafkasya'nın Türkiye için önemi analiz edilmiş, bölgesel ve bölge dışı aktörlerin Güney Kafkasya ülkelerine yönelttiği politikalar ve bölgedeki temel çatışmalar olan Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya sorunları ele alınmıştır.

Mustafa Aydın'ın "Kafkaslar Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi III)" derlemesinde konuyla ilgili 11 makale bir araya toplanmıştır. Çalışmada Sovyet sonrası dönemde Güney Kafkasya ülkelerinin dönüşüm süreci, bölgeye ilgi duyan ülkelerin temel politika öncelikleri, Kafkasya'da ekonomik dönüşüm ve bölgenin çevresel sorunlarına yer verilmiştir.

Orta Asya ve Kafkasya, bölge ülkelerinin dış politikası, uluslararası güvenlik sorunlarıyla ilgili çok sayıda çalışma yapan Kamer Kasım "Soğuk Savaş sonrası Kafkasya" adlı yapıtı ile konuya oldukça yararlı katkılar sağlamıştır.

Bölgenin dinamik yapısının yeterince bilinmediğini söyleyen yazar dış politikada karar vericilerin bölge uzmanlarından aktif bir şekilde yararlanmasının oluşturulacak politikalar açısından çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın dış politikaları, bölgesel güçler olan Türkiye, Rusya ve İran'ın Kafkasya politikası ve ABD'nin Kafkasya politikaları incelenmiştir.

David Veliev ve Araz Aslanlı tarafından derlenen "Güney Kafkasya; Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji" isimli kitapta 9 makale yer almaktadır. Çalışmada yer alan makaleler bölge ülkelerini, aralarındaki sorunlar, iç politik sorunlar, jeopolitik ve enerji konularını geniş bir perspektifle ele almaktadır.

Gürcistan'ın dış ve iç politikaları devlet başkanları dönemlerinde farklı özellikler göstermiştir. Toprak bütünlüğünü koruma isteği Gürcistan politikasını etkileyen en başlıca nedendir. Bu bağlamda konunun ayrıntılı analizi, bölge uzmanı olan Kamil Ağacan'ın "Gürcistan: Çok Milletli Yapıda Devlet İnşa Sürecinin Öyküsü", "Gürcistan'da Barışın Önündeki En Büyük Engel: Barış Gücü" isimli çalışmasında ve diğer çalışmalarında yer almıştır. Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının tarihi gelişimi, tarafların farklı bakış açısı ele alınmıştır.

Karabağ işgalinin tarihi gerçekliği, çözüm önerileri, mevcut durumu Araz Aslanlı'nın "Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu", "Karabağ Sorunu: Nereden Nereye?", "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu" isimli çalışmalarında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Kafkasya'nın Güney ve Kuzey olarak ikiye bölünmesini kabul etmeyen tek bir Kafkasya olduğunu söyleyen Ufuk Tavkul'un "Kafkasya Gerçeği" isimli eseri

önemli araştırmalardan biridir. Kafkasya bölgesini önce teorik bir çerçevede ele alan yazar daha sonra, bölgedeki toplulukların coğrafi dağılımını nüfuslarıyla beraber vermiştir. Eserde Abhazlar-Abazalar, Adigeler (Çerkesler), Karaçay-Malkarlılar, Osetler, Çeçen-İnguşlar, Dağıstan Halkları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Türkiye’de Kafkasya’yla ilgili lisansüstü tez araştırmalarının son yıllarda artış gösterdiği gözden kaçmamaktadır. Bu araştırmalara bakıldığında genelde belli bir tarih dilimini kapsadığı, ya da sadece başlıca sorunlardan birinin ele alındığı görülmektedir. Özellikle uluslararası ilişkiler alanında konuyla ilgili tezlere bakıldığında bölgesel ve bölge dışı aktörlerin Güney Kafkasya’ya yönelik politikalarının incelendiği görülebilir. Alanla ilgili yapılmış bazı çalışmalarda tek bir ülke ve o ülkede yaşanan başlıca sorunlar ele alınarak incelenmiştir.

Konuyla ilgili Fırat Karabayram’ın (2007) “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası” isimli doktora tez araştırmasında Güney Kafkasya’nın Rusya Federasyonu için önemi, Bağımsızlık sonrasında (1991-2006) Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) ülkelerine yönelik izlediği dış politika araştırılmıştır.

Adalet İbadov’un (2007) “Azerbaycan’ın Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu: Çözümler, Öneriler” isimli doktora tez araştırmasında Karabağ sorununun tarihi süreci, ortaya çıkış nedenleri ve çözümü için yapılan girişimler incelenmiştir. Bu çalışmada, sorunun çözümü için askeri yolların denene bilineceği söylene de barışçıl yolların tümünün tükenmemiş olduğu belirtilmektedir. Araştırmacı Azerbaycan’ın her şeye rağmen sorunun siyasal yollardan barışçıl çözümü için

sergilediği tutumunu sürdürmesi ve stratejik açıdan elde ettiği avantajları en iyi şekilde kullanması gerektiği kanaatindedir.

Figen Tavil Alsirt'in (2009) "Bağımsızlık Sonrası Gürcistan'ın Yeniden Yapılanması ve Bu Süreçte Türkiye ile İlişkileri" isimli yüksek lisans tez araştırmasında, Gürcistan hakkında genel bilgiler verilmiş, bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma süreci ile beraber, Gürcistan'ın farklı cumhurbaşkanları dönemlerinde Türkiye Cumhuriyeti ile geliştirdiği ilişkiler incelenmiştir. Yazar Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsız bir devlet olarak yaşama şanslarının olmadığını, Gürcistan'dan ayrıldıkları takdirde ya Rusya'ya dâhil olacaklarını ya da Rusya'nın uydusu haline geleceklerini söylemiş, Güney Osetya ve Abhazya sorunlarının Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü çerçevesinde çözülmesinin her iki taraf için iyi sonuçlar doğuracağını savunmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Jeopolitik Kavramı

Jeopolitik, etimolojik açıdan geo ve politika terimlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Geo-yer, arz ve dünya demektir. Politika (politikos) terimi şehir ve şehir devleti anlamına gelen polis kelimesinden türemiştir.

Bilimsel literatürde jeopolitiğin birbirinden farklı pek çok tanımını görmek mümkündür. Bu tanımların hemen hemen tamamında devlet, coğrafya, politika kuramlarına rastlanılmaktadır.

Çağdaş jeopolitiğin başlangıcı olarak Friedrich Ratzel'in 1897'de yayımlanan "Siyasi Coğrafya" adlı eseri kabul edilir (Cömert, 2000: 7). Ratzel'e göre jeopolitik devletin çevresi, komşuları ve öncelikle bulunduğu coğrafi ortamlarla ilişkilerini inceler ve coğrafi ortamlarla etkileşimden doğan sorunları çözüme kavuşturmayı hedefler (Sandıklı, 2011: 6).

Ratzel jeopolitiği "coğrafi açıdan izah edilen siyaset" ve bağımsız bir araştırma konusuna sahip bulunmayan ara disiplin olarak değerlendirmiş ve daha fazla siyasi şartlara ve bunların coğrafi bakış açısıyla analizine yoğunlaşan bir alan gibi tanımlamıştır (Hasanov, 2012: 200-203).

1916 yılında ilk defa jeopolitik terimini kullanan Rudolf Kjellen coğrafyanın devletin oluşumunda etkisinin büyük olduğunu belirtmiştir. Yazarın ifadesiyle devletin varlığı devletin gücündedir ve jeopolitik, devletin çevresiyle ilişkisini inceleyen bir disiplindir. Kjellen'e göre, Ratzel devletin gelişmesinde fiziki amiller ve coğrafi mevkii üzerinde fazla durmuş, bu faktörlerin fert üzerinde etkilerini

incelemiş ve ilişkiyi lüzumundan fazla büyütmiştir. Kjellen, Ratzel'in "devlete hayat ve kuvvet veren şeyin, hudutları dâhilinde yaşayan insanlar olduğu hususunu" dikkate almadığını belirtmiştir (Sandıklı, 2011: 7). Kjellen, devletlerin fertler gibi akıl ve şuur sahibi varlıklar olduğunu ifade etmiş, hatta devletler fertler gibi konuşur ve hareket eder, birbirini kıskanır, birbiriyle dost veya düşman olur demiştir. Kjellen'e göre devlet, yaşayan bir organizmadır ve belli kanunlara tabi olarak gelişebilir veya son bulur.

Haushofer'e göre jeopolitik "içinde yaşadığı coğrafi bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasi hayat şeklinin üzerinde yaşadığı yer ile münasebetidir" (İlhan, 1986: 609). Haushofer, geniş sahanın bir devletin büyüklüğü için lüzumlu olduğu kanaatindedir. Bir devletin çöküşünü, sahasının daralması manasında düşünmektedir. Bir devletin devam edebilmesinin saha kazanmasıyla mümkün olabileceği, aksi takdirde ortadan silineceği kanaatindedir. Devletin genişlemesinde hiçbir sınır tanımayan Haushofer'e göre, siyasi coğrafya statiktir. Jeopolitik ise dinamik bir disiplindir ve siyasi durum katiyen uzun zaman sabit kalamaz (Sandıklı, 2011: 7).

Kendisi bir asker olan Suat İlhan jeopolitiği: "Bir milletin, milletler topluluğunun (ittifaklar gibi) veya bölgenin mevcut coğrafi platform üzerinde, değişmeyen unsurlarını (arz üzerindeki yer, coğrafi karakter, arazi) ve değişen unsurlarını (sosyo-kültürel yapı, ekonomik, politik ve askeri değerler) dikkate alarak güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kalan o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran, belirleyen bir bilim" olarak tanımlamıştır (İlhan, 1986: 610).

Suat İlhan'ın ifadesiyle, Jeopolitiğin doğuşunu coğrafyacılar, siyasi coğrafyacılar hazırlamış, siyaset bilimcileri geliştirmiştir. Jeopolitik bir zaruretin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. II Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ittifaklarda ve politikalarda jeopolitik görüşlerin, çalışmaların derin izleri görmekteyiz (İlhan, 1986: 609). Günümüzde de jeopolitik görüş olmadan firmalar, uluslararası organizasyonlar, askeri güçler, sosyal hareketler, terörist gruplar gibi farklı organizasyonlarla bölünmüş dünyada yaşanan birçok sorunun açıklanması yetersiz kalır (Karabağ, 2008: 81).

Günümüzde jeopolitik yalnızca dünya düzeninin değiştirilmesinde ana düşünce ve araç konumunda değil, aynı zamanda lider ülkelerin stratejik politikalarına ve insanlığın geleceğine ilişkin tahmin yürütmesinde de anahtar konumundadır.

Günümüz jeopolitiği nüfus artışı, zayıf ve başarısız devletler, göç, küreselleşme etkisi, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, küresel krizler, çevre sorunları, terörizm, küresel yönetim, sosyal istikrarsızlık, insan hakları, dünya modelleri, enerji politikaları, kurumlar ve benzeri diğer unsurları da kapsamaktadır (Tezkan ve Taşar, 2013: 171).

Bir genelleme yapacak olursak “jeopolitik somut amaca yönelik ve sübjektif, bilimsel ve ideoloji, teorik ve uygulamalı bir çalışma alanı olarak yeryüzünün (kıtaların, bölgelerin, ülkelerin, kara, deniz ve hava mekânının askeri kozmik mekânların) durumunu ve bu durumu etkileyen faktörleri (coğrafi, tarihi, siyasi, ideolojik, demografik, dini, manevi, sosyal, ekonomik, askeri) ülkelerin ve ülke

birliklerinin jeostratejik kalkınmasının tetikleyici gücünü ve çalışma ilkelerini inceleyen bir disiplin” olarak tanımlanabilir (Hasanov, 2012: 200-203).

2.2. Jeopolitik Coğrafya İlişkisi

Ratzel siyasi coğrafyanın kurulmasına katkıda bulunarak, jeopolitiğe geçişe zemin hazırlamıştır. Ratzel’e göre; siyasi coğrafya mükemmel haritalar yapmakta ve ülkeleri tanımak için yeni bilgiler getirmekte, havanın, nüfusun, iklimin etkilerini yeterli bir şekilde açıklamakta, fakat siyasi ilimler üzerinde tatmin edici bir etkiye ulaşamadığından cansız ve sade kalmaktadır. O halde coğrafya, siyasi ilimleri de yine kendi sahasında işleyerek siyasi coğrafyayı statik olmaktan kurtaracak ve ona yeni bir hayat ve canlılık kazandıracaktır (Cömert, 2000: 7).

Temelde jeopolitik ile siyasi coğrafya birbirine yakın kavramlardır. Her iki disiplin de aynı kaynaktan, yani yeryüzü şekillerinin değerlendirilmesinden yararlanmaktadır. Temel dinamikleri devlet, siyaset ve coğrafya olan jeopolitik içinde yaşanan zaman diliminde devlete siyasi hareket tarzları sunacak şekilde coğrafyayı inceler ve geleceğe yönelik hükümler içerir. Siyasi coğrafyanın yaptığı ise bir durum tespitidir (Tezkan ve Taşar, 2013: 16).

Bazıları jeopolitiğin siyasi coğrafya ile aynı anlama geldiğini düşünmektedir. Aslında bu iki terim farklı anlamları ifade etmektedir. Siyasi coğrafya, devletlerin coğrafi konumunu, şeklini, yüzölçümünü ve doğal kaynaklarını, sınırlarını, nüfus yapısını, idare sistemini objektif ve “tasviri” olarak inceler. Devletler tarafından uygulanması gereken politika ile ilgilenmez ve bu hususta herhangi bir tavsiyede bulunmaz. Jeopolitik ise devletlerin milli politikası ile doğrudan ilgilenir,

devletlerin dış politikalarının tespitinde ve uygulamasında coğrafi faktörlerin rolünü inceler (Karabulut, 2005: 34).

Jeopolitik daha ziyade siyasi coğrafyadan politikaya geçişi ve coğrafi politikayı temsil ederken, siyasi coğrafya ise coğrafyaya siyasi açıdan bakışı temsil etmektedir (Özey, 2013: 38). Bir örnekleme ile konuya açıklık getirilecek olunursa; jeopolitik, dünyayı çok yönlü olarak inceler ve yer politikaları üretir. Siyasi Coğrafya ise, yerin yani dünyanın fiziki, beşeri ve iktisadi olaylarının dağılımlarını, aralarındaki bağlantılarını ve sebep ve sonuçlarını inceleyerek, siyasi açıdan değerlendirmeler yapar.

En kısa anlatım ile jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yönü belirler. Jeopolitik politika üretmez; politika üretecek alanlara veri hazırlar (İlhan, 2002: 319).

Burada belirtilmesi gereken en önemli nokta devletlerin coğrafi konumları ile jeopolitik konumlarının birbirinden farklı olduğudur. Coğrafi konum değişmez, ülke hudutları değişmediği sürece aynı kalmaktadır. Jeopolitik konum ise ülkelerin ekonomik, sosyal, politik, askeri güç ve değerlerinde olan değişiklikler sonucunda değişir. Aynı zamanda jeopolitik konum büyük savaşlardan önceki ve sonraki durumlara göre farklılık gösterebilmektedir (İlhan, 1999: 9).

“Jeopolitik sadece coğrafyanın siyasi coğrafya bölümünden değil, fiziki coğrafya, biyolojik coğrafya, beşeri coğrafyadan yararlanır, zaman unsurunu kullanır, geleceğe ait hükümler çıkarır” (İlhan, 1986: 614).

2.3. Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi

Kafkasya doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerinde çok önemli bir geçiş noktasıdır. Kuzeyde Rusya'nın içlerinden başlayıp güneyde Anadolu, Ortadoğu ve Afrika'ya yönelen eski ulaşım ve ticaret yollarının kesiştiği yerdedir. Doğuda Çin ve Orta Asya steplerinden başlayıp batıda Avrupa ve Akdeniz'e kadar uzanan tarihi İpek Yolu da Kafkasya üzerinden geçmektedir.

Kafkasya, kendine özgü coğrafi yapısıyla Asya, Avrupa ve Ortadoğu üzerinden Karadeniz, Akdeniz, Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu gibi önemli denizlere giden yolların kavşağında enerji ve ulaştırma koridorlarının kesiştiği yüksek öneme sahip bir bölgede yer almaktadır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Kafkasya'da siyasi anlamda büyük değişimler yaşanmış, bölge jeopolitik konumu itibariyle dünya ülkelerinin dikkatini üzerine çekmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra bölgede yaşanan çatışmalar Kafkasya'yı dünya gündemine taşımıştır. Aynı zamanda bölgede yaranan güç boşluğu nedeniyle komşu ülkelerin bölgeye olan merakı artmış özellikle Rusya, Güney Kafkasya'da söz sahibi olmak için farklı girişimlerde bulunmuştur. Aslında Rusya daha önce tamamen kontrol altında tuttuğu bu bölgedeki etkisini devam ettirmek istemiştir. Bunun için Rusya hem doğal kaynaklarının taşınmasında öncelikli ülke olmayı hedeflemiş hem de Güney Kafkasya'daki ülkelerde askeri üsler bulundurma politikası izlemiştir. Rusya bu politikasının karşısında duran ülkelere karşı klasik güç politikası uygulanmaktan çekinmemiştir (Kasım, 2009: 9).

SSCB'nin dağılmasına ve etki altında olan tüm cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmasına rağmen Rusya etkisini kaybetme korkusuyla yeni bir

sistem olan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nu kurmuştur. Bu kapsamda BDT, 8 Aralık 1991'de Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te bir araya gelen Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya devlet başkanları tarafından SSCB'nin dağıldığını bildiren kararın ardından kurulmuştur. 21 Aralık 1991 'de Baltık ülkeleri, Gürcistan ve Azerbaycan hariç diğer eski SSCB cumhuriyetleri anlaşmayı imzalamıştır (Arif, 2004: 189-190).

Kafkasya'nın önemini artıran bir başka faktör Hazar kıyılarının zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının bulunduğu bir bölge olmasıdır. Bu zengin kaynakların açık denizlere ve Avrupa'ya ulaşım yolları Kafkaslardan geçmektedir. Bu durum bölgenin önemini arttıran temel faktördür. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Kafkasya, enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması için rekabet ve coğrafi konumundan gelen stratejik önemi dolayısıyla uluslararası politikadaki büyük oyuncuların etkili olmaya çalıştıkları bir bölge olmuştur. Kafkasya'nın Orta Asya'ya açılan bir kapı olması Kafkasya ve Orta Asya'da yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin uluslararası politikada oynayacağı rol ile ilgilenen ülkeler açısından bölgenin önemini artırmıştır. ABD açısından ilk aşamada en önemli konu petrol ve doğal gaz kaynaklarının güvenli şekilde uluslararası pazarlara taşınmasıdır (Kasım, 2009: 7). Güney Kafkasya'nın jeopolitik önemi sadece Rusya Federasyonu açısından değil aynı zamanda bölgesel güçler olan Türkiye, İran, AB ve bölge dışı bir süper güç olan ABD ve bu ülkelerin çıkarları açısından da önem taşımaktadır. Güney Kafkasya'nın konumu Hazar bölgesi ve Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması açısından çok büyük öneme sahiptir. Hazara kıyısının olması ve zengin petrol, gaz rezervlerine sahip Azerbaycan bu enerji kaynaklarının uluslararası pazara taşınması konusunda büyük

güçlerin dikkatini üzerine çekmektedir. Gürcistan ise daha çok coğrafi konumu ile ön planda yer almaktadır. Kafkasya'nın Karadeniz'e açılan kapısı olarak nitelendirilen Gürcistan transit bir ülke konumunda olup bölgede jeopolitik önemini sağlamaktadır. Ermenistan ise, Rusya ile kurduğu çok boyutlu ilişkiler bağlamında stratejik öneme sahip bir ülkedir (Gachechiladze, 1998).

Kafkasya tarih boyu coğrafi, jeopolitik konumu itibariyle büyük güçlerin sahip olmak istediği bir bölge olmuştur. Bu nedenle de birçok savaflara sahne olmuş ağır bedeller ödemiştir. Günümüzde de Kafkasya ister yaşanan etnik çatışmalar, ister siyasi olaylar, isterse de sahip olduğu zengin kaynaklarıyla dünya gündemindedir.

3. GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİNİN COĞRAFI KONUMU VE SİYASİ YAPISI

3.1. Gürcistan

Bu bölümde Gürcistan'ın coğrafi ve jeopolitik konumu genel hatlarıyla incelenmiştir. Ülkenin siyasi tarihine kısaca değinilmiş, Bağımsız Gürcistan'ın Cumhurbaşkanı Zviad Gamsahurdia, Eduard Şevardnadze, Mikhail Saakashvili ve Gürcistan'ın 4. Cumhurbaşkanı Giorgi Margvelaşvili dönemleri sırasıyla incelenmiştir.

3.1.1. Gürcistan'ın Coğrafi Konumu

Gürcistan Kafkas Dağları'nın güneyinde, Karadeniz'e kıyısı olan tek Transkafkasya ülkesidir. Kuzeyinde Rusya Federasyonu (Güney Osetya), doğusunda Azerbaycan, güneyinde Ermenistan ve güneybatısında Türkiye ile kara sınırları bulunmaktadır (Şekil 5). Ülke kuzeydeki Kafkas Dağları ve güneydeki Küçük Kafkas Dağları ile bunların arasındaki Kura ve Rua nehirlerinin açtığı çöküntüden meydana gelmiştir (Pamuk, 1995: 92).

Gürcistan, 40. ve 47. doğu boylamları ile 41. ve 44. kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Ülke 69.700 km² olan yüzölçümüne sahiptir ve nüfusu 2014 sayımına göre 3.729.500 kişidir (GEOSTAT, 2014).

Şekil 5. Gürcistan Haritası

Harita Kaynağı 5.

3.1.2. Fiziki Coğrafi Özellikleri

Gürcistan yüzey şekilleri bakımından üç bölüme ayrılmaktadır. Ülkenin kuzeyinde dorukları 4500 metreyi aşan Büyük Kafkas Dağları, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır (Şekil 1). Bu dağlar, doğuya doğru yükselen ve derin vadilerle birbirinden ayrılan bir dizi paralel dağ silsilesinden meydana gelmektedir. Güneyde ise Doğu Karadeniz dağlarının devamı olarak Küçük Kafkas dağları yer almaktadır. Bu iki dağlık kütle arasında Kolhida Ovası bulunur. Ovanın genişliği batıdan doğuya doğru giderek daralmakta, adeta üçgen şeklini almaktadır (Koday vd. , 2007: 20-22).

Kuzeyden Büyük Kafkas ve güneyden Transkafkas dağları ile çevrili olan Gürcistan merkezde tektonik bir yapıya sahiptir. Karadeniz kıyılarından doğudaki Alazani Vadisine kadar olan bölümde, tarıma elverişli büyük ova ve platolar bulunmaktadır (Esen, 2011).

Gürcistan'ın batısına ılık, nemli Akdeniz iklimini andıran yarı tropik iklim, doğusuna ise Alp Dağları'nın iklim özelliklerine benzer karasal iklim hâkimdir. İklimin bu kadar değişmesinde, ülkeyi doğu ve batı olmak üzere ikiye ayıran Likhi Sıradağlarının büyük rolü vardır. Ayrıca, Gürcistan Kafkaslarda en fazla yağış alan ülke konumundadır. Batı kesimleri Gürcistan'ın en çok yağış alan yeridir. Kıyıda yılda 1000 mm. olan yağış miktarı dağlarda 2500 mm'yi geçmektedir (Pamuk, 1995: 92).

İklim ve coğrafyanın getirdiği avantaj ile Gürcistan, turistlerin ve araştırmacıların ilgisini çekecek kadar zengin ve kendine özgü bir flora saha sahiptir. Büyük kısmını meşe, çam, kayın, ceviz ve fındık ağaçlarının oluşturduğu ormanlar ülkenin yaklaşık %35'ini kaplamaktadır (Esen, 2011).

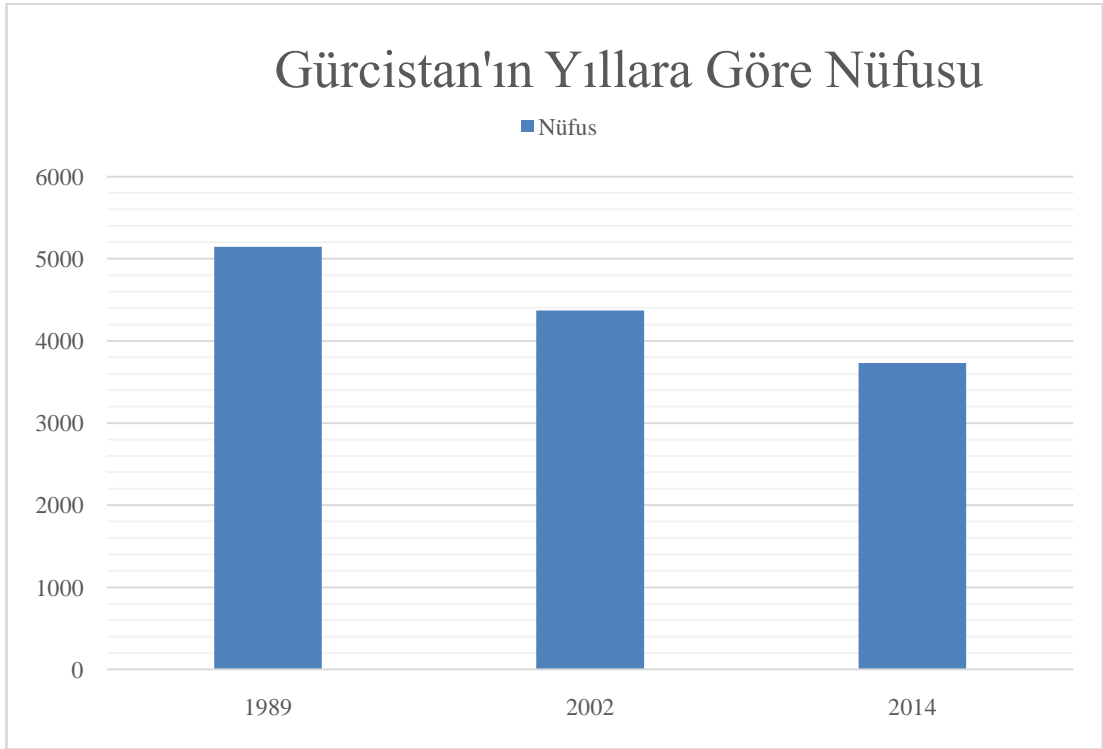
Ülke faunası da oldukça zengindir. Kafkas dağlarında ve Acaristan dağlık kütlelerinde yabani keçi, Kafkas geyiği ve Kafkas antilobu yaşamaktadır. Av hayvanlarından yabandomuzu, karaca, bozayı, kurt, tilki ve çakala rastlanılabilir. Ülkenin her yanında, ırmak ve dağ göllerinde alabalık yaşamaktadır (Güney, 2002: 244).

3.1.3. Beşeri Coğrafi Özellikleri

3.1.3.1. Nüfus ve Etnik Yapı

Ülke nüfusu 2014 yılı nüfus sayımına göre 3.729.500 kişidir. Nüfusun %57,8'i kentlerde, %42,6'sı kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Başkent Tiflis'in nüfusu 1.118. 035 kişidir (Tablo 1) (Daily News, 2015).

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Gürcistan ülke nüfusunda göçler nedeniyle keskin bir düşüş yaşanmıştır. 1990'larda nüfusun 1/5-i ülkeyi terk etmiştir. 1989 yılında 5.148.000 olan ülke nüfusu 2014 yılı 3.729.500'e gerilemiştir (Şekil 7). Gürcistan'da dışa göç günümüzde de devam etmektedir. Bunun başlıca nedenleri, işsizlik, düşük yaşam standartları, belirsiz gelecek ve politik istikrarsızlık gibi ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerdir (Komakhia, 2015).

Şekil 6. Gürcistan'ın Belirli Dönemlere Göre Nüfusu

Tablo 1. Gürcistan’da Kentsel ve Kırsal Nüfus (000 kişi).

Yıllar	Toplam nüfus	Kentsel nüfus	Kırsal nüfus
2006	4.401	2.310	2.090
2007	4.394	2.308	2.085
2008	4.382	2.303	2.078
2009	4.385	2.309	2.076
2010	4.436	2.350	2.085
2011	4.469	2.371	2.097
2012	4.497	2.391	2.105
2013	4.483	2.410	2.073
2014	3.729	2.140	1.589

Kaynak: Gürcistan Devlet İstatistik Komitesi, 2015

Güney Kafkasya ülkelerinin etnik yapılarında bağımsızlıklarını kazandıktan sonra göçler nedeniyle büyük değişimler yaşanmıştır. Bu durumu bağımsızlık sonrası Gürcistan’da da gözlemlemek mümkündür. Bu süreçte Güney Osetya ve Abhazya’da bulunan Gürcü nüfusu, Gürcistan’ın diğer bölgelerine göç etmiştir. Böylece Gürcistan’ın etnik yapısında ciddi değişiklikler görülmüştür.

Gürcistan, bölge devletleri arasında ülke içerisinde ana etnik unsurun (Gürcülerin), tüm ülke nüfusuna oranının en az olduğu devlettir. Nüfusun %83,8’ni Gürcüler ve Gürcü ailesine mensup Acarlar, Lazlar, Megreller ve Svanlar oluşturmaktadır. Kalan %16,2’lik kesim ise diğer etnik grupların oluşturmaktadır (Tablo 2). Bu karmaşık etnik yapının etkisiyle beliren gerginlikler, bağımsızlık sonrası önce Güney Osetya, daha sonra da Abhazya’da çatışmaya dönüşmüş ve merkezi yönetim, bu bölgeler üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiştir. Gürcistan’ın dezavantajlarından bir diğeri ise, etnik azınlıkların, coğrafi olarak sınır bölgelerinde

yoğunlaşmış olmasıdır (Sapmaz, 2008: 56). Şekil 8’de görüldüğü gibi Acarya Ermenistan, Abhazya ve Güney Osetya Rusya sınırında yer almaktadır.

Şekil 7. Kafkas Halklarının Etnik Dağılımı

Harita Kaynağı 7.

Gürcistan’da yaşayan en büyük etnik grup Azerbaycan Türkleri’dir. Ağırlıklı olarak Kvemo Kartli bölgesinde, Marneuli ve Bolnissi gibi şehirlerde yaşayan Azerbaycan Türkleri Gürcistan nüfusunun %6,5’ni oluşturmaktadır. Samtshe-Cavaheti (Cavahetya) bölgesinde yoğun yaşayan Ermeniler ise Gürcistan’ın ikinci büyük etnik azınlığını (%5,7) oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkede Ruslar (%1,5), Abhazlar, Osetler, Asuriler, Çeçenler, Çinliler, Gürcistan Yahudileri, Yunanlar, Kürtler, Tatarlar ve Ukraynalılar gibi küçük gruplar da mevcuttur (MRG, 2015) (Tablo 2).

Tablo 2. Gürcistan’da Azınlıkların Sayısı (2002)

Etnik azınlıklar	Nüfus
Azerbaycan Türkleri	284.761
Ermeniler	248.929
Ruslar	67.671
Osetler	38.028
Kürtler	20.800
Yezidiler	18.329
Yunanlar	15.000
Çeçenler (Kistler)	7.110
Ukraynalılar	7.039
Abhazlar	3.527
Asuriler	3.299
Toplam	714.493

Kaynak: Gürcistan Devlet İstatistik Komitesi, 2014¹

3.1.1.4. Gürcistan’ın Siyasi Yapısı

Gürcistan içinde iki özerk cumhuriyet; Abhazya, Acarya ve bir özerk bölge Güney Osetya bulunmakta, idari açıdan ise başkent Tiflis ile beraber 11 bölge 63 ilçe 8 şehre ayrılmaktadır (Demir, 2003: 118).

Gürcistan, 24 Ağustos 1995’te kabul edilen Anayasaya göre, 31 Mart 1991’de yapılan referandum ve 9 Nisan 1991’de kabul edilen Bağımsızlık Yasası ile bağımsız, birleşmiş ve bölünmez bir devlet olarak kurulmuş olup, yönetim şekli

---

¹ Bu tablo 2002 nüfus sayımı sonuçlarına göre düzenlenmiştir. Gürcistan’da 2010’da yapılması planlanan nüfus sayımı bütçe yetersizliği nedeniyle yapılamamış 2014 yılında yapılmıştır. 2014 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre etnik azınlıkların durumu daha açıklanmamıştır.

Demokratik Cumhuriyet'tir. Ülke anayasasında güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Parlamento ve Devlet Başkanı seçimle işbaşına gelmektedir. Devlet Başkanı, yürürlükte olan Anayasa hükümlerine göre önemli konularda esas karar verici ve tek yetkili kişidir. Bununla birlikte, 15 Eylül 2010'da parlamentoda kabul edilen son Anayasa değişikliği ile Devlet Başkanı'nın yetkileri Başbakan lehine önemli ölçüde kısıtlanmış, güçler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı kuvvetlendirilmiş, hükümet ülkenin iç ve dış siyasetini yürüten ve yönlendiren temel yürütme organı kanadı haline getirilmiştir. Devlet Başkanı beş yıllık süre için eşit ve gizli oyla yapılan tek dereceli genel seçimle seçilmektedir. Aynı kişi Devlet Başkanlığı görevine en fazla iki müteakip dönem için seçilebilmektedir. Tek kanattan oluşan Parlamento, yarısı nispi temsil, diğer yarısı tek-sandalyeli çoğunluk sistemiyle seçilen 150 üyeden oluşmaktadır ve parlamento seçimleri dört yılda bir yapılmaktadır (TC Dış.Bk, 2014).

3.1.1.4.1. Gürcistan'ın Bağımsızlık Hareketinin Tarihi

Gürcistan toprakları 1783 ile 1878 arasında Rus imparatorluğu tarafından işgal edilmiştir. Gürcüler, kendilerini Müslüman komşularına karşı koruyan Ruslardan memnun oldukları halde, Çarın yönetim politikalarına ve zorla asimilasyon girişimlerine karşı çıkmış; 1918-1921 yılları arasında Gürcistan eski Rusya İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmak için mücadele etmiştir (Çiloğlu, 1998: 179).

1917 devriminin ardından tüm Kafkas ülkeleri gibi Gürcistan da bağımsızlığının ilan etmiştir. 26 Mayıs 1918'deki bu bağımsızlık kararını SSCB Mayıs 1920'de tanımıştır; fakat Şubat 1921'de Sovyet kuvvetleri tarafından Gürcistan'a bir saldırı başlatılmış ve ülke işgal edilmiştir. Yönetime Bolşevik bir

hükümetin atanmasıyla 25 Şubat 1921’de Gürcistan bir Sovyet Cumhuriyeti haline gelmiştir (Demir, 2003: 119).

Bolşevikler Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan’ı bir araya getirerek Rus İmparatorluğu’nun Transkafkasya yönetim birimini yeniden oluşturmuşlardır. Bu birim 12 Mart 1922’de Sovyet Transkafkasya Federasyonu ilan edilmiş ve ardından 30 Aralık’ta Sovyetler Birliği’ne katılmıştır. 1936’da yönetsel bir düzenlemeyle (Stalin’in anayasa değişikliği) Transkafkasya Federasyonu feshedilmiş ve Gürcistan birlik cumhuriyeti olmuştur (Çiloğlu, 1998: 179). Bu tarihten itibaren Gürcistan’da bağımsızlığını tekrar kazandığı 1991 yılına kadar sürecek olan SSCB dönemi başlamıştır. Bu süreç içinde Gürcüler Sovyet döneminde bile tepkilerini gösteren ve bu doğrultuda eylemler düzenleyen bir halk olmuşlardır. Bu doğrultuda 1956’da Kruşçev döneminde ilk protesto gösterileri yapılmıştır (Demir, 2003: 119).

Gürcistan, SSCB’nin çöküş sürecinde, SSCB içerisinde yer alan cumhuriyetlerin bağımsızlıklarına kavuşmalarında öncü rol oynamıştır. Ülkede 1980’li yılların ikinci yarısına hâkim olan Sovyet karşıtı ve bağımsızlık yanlısı hareketler, 1988’den itibaren siyasal örgütlenmelere dönüşmüş ve milliyetçi bir karaktere bürünmüştür. Bu yapılanmalar Sovyet karşıtı siyasal bağımsızlık mücadelesini Kafkasların geneline de taşımıştır (Çelikpala, 2012: 66). Böylelikle giderek artan gösteriler Sovyetler Birliğinden bağımsızlık taleplerine dönüşmüştür.

Ekim 1990 seçimleri ile Gürcistan Sovyetler birliği içerisinde ilk çok partili parlamento seçimlerini gerçekleştiren ülke olmuştur. Mart 1991’de Garbaçov’un SSCB’nin devam edip etmemesi yönünde düzenlediği referandumu boykot etmiştir. Mayıs 1991’de Sovyet Cumhuriyetleri içerisinde ilk serbest başkanlık seçimlerini

gerçekleştirmiştir. Nisan 1991’de bağımsızlığını ilan ederek Sovyetlerden tam bağımsızlığını Litvanya’dan sonra alan ikinci ülke olmuştur (Gürbüz, 2012: 250).

3.1.1.4.2. Gürcistan’da Bağımsızlık Sonrası Yönetim Anlayışı

Gürcistan’ın ilk devlet başkanı Zviad Gamsakhurdiya, SSCB’nin son günlerinin yaşandığı dönemde, 28 Ekim 1990’da yapılan ilk çok partili seçimle oluşan Gürcistan Yüksek Sovyet’inin başkanlığına seçilmiştir. Gürcistan, 31 Mart 1991’de yapılan ve bağımsızlığın oylandığı referandumu takiben 9 Nisan’da bağımsızlığını ilan etmiştir. Gamsakhurdiya bu karar sonrasında 26 Mayıs’ta yapılan ilk devlet başkanlığı seçimlerinde halkın %86’sının desteğini alarak bağımsız Gürcistan Cumhuriyeti’nin seçilmiş ilk devlet başkanı olmuştur (Çelikpala, 2012: 67).

Gamsakhurdiya’yı iktidara taşıyan, Rusya karşıtı milliyetçi politik söylemi ile kişisel özellikleri olmuştur. Bu özellikler, aynı zamanda Gamsakhurdiya’yı iktidardan eden özelliklerdir. Gamsakhurdiya, iktidarı büyük bir toplumsal desteği arkasına alarak elde etmesine rağmen, Gürcistan’ı birlik ve bütünlük içerisinde tam bağımsız bir devlete dönüştürememiştir. Bu başarısızlığın ardında tecrübe ve uzak görüş eksikliğinin yattığı söylenebilir. Takındığı aşırı milliyetçi tavır, ülkede siyasal istikrarı yok ederek Gamsakhurdiya’yı siyasal denklemin dışına atmıştır. “Gürcistan Gürcülerindir” sloganıyla milliyetçi bir politika izleyen Gamsakhurdiya bir türlü kurulamayan siyasi düzen ve sağlanamayan istikrar neticesinde muhalefet tarafından verilen kesin uyarıyı takiben Ocak 1992’de ülkede yönetimi ele alan Askeri Konsey tarafından görevinden alınmıştır (Çelikpala, 2012: 68).

Gamsahurdiya rejiminin önceliği Gürcistan’ın Moskova’dan ayrılmasının gerçekleştirilmesiydi (Çiloğlu, 1998: 180). Ama Gamsahurdiya’nın Rusya’dan

uzaklaşma girişimleri Moskova'nın Gürcistan'a karşı sertleşmesine bu da zaten zor olan ekonomik koşulların iyiden iyiye ağırlaşmasına ve Gamsakhurdiya'nın halk arasındaki desteğinin azalmasına yol açmıştır (Ağacan, 2011: 62).

Gamsakhurdiya, bir yıldan az olan iktidar döneminde Gürcistan'ın dış politika söylemini, bağımsızlığı güçlendirecek ve toprak bütünlüğünü sağlayacak ilişkilerin kurulması hedefi üzerine inşa etmişti. Bu çerçevede Rusya, ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün önündeki en büyük tehlike olarak tanımlanmıştır. Bu bakış açısı, takip eden dönemlerin ve liderlerin de temel ve ortak söylemidir. Rusya'yı dengeleyebilecek tek unsur olarak Batı dünyasıyla ilişkilerin tesis edilmesi görülmüştür. Gamsakhurdiya, Gürcistan'ı Avrupa güvenlik şemsiyesine sokacak bir güvenlik politikası geliştirmeyi hedeflemişti. Bu yönde yapılacak Batıcı söylem ve değerlendirmelerin, Batının desteğinin sağlamasında yeterli olacağı varsayılmıştı; fakat bu dönemde Batı dünyasının Doğu Avrupa ve Rusya öncelikli politik yaklaşımı Gürcistan'ı Batı dünyasının ilgi alanının dışında bırakmıştır (Çelikpala, 2012: 68). Rusya'ya karşı takınılan tavır ve ülkenin karşı-karşıya kaldığı iç savaş ortamı da Gamsakhurdiya'nın iktidarı kaybetmesine neden olmuştur.

1991 yılının sonunda, Gürcistan'da bağımsızlık yanlısı başkan Zviad Gamsahurdiya'nın hükümeti yıkılmıştır. Aralık ayında parlamento binası saldırıya uğramış ve Gamsahurdiya başkentten kaçarak Çeçen cumhuriyetine sığınmıştır. Daha sonra 1993 yılında Gürcistan'a yeniden dönmüş; ama belirlenmeyen nedenlerden dolayı aynı yılda vefat etmiştir. Gürcistan'da muhalefetin başkanı düşürecek kadar güçlü olmasına rağmen yeni bir lideri mevcut değildi. Dolayısıyla Rusya'dan Gürcistan doğumlu Sovyet dışişleri eski bakanı ve tecrübeli bir diplomat

olan Eduard Şevardnadze başkan olarak Gürcistan'a atanmıştır (Companjen, 2010: 15-17).

Zviad Gamsakhurdiya'yı ülkeyi terk etmeye zorlayan siyasal çekişmeler, Sovyetler Birliği'nin son Dışişleri Bakanı ve eski Komünist Parti üyesi Eduard Şevardnadze'nin Mart 1992'de Gürcistan'a dönerek yeni oluşturulan Devlet Konseyi'nin başkanlığını devralmasıyla sonuçlanmıştır. Şevardnadze'nin ülkeye dönerek Konsey'in başkanlığını almasından 1995'e kadar geçen süre, Gürcistan'ın 2008 Gürcistan-Rusya Savaşı öncesindeki en istikrarsız ve sıkıntılı dönemi olmuştur. Bu dönemde Şevardnadze, iktidarını sağlamlaştırmanın yanı sıra Gürcistan'da toprak bütünlüğünün tesis edilmesini de içeren istikrarlı bir merkezi siyasi yapı ve düzen kurmayı hedeflemişti (Çelikpala, 2012: 69).

Şevardnadze 1992'de Moskova'dan döndüğünde Gürcistan'da bir kargaşa hâkimdi. Abhazya ve Güney Osetya Gürcistan'dan ayrılma yönünde karar almış, Gamsahurdiya yanlıları Megrelya bölgesine çekilerek bölgenin kontrolünü ele geçirmiş, Acaristan ve Cavahetya fiili durum sebebiyle merkezi otorite dışına çıkmıştı. Bunun yanında ülkede merkezi otorite kalmadığı gibi hemen hemen eşit güçteki siyasi örgütler arasında yönetimin geleceği konusunda da uzlaşa sağlanamamıştır. Duruma hâkim olacak bir siyasi gücün olmadığı ortamda Şevardnadze adeta bir kurtarıcı olarak karşılanmıştır (Ağacan, 2011: 64).

Selefi Gamsahurdiya gibi Şevardnadze de güçlü bir iç muhalefet ve karmaşık bir siyasal durumla karşı karşıya kalmıştır. Gürcistan'daki siyasal ortam bir tarafta muhalefet partileri diğer tarafta Şevardnadze yanlıları olmakla büyük ölçüde kutuplara ayrılmıştı (Çiloğlu, 1998: 184).

Böyle zor bir durumda iktidara gelen Şeverdnadze'nin önünde merkezi otoriteyi sağlamak ve ülkenin toprak bütünlüğünü sağlayarak merkezi otoriteyi ülke genelinde hâkim kılmak gibi iki temel görev vardı. Şevardnadze her iki görevle ilgili çalışmalarına eşzamanlı olarak başlamıştır. Gürcistan'ın en önemli sorunlarından olan Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın kontrol altına alınmasına yönelik askeri operasyonlar Şevardnadze döneminde başlanmıştır (Ağacan, 2011: 64). Sonuç olarak, Güney Osetya ve Abhazya sorunları nihai bir çözüme bağlanmasalar da, ateşkesler sağlanması yoluyla çatışmalar son bulmuştur; ancak Güney Osetya ve Abhazya sorunlarının çözümü hususunda bir mesafe alınmamış ve bu sorunlar, Gürcistan ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkileri, devamlı olarak germiştir.

Büyük zorlukların ardından 11 Ekim 1992'de Gürcistan'da seçimler gerçekleşmiş ancak bu seçime Güney Osetya, Abhazya ve Megrelya'nın büyük kısmı katılmamıştır. Gamsahurdiya yanlılarının sürekli seçimi boykot etmelerine rağmen Şeverdnadze oyların % 86'ı alarak Parlamento Başkanlığına seçilmiştir. Sonunda 4 Kasım 1992'de yeni parlamentonun ilk toplantısında Şeverdnadze oybirliği ile devlet başkanlığına seçilmiştir. Bununla birlikte Şeverdnadze ülke içi zor dengelerle karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan muhalefet bir yandan eski konsey üyelerinin zorlamaları diğer yandan ülke içindeki savaş hali ve buna bağlı ekonomik siyasi ve sosyal sorunlar çözülmesi zir bir hal almıştır. Nitekim Parlemantoya getirdiği konuların büyük bir kısmı çözülememiştir (Demir, 2003: 122).

1993 Eylül'ünün başlarında devrik devlet başkanı Zviad Gamsahurdiya daha önce sığınmış olduğu Çeçen Cumhuriyetin'den Gürcistan'a döneceğini açıklamasını

takiben Şeverdnadze parlamentodan olağanüstü yetkiler istemiş alamayınca da istifasını sunmuştur. Ülkede şok yaratan bu istifayı milletvekilleri reddetmiş ve Şeverdnadze'ye olağanüstü yetkiler verilerek iki ay süreyle parlamentonun tatil edilmesi oybirliği ile kabul edilmiştir (Çiloğlu, 1998: 187).

Bu karışıklıklarda Rusya'dan destek isteyen Şeverdnadze, Rusya'ya taviz vererek Rus askerlerini topraklarına kabul etmek ve BDT üyeliğine rıza göstermek zorunda kalmıştır. Şevardnadze'nin BDT'ye girme kararı ve Rusya'ya Gürcistan'da askeri üs bulundurma hakkı tanıyan anlaşmayı imzalaması Tiflis'te şiddetli tepkilere yol açmıştır. Şevardnadze'yi destekleyen bazı partiler de muhalefete geçtiklerini açıklamıştır (Ağacan, 2011: 66).

İç politika alanında olduğu gibi dış politika alanında da Şevardnadze'nin ve dolayısıyla Gürcistan'ın önündeki en büyük sorun Rusya ile ilişkilerin nasıl yürütüleceği konusuydu. Bu dönemde Şevardnadze'nin Gamsahurdiya'ya kıyasla daha akılcı ve hesaplı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Şevardnadze Gamsahurdiya gibi Gürcistan'da tam olarak bağımsız ve istikrarlı bir devlet yapılanması önündeki en büyük engeli Rusya ile sağlıklı ilişkiler kurulamaması olarak tanımlamış fakat Gamsahurdiya'dan farklı olarak bunu giderecek ve Rusya'nın Gürcistan'a yaklaşımını olumluya çevirebilecek adımlar atmayı tercih etmiştir (Çelikpala, 2012: 72). Şevardnadze'nin yaklaşımı çatışan ve uzlaşmaz görülen Rus Gürcü ilişkilerinde bir dereceye kadar normalleşmeyi sağlamış ve böylece Gürcistan'ın başarısız bir devlet olmaktan çıkmasını sağlayacak reformlara girişebilmesine fırsat vermiştir. Şevardnadze'nin Rusya ile yakın sayılabilecek ilişkiler geliştirmek zorunda kalmasının bir diğer sebebi, başta ABD olmak üzere Batılı güçlerin Gürcistan ve Kafkasya'ya ilgisizliği olmuştur. Gamsahurdiya gibi

Şevardnadze'nin de dış politika önceliği Rusya'yı dengeleyebilmek amacıyla Batı dünyasıyla yakın ilişkiler kurmak olmuştur. Bu öncelik, Gürcistan'ın Batılı kimlik algılamasının yanı sıra, bağımsızlığın kalıcılığının sadece Batı ile özel bağlar geliştirilmesi sonucu sağlanabileceğine olan inanmasındandır; fakat Batı dünyasının Gürcistan ya da Kafkasya'nın geneline ilgisizliği ya da Rusya'yı önceleyen yaklaşımı, Şevardnadze'ye fazla bir tercih imkânı bırakmamıştır. Batı dünyasının bu dönemde izlediği "Önce Rusya" (Russia First) yaklaşımı, Gürcistan'ı Rusya ile baş-baş bırakmıştır. Dolayısıyla Gürcistan uluslararası desteğin alınamayacağı farkına varmış ve BDT'ye üyeliği kabul etmek durumunda kalmıştır. Şevardnadze ülkenin temel sorunu olarak kabul edilen toprak bütünlüğü konusunu Gürcistan'ın istediği yönde, uluslararası bir meseleye dönüştürememiştir. Kısacası, Şevardnadze'nin iktidarı mutlak hâkim olarak ele geçirdiği Ekim 1995'e kadar olan döneme bakıldığında, Gürcistan'ın ideolojik, dini ve etnik çatışmaların baskısı altında, topraklarının tamamında merkezi otoritenin tesis edilemediği başarısız bir devlet halinin devam ettiği görülmektedir (Çelikpala, 2012: 73-74).

Gürcistan'da 5 Kasım 1995'te devlet başkanlığı ve parlamento seçimleri yapılmıştır. Güney Osetya ve Abhazya'nın dışındaki seçim bölgelerinde sandıkların kurulduğu seçimlerde Şevardnadze oyların %75'i alarak tekrar başkanlığa seçilmeyi başarmıştır. Şevardnadze'nin desteklediği Gürcistan Yurttaşlar Birliği (GYB) adlı parti de oyların %25'i alarak seçimlerde birinci parti olmuştur (Çiloğlu,1998: 189).

GYB'nin ülkenin siyasi hayatındaki bu baskın konumu 1999 genel seçimlerinde ve 2000 devlet başkanlığı seçimlerinde de tekrarlanmıştır. 1999 seçimlerinde GYB oyların % 41,8'ni ve parlamentodaki sandalyelerin % 56'sını

elde ederken Şevardnadze de 9 Nisan 2000'de yapılan seçimlerde oyların % 78'ni alarak ikinci defa devlet başkanı olmuştur (Ağacan, 2011: 67) .

İktidarının ikinci döneminde de Şevardnadze Rusya'ya karşı dengeli politikalar izlemiştir. Ülke içindeki ayrılıkçı güçleri bastırabilmek ve ülke istikrarını sağlayabilmek amacıyla Rusya'dan yardım istemiş ve bunun karşılığında Rusya'ya daha sonra Gürcistan için sorun haline gelecek tavizler vermek zorunda kalmıştır. Fakat Batının kendisinde beklediği uyum sürecini sağlayamamış, rüşvetin önüne geçememiştir. Şevardnadze döneminde verilen vaatler tutulmadığı için halkın tepkisine neden olmuştur.

Şevardnadze'nin 11 yıl süren iktidarı boyunca Gürcü halkı yoksulluk, yolsuzluk, işsizlik ve suç oranlarında çok büyük bir artışa tanık olmuştur. Tüm çabalarına rağmen ülke sorunlarını çözmede Şevardnadze yetersiz kalmıştır. 2003 yılı Kasım ayında düzenlenen genel seçimlere, Şevardnadze lehinde hile karıştırıldığı suçlamalarıyla başlayan eylemler ise Şevardnadze döneminin sonunu getirmiştir. Şevardnadze, istifa etmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Gül Devrimi² diye anılan eylemlerin ardından iktidara gelen Mihail Saakaşvili döneminde ise Rusya ile ilişkiler gerilemiştir. Bir zamanlar Sovyetler Birliği'nin en zengin bölgelerinden biri olan Gürcistan'ın ekonomisi, bağımsızlık sonrası Sovyetlerin ucuz enerji kaynaklarını yitirmesi ve ticaret bağlarının kopmasıyla hızlı bir çöküş yaşamıştır (BBC, 2009).

---

² Ülkede oluşan siyasi buhran 23 Kasım 2003'te Devlet Başkanı Şevardnadze'nin istifasıyla sonuçlanmıştır. Şiddet kullanılmadan gerçekleşen bu kadife devrim göstericilerin parlamento baskını sırasında ellerinde taşıdıkları güllere atfen Gül Devrimi olarak adlandırılmıştır (Ağacan, 2011: 69).

Mikhail Saakashvili, Gü1 Devrimi'ni gerçekleştirirken yoksul, parçalanmış bir ülke devralmıştı. Gürcü lider 2004'de görevi devraldığında ülke ekonomisi oldukça kötü durumdaydı. Ülkede asgari ücret 20 dolar iken, nüfusun % 65'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. Devlet düzenli bir biçimde vergi toplayamıyor ve bu durum ekonomik dengelerin çok daha kötü olmasına yol açmaktaydı. Devletin düştüğü kaynak sıkıntısı, eğitim ve alt yapı hizmetlerini kötü etkilemekteydi (Aydın, 2010: 12).

İktidarını şekillendiren Saakaşvili önünde çözüm bekleyen üç ana sorun kümesi bulunmaktaydı. Birincisi toprak bütünlüğünün sağlanması, ikincisi zayıf devlet olgusunun giderilmesi, üçüncüsü ise ekonomik sorunlar ve geçim sıkıntısıydı. Saakaşvili iktidara geldikten kısa süre sonra Mayıs 2004'de Acaristan sorununu³ çözerek ülkesinin toprak bütünlüğünün sağlanması yönünde ilk başarısını kazanmıştır (Ağacan, 2011: 78).

Saakaşvili diğer sorun yumağı olan zayıf devlet olgusunun ortadan kaldırılmasına yönelik iki temel yol izlemiştir. Bunlardan birincisi rüşvet, yolsuzluk, kaçakçılık ve vergi kaçakçılığına karşı savaş açmasıdır. Bunlarla mücadeleyi iktidarının temel politikası olarak belirlemiştir. Zaten Saakaşvili'yi halk nezdinde popüler kılan ve iktidara taşıyan yolsuzluklarla ilgili tutumu olmuştur. İkincisi de eğitim ekonomi yargı kolluk güçleri savunma ve güvenlik alanlarında önemli reformlar başlatmasıdır (Ağacan, 2011: 71).

---

³ Acara Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağılı, Türkiye sınırında, Karadeniz sahilinde yer almaktadır. Nüfusunun %80'i Gürcü olan Acaristan Gürcülerini, Gürcistan'daki Gürcülerden ayıran tek fark, Müslüman olmalarıdır. Acaristan lideri Aslan Abaşidze, Gürcistan'da bağımsızlık sonrası ortaya çıkan diğer etnik ve ayrılıkçı sorunlardan yararlanarak kendisine tanınan özerkliğin arttırılmasını talep etmiştir. Özellikle de, Şevardnadze'nin iktidardan ayrılmasından sonra, Tiflis'ten tamamiyle bağımsız hareket etmeye başlamıştır (Sapmaz, 2008: 78).

Saakaşvili göreve geldiğinde acilen kapsamlı reform programı çerçevesinde ekonomiyi düzeltme işine girişmiştir. Vergi gelirlerinin artması, azalan yoksulluklar, Acaristan'da kontrolün tekrar sağlanması ve artan dış yardımlar sayesinde devletin gelirleri özellikle Gül Devrimi'nin hemen sonrasında önemli ölçüde artmıştır. Bunun neticesinde hükümet, maaşları neredeyse iki katına çıkarmış ve vatandaşına eğitim, sağlık, alt yapı ve enerji alanlarında daha iyi hizmet sunmaya başlamıştır (Aydın, 2010: 12).

Saakaşvili iktidara geldiğinde ülkesinde birçok şeyi kökünden değiştirmeyi hedeflemiştir. Batı yanlısı tavrıyla dikkat çeken lider Rusya'yı çok rahatsız ediyor ve Rusya'yla olan ilişkiler giderek daha da çıkmaza giriyordu. Bu süreçte Saakaşvili NATO üyeliğini ülkenin bir numaralı dış politika önceliği olarak ilan etmiştir. Saakaşvili NATO'ya yaklaştıkça Rusya Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı güçlere verdiği desteği artırmaya başlamıştır (Aydın, 2010: 15).

Ocak 2008'de yapılan devlet başkanlığı seçiminde 2003 Gül Devrimi'nin ardından iktidara gelen Saakaşvili, kayıtlı seçmenin %56,18'inin katıldığı seçimlerde seçmenlerin %53,47'sinin oyunu alarak 2013 yılına kadar iktidarını devam ettirmiştir (Yılmaz, 2008: 184).

Saakaşvili iktidarının on yıllık sürecinde Gürcistan dış politikasında Rusya karşıtı ve aşırı Batı yanlısı yol izlendiği görülmektedir. Gürcistan Saakaşvili iktidarı döneminde bu strateji doğrultusunda Rusya'ya rağmen Avrupa-Atlantik kurumlarına yaklaşmıştır. Ağustos 2008'deki 5 günlük Rusya-Gürcistan savaşı ise Rusya ile diplomatik ilişkilerin kesilmesine yol açmış, Gürcistan'ın BDT'den ayrılmasına neden olmuş ve ayrılıkçı bölgeler sorununun derinleşmesine zemin hazırlamıştır.

Bu yaşananların ardından 2013 yılı kasım ayında Gürcistan seçimlere gitmiştir. Gürcistan anayasası Cumhurbaşkanı için görev süresini iki seçim dönemi olarak belirlediği için, Saakaşvili bu seçimlerde aday olamamıştır. 2013 Cumhurbaşkanlığı seçimiyle Gül devrimi sonrasında Gürcistan siyasetine ve dış politikasına yön veren Mikhail Saakaşvili ve Ulusal Birlik Partisi iktidardan ayrılmıştır. Dönemin Başbakanı Bidzina İvanişvili'nin Gürcistan Rüyası partisinden aday olan Margvelaşvili oyların %62'sini alarak Gürcistan'ın 4. Cumhurbaşkanı olmuştur. Margvelaşvili'nin en yakın rakibi ise Saakaşvili'nin Ulusal Birlik Partisinden desteklediği David Bakradze, %22 oy alarak geri planda kalmıştır (Hürriyet, 2013).

Cumhurbaşkanı Margvelaşvili seçim kampanyası döneminde geçmiş iktidarın dış politikada yaptığı hataların tekrarlanmayacağı mesajını vermiştir (Daily News, 2015).

2008 Ağustos savaşından bu yana Gürcistan ile Rusya arasında diplomatik ilişkiler söz konusu değildi. Margvelaşvili *“Bugünün zor durumuna rağmen, hala Avrupa ve Avrupa-Atlantik entegrasyonu ile paralel olarak Rusya ile diyalogu derinleştirmek için hazır olduklarını”* beyan etmiştir (DFW, 2013).

Margvelaşvili konuşmalarında Abhazya ve Güney Osetya halkına da mesaj göndermiştir: Bu bölgelerde yaşayan yurttaşlarımıza bizim teklifimiz şöyledir : *“Gelin Hep birlikte başarılı bir demokratik ülke inşa edelim. Bu ülke tüm vatandaşların siyasi haklarının korunacağı, refahın sağlanacağı, etnik ve kültürel kimliğe saygı garanti edecek bir ülke olacaktır”* (Radio Europe, 2015).

Konuşmalardan anlaşıldığı gibi 10 yıldır devam eden Batı yanlısı ve kısmen Rusya karşıtı siyasetin, yerini Batı ve Rusya ile verimli ilişkiler mantığına bıraktığı görülmektedir.

NATO ve AB ile entegrasyon sürecinin devam ettirilmesi, BDT'ye üyelikten uzak durulması ve toprak bütünlüğünün sağlanması Gürcistan'ın dış politikadaki en başlıca hedefleridir. Gürcistan'ın bu hedeflerinin Mart 2013'te Gürcistan parlamentosunda Gürcistan Rüyası ve Ulusal Birlik Partisi tarafından kararlaştırılmış ve "Gürcistan Dış Politikasının Temel Prensipleri" olarak belirlenmiştir. Gürcistan'ın Güney Osetya, Abhazya'nın bağımsızlığını tanıyan hiçbir devlet ile askeri, siyasi ittifakta bulunmayacağı ve Gürcistan toprak bütünlüğüne uluslararası saygı sağlamak için tutarlı bir dış politika yürüteceği, Gürcistan vatandaşlarının refahının sağlanması Gürcistan Dış Politikasının Temel Prensipleri arasında yer almıştır (Daily News, 2015).

3.2. Azerbaycan

Bu bölümde Azerbaycan'ın coğrafi yapısı ve jeopolitik konumu genel hatlarıyla incelenmiştir. Ülkenin siyasi tarihine kısaca değinilmiş, Bağımsız Azerbaycan'ın Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov, Ebulfez Elçibey, Haydar Aliyev ve son cumhurbaşkanı İlham Aliyev dönemleri sırasıyla incelenmiştir.

3.2.1. Azerbaycan'ın Coğrafi Konumu

Azerbaycan, Kafkasya Bölgesi'nin güneydoğusunda 38. ve 41. kuzey enlemleri ile 44. ve 50. doğu boylamları arasında yer almaktadır. Azerbaycan'ın doğusunda Hazar Denizi, kuzeyinde Rusya Federasyonu, kuzeybatısında Gürcistan,

batısında Ermenistan, güneyinde İan ve güneybatısında Türkiye bulunmaktadır (Şekil 10).

Azerbaycan'ın güneybatısındaki Dağlık Karabağ bölgesi ise 1991 yılında Azerbaycan'dan bağımsızlığını ilan etmişse de hiĉbir ülke tarafından resmi olarak tanınmamakta ve uluslararası hukuk aĉısından Azerbaycan'ın bir parĉası olarak kabul edilmektedir. Ülkenin toplam yzlĉm 86.600 km², nüfusu ise 9.3 milyondur (AZSTAT, 2014).

Azerbaycan ticaret ve ulaşımda büyük bir "köprü" oluşturarak bir anlamda kuzeyle güneyin ve doğuyla batının bağlantısını sağlamaktadır. Zengin bir petrol ülkesi olan Azerbaycan kuzey-güney ve doğu-batı ticaret yollarında bulunması sebebiyle ĉok önemli stratejik bir konuma sahiptir. Tarihi İpek Yolu'ndan başlayarak yüzyıllar iĉinde Azerbaycan'ın bu "ticaret koridoru" olma özelliği hiĉ değişmemiştir (Merdanov, 2013: 50).

Şekil 8. Azerbaycan Siyasi Haritası

Harita Kaynağı 8.

3.2.1.2. Fiziki Coğrafi Özellikleri

Azerbaycan'da yeryüzü şekilleri iki ana birimden oluşmuştur: dağlar ve düzlükler. Ülke arazisi 5 fiziki uniteden oluşmaktadır. Bunlar: Büyük Kafkas, Küçük Kafkas, Kür-Aras, Lenkeran ve Orta Aras (Nahçıvan). Ülkenin kuzey sınırlarını Büyük Kafkas Dağları, güneyde İran ile sınırını Talış Dağları oluşturmaktadır. Güneybatıda Küçük Kafkas Dağları yer almaktadır. Kura-Aras çöküntü alanı ise iki dağlık kesim arasında uzanmaktadır (Şekil 1) (Budaqov ve Qeribli, 2007: 86).

Azerbaycan'ın ortalama yükseltisi 657 metredir. En yüksek zirvesi Bazardüzü (4466 m), en düşük noktası ise Hazarsahili ovasıdır (- 27 m). Ülke

arazisinin %73'ünün yüksekliği 1000 metrenin altında, % 27'si ise 1000 metreden daha yüksekte yer almaktadır. Ovalıklar arazinin %40'nı oluşturmaktadır (Budaqov ve Qeribli, 2007: 7).

Ülkede iklimi oluşturana ana faktörler ülkenin coğrafi konumu ve ülke üzerinde egemen olan genel sirkülasyon koşullarıdır. Ana iklim göstergesi Azerbaycan'ın ılıman ve subtropik kuşakların kavuştuğu yerde yer almasıdır (ılıman % 33, subtropik % 65). Azerbaycan'da genel olarak kontinental subtropikal iklim kuşağının özellikleri egemendir. lke Kafkas dağlarının rüzgârı kesmesi nedeniyle ve Hazar denizinin etkisiyle ılımlı iklime sahiptir (Aydın, 1994: 62).

Azerbaycan'ın arazisi zengin bitki örtüsü ile kaplıdır. Yüz lm çok büyük olmayan ülkede 4300 türde bitki vardır. Türlerin genel sayına göre Azerbaycan'ın bitki rts Güney Kafkasya'nın diğer cumhuriyetlerine göre çok zengindir.

Azerbaycan'ın rölyef Őartları ve ona uygun olarak bitki örtüsünün değişmesi, su havzalarının yerleri hayvanlar âleminin yayılmasına ciddi etki etmektedir. Ülkede 600'n üzerinde hayvan türü yaşamaktadır (Budaqov ve Qeribli, 2007: 60).

Azerbaycan aynı zamanda önemli tarımsal potansiyele sahiptir. Tarım için uygun ve en verimli topraklar Kura ve Aras nehirleri arasındaki Mil, Muğan ve Őirvan ovalarıdır. Tarım alanlarının önemli bir potansiyele sahip olması, en azından kendi kendine büyük oranda yetebilmesi jeopolitik açıdan önemini daha da artırmaktadır. Hazar Denizi'nin kıyısında bulunması deniz taşımacılığında Azerbaycan'ı önemli bir liman ülkesi konumuna getirmiştir. Ayrıca Don ve Volga

nehirleri ile Hazar'ın Karadeniz'e bağlanabilmesi bölgede deniz ticaretinde Azerbaycan'ı dış dünya ile ilişkilendirebilmektedir (İbadov, 2007).

Yeraltı kaynaklar açısından da zengin olan ülkede petrol, doğalgaz, polimetal, kimya sanayi hammaddesi mineraller, inşaat malzemesi maddeler, tedavi önemi olan mineral sular mevcuttur (Aydın, 1994: 37).

3.2.1. Beşeri Coğrafi Özellikleri

3.2.1. Nüfus ve Etnik Yapı

Azerbaycan nüfusu 1926 yılında yapılan sayımda 2.3 milyon kişi olmuştur. Bu sayım döneminden günümüze nüfus devamlı bir artış içinde olmuş ve 2014 yılında ülke nüfusu 9,4 milyona ulaşmıştır. Günümüzde bu nüfusun % 53,1'i şehirlerde, % 46,9'u kırsal kesimde yaşamaktadır (AZSTAT, 2014).

2014 yılı itibariyle Devlet İstatistik Komitesinin açıkladığı rakamlara göre, nüfus yoğunluğu km² ye 109 kişidir. Azerbaycan'da nüfus artışını sabitleyen en önemli faktörün göç olduğu görülmektedir. Halen 3 milyon Azerbaycanlı, Rusya'da yaşamakta ve mevsimlik işçi olarak hayatını sürdürmektedir. Nüfusun cinsiyet yapısında hemen-hemen bir denge görülmektedir. Diğer bir deyişle toplam nüfus içinde erkeklerin oranı % 49,7 olurken, kadınların oranı % 50,3'tür. Nüfusun % 22,3'ü 0-14 yaş grubundakiler oluştururken, 15-64 yaş grubundakilerin payı % 71,9'dur. Kalan % 5,8'lik bölümü ise 65 yaş ve üzerindeki kişiler oluşturmaktadır (AZSTAT, 2014).

Tablo 3'te görüldüğü gibi ülke nüfusunun 1926'dan günümüze doğru sürekli artmaktadır. Nüfus artış hızı dönemlerce farklılıklar göstermiştir. 1939-1959 döneminde toplam nüfus artış hızında düşüklük görülmektedir. Bu durumu II

Dünya Savaşının olumsuz koşulları ile açıklamak mümkündür. Azerbaycan nüfusundaki artış hızlarının 1970 yılından sonra gerileme göstermesinde kentleşmenin gelişmesi, kadınların iş yaşamına girmesinin artması, II Dünya Savaşı'nın olumsuzluklarının izleyen yıllarda da devam etmesi etkili olmuştur (Aydın, 1994: 107).

Tablo 3. Azerbaycan'da kentsel ve kırsal nüfus (000 kişi).

Yıllar	Toplam nüfus	Kent nüfusu	Kır nüfusu
1926	2.313	649	1.664
1936	3.004	1.029	1.975
1946	2.734	1.163	1.577
1956	3.374	1.617	1.757
1966	4.639	2.300	2.323
1976	5.733	2.993	2.740
1986	6.717	3.588	3.129
1996	7.726	4.034	3.691
2014	9.477	5.045	4.431

Kaynak: AZSTAT, <http://www.stat.gov.az/source/demography/ap/>, 14.11.2014.

Azerbaycan'ın etnik yapısı çok uluslu bir yapıya sahiptir (Tablo 4). Ancak Azerbaycan'ın etnik yapısı Sovyet Döneminde ve bağımsızlık sonrası dönemde çok fazla değişime uğramıştır. Bunun en önemli nedeni bağımsızlık dönemi ve sonrasında Ermeni, Rus ve Belarusların bu ülkeden göçe başlaması ve Karabağ savaşı sonucunda yaşanan göçlerdir. Böylece Azerbaycan'da, Azerbaycan Türk nüfusuna karşılık az olan diğer etnik toplulukların toplam oranının her geçen sayımda daha da düştüğü görülmektedir (Seferov, 2005: 395).

Bağımsızlık sonrası 27 Ocak 1999 tarihinde yapılan ilk nüfus sayımına göre 7.953.400 olan Azerbaycan nüfusunun etnik gruplara göre dağılımını incelediğimizde, Sovyet Dönemi'nde olduğu gibi yine çok uluslu bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Ancak bağımsızlık yılları ve Azerbaycan-Ermenistan gerginliği sonrasında artan göç olayları nedeniyle etnik grup dağılımında Sovyet Dönemi son nüfus sayımına (1989) göre büyük çaplı değişikliklerin olduğu görülmüştür.

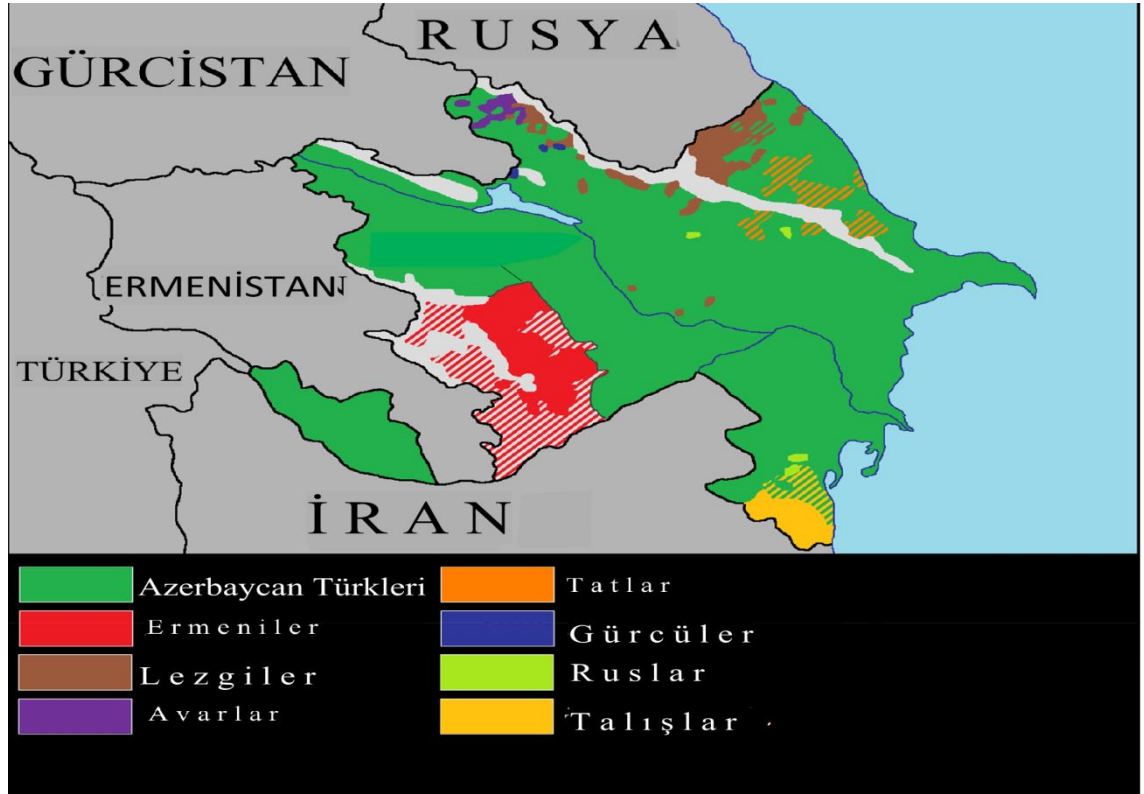
Tablo 4. Azerbaycan'da Azınlıkların Dağılımı (2009).

	Sayı	%	Konuştukları dil	Yaşadıkları bölge
Azerbaycan Türkü	9.000.000	91.8	Azerbaycan	Tüm ülke arazisi
Etnik Azınlıklar				
Lezgiler	180.300	2.0	Lezgi, Azerbaycan ve Rus.	Azerbaycan'ın Kuzey bölgeleri
Ruslar	119.300	1.3	Rus	Endüstriyel şehirler ve birkaç kırsal bölge
Ermeniler	120.300	1.3	Ermeni	Ağırlıklı olarak Dağlık Karabağ Bölgesi ve 30.000-e yakın ermeni Dağlık Karabağ dışında aynı zamanda Bakü'de yaşamaktadır.
Talışlar	112.000	1.3	Talış, Azerbaycan	Azerbaycan'ın Güney Bölgeleri
Avarlar	49.800	0.6	Avar, Azerbaycan	Azerbaycan'ın Kuzey bölgeleri
Mesheti Türkleri	38.000	0.4	Azerbaycan	Azerbaycan'ın Kuzey bölgeleri
Tatarlar	25.900	0.3	Tatar, Rus	Azerbaycan'ın farklı şehirlerinde dağınık olarak yaşamaktadırlar
Ukraynalılar	21.500	0.3	Ukrayna, Rus	Bakü'de
Saxurlar	12.300	0.1	Saxur, Azerbaycan	Zagatala ilinde
Gürcüler	9.900	0.1	Gürcü	En sık Kuzeyde Qah ilinde yaşamaktadırlar
Kürtler	6.100	0.1	Kürtçe	Laçin, Kelbecer, Gubadlı ve Zengilan illerinde yaşamış, belirtilen bölgelerin Ermeni kuvvetleri tarafından işgali sonucunda zorla Azerbaycan'ın farklı bölgelerine göç etmişler.
Tatlar	25.200	0.3	Tatça	Azerbaycan'ın Kuzey bölgeleri
Yahudiler	9.100	0.1	Yahudi	Kuba ve Bakü şehirlerinde

Kaynak: AZSTAT, <http://www.stat.gov.az/source/demography/ap/>, 14.11.2014.

Sovyet Dönemi son nüfus sayımlarında % 80'lerde olan Azerbaycan Türk nüfusu, bağımsızlık sonrası yaşanan göç olayları nedeniyle son sayımda nüfusun daha büyük çoğunluğunu yani % 90'ını meydana getirmektedir. Ayrıca bağımsızlık dönemi ve sonrası artan göç olayları (göç eden etnik grupların başında Ruslar, Ermeniler, Yahudiler ve Belaruslar gelmektedir) sonucu 1989 yılında % 5,6 olan Rus ve Ermeni nüfusun oranı, 1999 yılında % 3'ün altına düşmüştür (Seferov, 2005: 403). Günümüzde Azerbaycan'da toplam nüfusun %9,4'ü etnik azınlıklar oluşturmaktadır (AZSTAT, 2014).

Şekil 9. Azerbaycan'ın Etnik Yapısının Ülke İçerisindeki Dağılışı

Harita Kaynağı 9.

Azerbaycan nüfusunun dini yapısına bakılırsa % 95'ini Müslümanlar oluşturmaktadır. Dünyada nüfusunun çoğunluğu Şii Müslüman olan üç ülkeden biri olan Azerbaycan'da (diğerleri İran ve Irak) Müslümanların %70'i (mezhepsel

olarak) Şiilerden oluşmaktadır. Ayrıca ülkede farklı inançtan da insanlar bulunmaktadır. Ülke Anayasasında vurgulandığı gibi Azerbaycan, din özgürlüğünü koruyan laik bir ülkedir (AZSTAT, 2014).

3.2.1.4. Azerbaycan'ın Siyasi Yapısı

Ülke 1995 referandumu ile kabul edilerek yürürlüğe giren Azerbaycan Anayasası ile yönetilmektedir. Güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Ülkede mevcut olan başkanlık sistemi içerisinde yasama ve yargı, cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Yürütme, cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı idaresi, başbakan ve hükümetten oluşur. Cumhurbaşkanı beş yıllık bir süre için seçilir. Bir kişinin ancak iki dönem Cumhurbaşkanlığı yapabileceğini öngören anayasa maddesi Mart 2009'da gerçekleştirilmiş olan bir referandumla kaldırılmış ve Aliyev'in üçüncü kez aday olmasının önü açılmıştır. Cumhurbaşkanı devletin en üst yöneticisidir ve "Ferman" adı verilen hukuki kararlar verme yetkisine sahiptir (DEİK, 2013).

Azerbaycan'da yasama organı, tek meclisli parlamentodur. 125 milletvekilinin yer aldığı Milli Meclis'e vekiller 5 yıllık dönemler için seçilmektedir. Azerbaycan'da yerel yönetim, icra komiteleri ve bunlara bağlı olarak çalışan belediye konseyleri tarafından yürütülmektedir. İcra komitelerinin başkan ve üyeleri cumhurbaşkanı tarafından atanmakta; belediye konseylerinin üyeleri ise beş yılda bir yapılan yerel seçimlerle göreve gelmektedir (TRTtürkhaber, 2013).

3.2.1.4.1. Azerbaycan'ın Bağımsızlık Hareketinin Tarihi

Tarihte Azerbaycan sürekli başka halkların oluşturduğu devletlerin yönetiminde kalarak sırasıyla Atabeyler, Harezmsahlar, Moğollar, Celayirliler, Timurlular, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Şirvanşahlar ve Safevilerin

egemenliğinde yaşamış, zaman-zaman da Osmanlı yönetiminde kalmıştır (Güney, 2002: 202).

Azerbaycan hâkimiyeti için Osmanlı Devleti ve İran Devleti arasında yıllarca mücadeleler devam etmiş, Şii Azerbaycan Türkleri Osmanlı, Sünni Azerbaycan Türkleri İran ordularına karşı mukavemet göstermişlerdir. Bu mücadele devam ederken diğer taraftan da Ruslar Azerbaycan için kendi planlarını yapmaktaydı Rus Çarı Petro (1689-1725) İran ve Orta Asya üzerinden Hindistan ile doğrudan ticaret yapmak amacıyla Volga ve Hazar denizinde donanma kurmak, özellikle Hazar kıyılarına ve Kafkaslara hâkim olmak istemiştir. Petro 1724'te Osmanlı Devleti ile anlaşma yapmaya muvaffak olmuş ve Şirvanın kuzeyinde kalan Azerbaycan topraklarını ele geçirmiştir. Azerbaycan'ın geri kalan kısmı ise Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır (Saray, 1993: 14-20).

1736'da İran'da Nadir Şah'ın yönetime gelmesiyle durum değişmiş, Azerbaycan İran hâkimiyetine girmiştir. Nadir Şah'ın ölümünden sonra Azerbaycan'da Hanlıklar Devri başlamıştır. Hanlıklar Devri Azerbaycan tarihinde en önemli dönemlerden biri olmuştur. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan'da meydana gelen hanlıklar birer bağımsız devlet gibi hareket etmiş ve merkezi bir idare sistemi olmadığı için aralarında birlik oluşamamıştır. Çoğu zaman birbirleriyle çatışmalar ve çekişmeler yaşamaları ihtilafli oldukları ülkelere fırsat vermelerine neden olmuştur. Bu durumdan yararlanan Rusya'nın 1804 yılında Gence Hanlığı'na yaptığı saldırı ile hanlıkların işgali başlamıştır. 1826'da Revan Hanlığı'nı da işgal eden Ruslar, Aras nehrine kadar kuzey Azerbaycan'ın işgalini tamamlamıştır. Şiiliğin ortaya çıkardığı rekabet yüzünden Osmanlı ve İran ordularının yıllarca devam eden talihsiz mücadelelerine sahne olan ve bunun

sonuçlarından oldukça yıpranan Azerbaycan, Rus istilası ile en büyük darbeyi yemiştir (Saray, 1993: 20-24).

Azerbaycan 1813 Gülistan Antlaşması ve 1828 Türkmençay Antlaşması ile Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan olarak ikiye bölünmüştür. Rusya ve İran arasındaki bu bölünmede sınır hattı Aras Nehri olarak kabul edilmiştir. Bu bölünme Azerbaycan tarihinin en kara sayfası olarak nitelendirilebilir. Bu bölünmenin ardından Kuzey Azerbaycan'da Rusların Ruslaştırma, Güney Azerbaycan'da İran'ın Farslaştırma politikaları başlamıştır. Azerbaycan halkı bu emperyalizmin etkisinden bu gün de tamamen kurtulmuş durumda değildir. Güney Azerbaycan bugün de halen İran işgali altındadır (İbadov, 2007).

Azerbaycan ikiye bölündükten sonra Kuzey Azerbaycan devamlı şekilde yerli halkın Ruslarla mücadelesine sahne olmuştur. 1830, 1840 ve 1850'li yıllarda Çarlık Rusya'sı Azerbaycan'da sömürgecilik amacı taşıyan sosyal ve kültürel müdahalelerde bulunmuştur. 1917 Rus devrimine kadar süren dönemde sosyal hayat devamlı buhranlar içinde kalmıştır. Devrimin getirmiş olduğu olumsuz politik hava, Azerbaycan ve Kafkasya'da Sovyet aleyhtarı bir hareketin doğmasına sebep olmuştur (Bünyadov, 1994: 320).

Mehmet Emin Resulzade başkanlığında Azerbaycan Milli Şura'sı, 28 Mayıs 1918 tarihinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsız Azerbaycan'ın kurucusu olan Resulzade'ye göre Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti esas olarak üç temel ilke üzerine kurulmuştur: ulusal egemenlik, özgürlük ve eşitlik. 28 Mayıs 1918'de Şark dünyasında kurulan ilk bağımsız Müslüman Türk Cumhuriyeti olan Azerbaycan Cumhuriyetinin 'İstiklal Beyannamesi' dünyaya ilan edilmiştir (Mustafayev, 2013: 215-224). Azerbaycan hükümeti iki yıl kadarki döneminde milli

devlet kurmada önemli başarılar kazanmış, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü uğruna devamlı mücadele etmiş, milli ordunun kurulması ve milli kültürün geliştirilmesinde başarılar sağlamıştır.

28 Nisan 1920'de Bolşeviklerin Bakü'ye girmesiyle Lenin ve Stalin'den Kafkasya'yı Bolşevikleştirme emrini alan Kızıl Ordu, Azerbaycan Cumhuriyetini ortadan kaldırmıştır. Bu tarihte Azerbaycan hükümeti Bolşevik yönetime teslim olmuş ve ardından Azerbaycan Sovyet Sosyalist Respublikası (ASSR) kurulmuş ve bu cumhuriyet Transkafkasya Sovyet Federal Sosyalist Respublikası (TSFSR)'nin bir üyesi olmuştur. 1936'da Stalin yeni bir düzenleme yaparak TSFSR'ı ortadan kaldırmış ve üçe bölmüştür. 1936-1991 yılları arasında ASSR, SSCB'nin 15 cumhuriyetinden biri olmuştur (Güney, 2002: 211).

3.2.1.4.2. Azerbaycan'da Bağımsızlık Sonrası Yönetim Anlayışı

Azerbaycan 1991'de bağımsızlığını yeniden kazandığı günden itibaren günümüze kadar dört Cumhurbaşkanı tarafından yönetilmiştir. Bu yöneticiler Ayaz Muttalibov, Ebülfez Elçibey, Haydar Aliyev ve İlham Aliyev'dir.

1990'larda siyasi durumun giderek gerginleştiği dönemde Azerbaycan'da ikili bir hâkimiyet söz konusu olmuştur: bir yanda resmi iktidar sahibi olan ve Moskova'nın desteğine dayanan yerel komünist yönetim, diğer tarafta gerçek güç sahibi ve halkın desteğini almış Ebülfez Elçibey'in başkanlık yaptığı AHC (Cafersoy, 2011: 19). Bu dönem Ayaz Mutallibov liderliğindeki yerel komünist yönetim ile AHC arasında açık çatışmaların yaşandığı bir dönem olmuştur.

Azerbaycan'ın ilk devlet başkanı Mutallibov 20 Ocak 1990'da Sovyet Ordusunun ateşli silah kullanarak Bakü'ye müdahalesinden ve Kara Ocak

adlandırılan katliamdan sonra Azerbaycan Komünist Partisi Genel Sekreterliğine getirilmiştir. Moskova tarafından planlanan ve yerel Komünist yöneticilerin desteğiyle gerçekleştirilen 20 Ocak Katliamı Moskova'nın Azerbaycan'da kontrolünü kaybetmesini önleme girişimiydi. 20 Ocak katliamından sonra Azerbaycan'da Gorbaçova ve Komünist partisine olan tepkiler artmış, ülkede 3 günlük ulusal yas ilan edilmiştir (Cafersoy, 2001: 18-25).

Moskova'nın desteğiyle devlet başkanı seçilmiş Mutallibov, Sovyet rejimiyle uyumlu politikaların ve SSCB'deki mevcut durumun savunucusu olmuştur. Fakat Mutallibov 20 Ocak katliamından sonra Komünist Partisi'nin itibar kaybı üzerine ilk önce Sovyet ordusunun ülkeden çekilmesini ve sıkıyönetimin kaldırılmasını talep etmek zorunda kalmıştır. SSCB yapısında köklü değişimin öncüsü Mikail Gorbaçov'a yapılan darbe girişimi de Mutallibov tarafından desteklenmiştir. Darbe girişiminin başarısızlığından sonra ise artık SSCB'nin dağılacağı anlaşılınca 31 Ağustos 1991'de Azerbaycan Yüksek Sovyeti bağımsızlığını ilan etmiş ve karar 18 Ekim 1991'de Azerbaycan Parlamentosu'nda onaylanmıştır (Mardanov, 2013: 60).

Ayaz Mutallibov, Ocak 1992'ye kadar Rusya Federasyonu'yla yakın ilişkilere dayalı bir politika izlemiş, Azerbaycan'ın BDT üyeliğine sıcak bakmış; fakat Dağlık Karabağ çatışmasında Azerbaycan'ın sürekli toprak kaybetmesi, Rusya Federasyonu'nun Ermenistan'a yardım ettiği iddialarının yoğunlaşması ve Azerbaycan Türklerine yönelik katliamların yapılması Mutallibov'u zor durumda bırakmıştır. Tüm yabancı kuvvetlerin Azerbaycan topraklarından çıkması ve Dağlık Karabağ'ın otonom statüsünün kaldırılması kararını açıklamış olsa da, Mutallibov'un bu politika değişikliği Azerbaycan'ın toprak kayıplarını

durdurmamıştır. 25 Şubat 1992’de Hocalı bölgesinin Ermeni kuvvetleri tarafından ele geçirilmesi ve Azerbaycan Türklerinin katledildiği haberi Bakü’de Ayaz Mutallibov’un istifasının istendiği büyük çaplı gösterilere neden olmuştur (Kasım, 2002: 434). Yaşananlar AHC hareketlerinin daha hızlanmasına ve yayılmasına neden olmuştur. Azerbaycan halkı 7 Haziran 1992’de düzenlenen Cumhurbaşkanlığı seçimiyle Ayaz Mutallibov’u başkanlıktan uzaklaştırarak, Ebülfez Elçibey’i Azerbaycan Cumhuriyeti’nin başına getirmiştir (Pamuk,1999: 22).

Azerbaycan’da Elçibey dönemi yeni bir anlayış getirmiştir. Türkiye ile çok yakın ilişkilere temel atılmış, Rusya ve İran’a karşı ise mesafeli bir politika izlenmiştir. Elçibey yönetiminin hedefleri genel olarak bağımsız bir Azerbaycan’ın oluşturulmasını, halkın hürriyetinin korunmasını, Komünist Partisi’nin yasaklanmasını, etnik azınlıkların korunmasını ve İran’da yaşayan Azerbaycan Türkleriyle daha yakın ilişkilerin kurulmasını içermekteydi (Merdanov, 2013: 61).

Elçibey döneminde Rusya Federasyonu ile mevcut ilişkiler arka planda bırakılmış, başta Türkiye olmak üzere ABD ve Batılı devletlere entegre olmak istenilmiştir. Kuzey İran’da yaşayan 20 milyon civarındaki Azerbaycan Türkü ile Kuzey–Güney Azerbaycan’ın birleşmesi konularını sürekli ileri sürülmüş ve bu durum İran’da rahatsızlığa neden olmuştur. RF’a 70 yıllık bağlılığını tamamen koparmak istemesi BDT’ye üye olmayı reddetmesi RF’nın bu bölgedeki siyasi ekonomik çıkarlarının geleceğini tehlikeye düşürmüştür (Pamuk,1999: 55).

İktidara gelişinin ilk 6 ayında askeri alanda önemli başarılar sağlayan Elçibey iktidarı, Ermenilere yönelik Rus askeri desteğinin artması ve ordu

içerisindeki disiplin sorunlarının çözülememesi nedeniyle Ocak 1993'ten itibaren ciddi askeri yenilgiler yaşamıştır (Cafersoy, 2001: 76).

Dağlık Karabağ'daki savaş ve göç hareketleri ülke ekonomisini çökertmiş, gerçek anlamda düzenli bir orduya sahip olunamaması nedeniyle Ermeni askerlerine karşı başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Elçibey, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili Türkiye'den de her zaman istediği desteği alamamıştır. Ermenistan'la savaşta Laçın'den sonra Mart 1993'te Kelbecer bölgesinin de kaybedilmesi, ülke içinde karışıklığa sebep olmuş ve yönetimin itibarını halk arasında azaltmıştır (Merdanov, 2013: 63).

Elçibey Türkiye ve diğer Batılı ülkelerin Ermenilerin işgallerini diplomatik baskı yoluyla durdurabileceğini düşünüyordu; ancak Ermenilerin askeri üstünlüğü karşısında kaybedilen toprakların geri alınmasını sağlayacak yardımı elde edememiştir (Kasım, 2002: 443). Elçibey döneminin kısa sürmesinde Dağlık Karabağ çatışmasının Azerbaycan'ın lehine çevirememesi ve izlediği dış politikanın Rusya'da tedirginlik yaratması etkili olmuştur.

Kelbecer'in kaybedilmesi Elçibey yönetiminin itibarını azaltmıştır. Aynı zamanda Rusya da Elçibey'in politikaları nedeniyle bu yönetimden kurtulmak istemekteydi. Bu dönemde Gence'de bulunan ve Rusya'ya yakınlığı ile bilinen Suret Hüseyinov Elçibey iktidarının sonunu hazırlamıştır (Kasım, 2002: 435-436).

Suret Hüseyinov, Dağlık Karabağ savaşındaki toprak kayıplarından sorumlu tuttuğu Ebülfez Elçibey'in istifasını talep etmiştir. ABD ve Türkiye'nin açık desteklerine rağmen Rusya Federasyonu'nun ve halkın tepkisiyle karşılaşan Ebülfez Elçibey, Bakü'yü terk etmek zorunda kalmıştır. Ardından, halkın kurtarıcı gözüyle baktığı Haydar Aliyev iktidara gelmiş ve elinde önemli askeri birliği olan Suret

Hüseynov'u başbakanlığa getirmiştir. 3 Ekim 1993 seçimlerinden sonra Azerbaycan'da Aliyev dönemi resmen başlamıştır (Merdanov, 2013: 63).

Aliyev dönemi farklı bir dış politika anlayışını yansıtmıştır ve uzun süreli olması nedeniyle bölge açısından özel bir öneme sahiptir. Aliyev Rusya ve Amerika'nın çıkarlarını dengeleyen bir politika ile Türkiye ve İran ile ilişkileri korumaya yönelik bir politika benimsemiştir. Aliyev dönemi dış politikası temelde bir denge politikasıdır. Bu politikanın esası Türkiye ve Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi ve tüm komşu ülkelerle barışçıl ilişkilerin kurulmasına dayanmaktadır (Shaffer, 2010: 57).

Elçibey'in Rusya ve BDT'ye karşı olan tutumunun tersine Aliyev dengeli ve tutarlı bir politika izlemiştir. Rusya Federasyonu'yla ilişkilere önem verilerek, 21 Eylül 1993'te Azerbaycan'ın BDT üyeliğinin Azerbaycan Parlamentosu tarafından onaylanmış, 24 Eylül 1993'te de Moskova'daki devlet başkanları zirvesinde Azerbaycan BDT'ye katılmıştır. İktidarının ilk yıllarında Türkiye ile mesafeli, Rusya Federasyonu'na yakın ve İran ile de Elçibey dönemindeki gerginlikten kaçınma politikası izleyen Haydar Aliyev, içerideki durumu sağlamlaştırdıktan sonra daha farklı bir politika çizgisine yönelmiştir. Azerbaycan'ın BDT üyeliğini onaylamasına rağmen Aliyev Azerbaycan'da Rus birliklerinin konuşlandırılmasını kabul etmemiştir. Rusya Federasyonu'yla ilişkilerin kötüleştiği dönemde Aliyev, Türkiye, ABD ve diğer Batılı devletlerle ilişkileri geliştirmeye yönelik politikalar izlemiştir. Şubat 1994'te, Aliyev, Türkiye'ye yaptığı resmî ziyaret sırasında iki devlet arasında on yıllık Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile savunma ve askeri yardım alanlarında da pek çok anlaşma ve protokol imzalamıştır. Bu Türkiye ile

soğuk olan ilişkileri düzeltmeye yönelik olarak yapılan ilk ciddi adım olmuştur (Kasım, 2002: 436).

Aliyev döneminde de Karabağ sorununun çözümü dış politikadaki ilk öncelik olmuştur. Dağlık Karabağ sorunundaki gelişmeler Azerbaycan'ın bölge ülkeleriyle ilişkilerini, petrolün uluslararası pazarlara taşınmasını ve genel olarak bölgesel istikrarı etkilemeye devam etmiştir (Kasım, 2002: 441).

12 Ekim 1998'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Haydar Aliyev yeniden cumhurbaşkanı seçilmiş ve iktidarını 2003 yılına kadar devam ettirmiştir. 15 Ekim 2003'te gerçekleşen seçimler Haydar Aliyev'in ölümünden önceki son seçimler olmuştur. Haydar Aliyev, sağlık sorunları sebebiyle Mayıs 2003'ten itibaren Ankara'da tedavi görmeye başlamış ve 4 Temmuz 2003'te Türkiye'den gönderdiği bir kararnameyle oğlu İlham Aliyev'in başbakanlık görevine getirilmesini istemiştir. Haydar Aliyev'in önerisiyle Azerbaycan Meclisi, İlham Aliyev'i Azerbaycan'ın yeni başbakanı olarak atamıştır. Türkiye'nin ardından ABD'de tedavisine devam edilen Haydar Aliyev'in katılmadığı 15 Ekim 2003'teki cumhurbaşkanlığı seçimlerini İlham Aliyev kazanmıştır. Haydar Aliyev ise 12 Aralık 2003 yılında tedavi için gittiği ABD'de hayatını kaybetmiştir (Merdanov, 2013: 69).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dördüncü cumhurbaşkanı olan İlham Aliyev, 2003 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların %76'sını almıştır. İlham Aliyev, 2003'te Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında yaptığı yemin töreni konuşmasında "*Azerbaycan halkı seçim merkezlerine gelerek Haydar Aliyev'in politikalarına oy vermiştir*" diyerek, izleyeceği yaklaşımı açıkça belli etmişti. Bu yaklaşımın ana eksenini Dağlık Karabağ meselesinin barışçıl yollarla çözülerek

Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması ve Azerbaycan'ın çıkarlarının tanımlanarak çok boyutlu bir dış politika yürütülmesi oluşturmaktadır (Çelikpala, 2013: 254).

Haydar Aliyev dönemindeki denge politikasını devam ettiren İlham Aliyev sorunun mutlaka Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözüleceğini daha sert bir şekilde ifade etmiştir. Konuşmalarında, "*Ermenistan boşuna heveslenmesin, ne bugün ne yarın ne de 100 yıl sonra Azerbaycan toprakları üzerinde ikinci Ermeni devletini kuramayacaktır*" diyerek net bir tutum sergilemiştir. İlham Aliyev barışçıl yollarla toprakların kurtarılmasından yana olduğunu açıklasa da sonuç alınmadığı takdirde silah kullanılacağını da ayrıca vurgulamıştır (Aslanlı, 2011). Bu dönemde Azerbaycan, yüzünü sosyal, ekonomik ve siyasi açılardan Batı'ya çevirirken, tüm komşularının yanı sıra eski Sovyet coğrafyasıyla da dengeli ve istikrarlı ilişkilerin kurulması mümkün olmuştur (Çelikpala, 2011: 295).

Rusya Federasyonu ile ilişkiler devam ettirilmiş, doğrudan doğruya iki ülkeyi ilgilendiren konuların yanı sıra bölgesel güvenlik ve enerji konularında ciddi adımlar atılmıştır. Bu süreçte Azerbaycan ve Rusya'da cumhurbaşkanı ve diğer resmi kurumlar düzeyinde birçok ziyaretler düzenlenmiştir. Azerbaycan için Rusya'nın önemi, ülkenin Milli Güvenlik Belgesi çerçevesinde şöyle ifade edilmektedir: "*Azerbaycan ile Rusya arasında mevcut ilişkiler bölgenin istikrarı ve gelişmesi için önemli faktördür. Azerbaycan Cumhuriyeti Rusya Federasyonu ile ikili ilkelere, ekonomik, güvenliğin sağlanması, cinayetle mücadele ve diğer alanlarda stratejik taraftarlık ve işbirliği yapmaktadır*" (Aslanlı, 2011).

Türkiye, İlham Aliyev döneminde Azerbaycan'ın çıkarlarının uluslararası toplumun gündemine taşınması ve Azerbaycan'ın görünür ve etkin bir uluslararası

aktör olarak desteklenmesinde öncelikli stratejik ortak olarak tanımlanmıştır. Azerbaycan ve Türkiye, Dağlık Karabağ meselesinin uluslararası hukuka uygun olarak çözümünde ortak bir fikirde hareket etmektedir ve ikili ilişkilerin bölgesel işbirliği projelerine dönüştürülmesi her iki taraf için de öncelikli durumdur. İlham Aliyev döneminde Azerbaycan Türkiye ilişkileri, özellikler Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatları ile enerji alanında gelişmiştir. Ayrıca Bakü-Tiflis-Kars demir yolu hattı gibi uluslararası ulaşım projelerine girilmesi ülkeler arasındaki ilişkiyi dahada geliştirmiştir. Bu süreçte diplomatik ilişkilerde Dağlık Karabağ ve Kıbrıs konularında iki ülkenin birbirlerine verdikleri destek sayesinde artmıştır. İlham Aliyev bu durumu Kasım 2009'daki Türkiye ziyareti sırasında TBMM'de yaptığı konuşmada şu şekilde değerlendirmiştir: *“Ortak girişimlerimizin sonucunda bölgemizde çok önemli uluslararası projeler uygulamaya sokulmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı sadece bölgede istikrarın güçlenmesine ve işbirliğinin derinleşmesine değil aynı zamanda iktisadi imkânlarımızın da daha güçlenmesine katkı sağlamaktadır”* (Mammadov, 2010: 37).

Diğer bir komşu ülke olan İran'la ikili ilişkilere İlham Aliyev döneminde daha ılımlı bir havanın hâkim olmaya başladığı görülmektedir. Dönemin İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin Ağustos 2004'te gerçekleştirdiği Azerbaycan ziyaretiyle başlayan bu süreçte, Azerbaycan-İran ilişkilerinde hareketli bir döneme girilmiş, üst üste resmi ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu tablo Azerbaycan-İran ilişkilerinin önceki dönemden farklılaşarak nitelik değiştirmek üzere olduğu düşüncesini doğurmuştur. Diğer taraftan İran'ın Ermenistan'la kurduğu yakın ilişkiler, Azerbaycan'ı rahatsız etmektedir. İran'la Ermenistan

arasında imzalanmış olan 30'un üzerinde ikili anlaşma, İran Ermenistan'ın enerji ihtiyacının önemli bir kısmını karşılaması gibi konular Azerbaycan'ın İran'ı Ermenistan'a hayat veren ve Dağlık Karabağ meselesinin çözümünde Azerbaycan'ın karşısında Rusya'dan sonraki en büyük engel olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır (Çelikpala, 2011: 292).

Bu süreçte Azerbaycan Avrupa Konseyi ve AB ile de iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Azerbaycan'ın Avrupa ile ilişkileri "BDT ülkelerine Teknik Destek (TACİS), "Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru" (TRACECA) ve diğer programlar çerçevesinde gelişmektedir. Azerbaycan'ın 2004 yılında Avrupa Birliği'nin Yakın Komşuluk Politikası'na dâhil edilmesi ve bu politika çerçevesinde 2006 yılında kabul edilmiş Azerbaycan–Avrupa Konseyi Faaliyet Planının gerçekleştirilmesi politik diyalog, ekonomik reformlar alanında işbirliğinin daha da geliştirilmesine katkı yapmıştır (Aslanlı, 2011).

Önümüzdeki dönemde mevcut dış politika çizgisinin devam etmesi beklenmektedir.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra küresel jeopolitik rekabetin bir parçası olan Azerbaycan, sürekli olarak dış destekli iç müdahalelere maruz kalmıştır. Ebülfez Elçibey döneminde merkezî yönetimin zayıflığı, Haydar Aliyev döneminde politik ve ekonomik konularda toparlanmak için dışarıdan verilecek desteğe olan ihtiyaç dış destekli grupların faaliyetine müsamaha gösterilmesine neden olmuştur. Fakat İlham Aliyev döneminde devletin politikasına ters düşen bütün dış destekli grupların faaliyetleri engellenmiştir. İlham Aliyev dönemi dışarıdan yapılan müdahaleler açısından hem yoğun hem de Azerbaycan için şanslı bir dönem olmuştur (Veliyev, 2011: 200).

3.3. Ermenistan

3.3.1. Coğrafi Konumu

1991’de bağımsızlığını kazanan Güney Kafkasya ülkelerinden biri olan Ermenistan yaklaşık 30.000 km²’lik bir yüzölçümüne ve 3 milyon nüfusa sahiptir. (ARMSTAT, 2014). Batısında Türkiye, doğusunda Azerbaycan, güneyinde İran, kuzeyinde Gürcistan bulunmaktadır (Şekil 13). Coğrafi açıdan tamamen karayla çevrelenmiş durumda olup denize sınırı yoktur. Dış dünya ile bağlantısı Gürcistan üzerinden sağlanmaktadır.

Şekil 10. Ermenistan Siyasi Haritası

Harita Kaynağı 10.

İran, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye gibi bölge ülkeleriyle komşu olması dış politikası bakımından çok da iyi bir ortam oluşturmamaktadır. Sınır komşusu devletlerden üçü Müslüman’dır ve tarih boyunca bu ülkelerle mücadeleleri olmuştur. Aynı zamanda Türkiye ve Azerbaycan gibi birbirine çok yakın ve her

durumda birbirini destekleyen iki ülkeyle komşu olması da Ermenistan için istenmeyen bir durum olmuştur (Demir, 2003: 107). Bu durum, Ermenistan'ın Rusya ve İran'la yakınlaşmasını ve iyi ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır.

Bu coğrafi konumda ve komşularıyla yaşadığı sorunlar Ermenistan'ın ticari faaliyetler yürütmesini engellemiştir. Aynı zamanda Ermenistan'ın doğal kaynaklarla zengin olmaması da ülkenin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkilemiştir.

3.3.1.2. Fiziki Coğrafi Özellikleri

Ülke Kuzeye ve Güneydoğuya uzanan Küçük Kafkas sıradağları ile çevrilidir. Bu dağlar yakındaki denizlerin etkisini engellemektedir. Bu nedenle merkezi plato alanlarda yaz ve kış arasında geniş ölçekli sıcaklık değişimleri söz konusudur. Ermenistan platosu dağların güneybatısındadır. Merkezi Ermenistan'ın belirgin özelliği olan plato, Türkiye ile batı, İran ile güney sınırını oluşturan Aras Vadisi'ne doğru hafif eğimlidir (Cabbarlı, 2008: 47-48).

Ermenistan'ın büyük bir bölümü dağlık bir yapıya sahiptir. Ermenistan'ın ana coğrafi yapısı; Alagöz (Aragats) Dağı ve çevre yaylaları, Gegamskiy Dağı ve Gökçe Göl çöküntüsü, tarihi Zengezur bölgesinden oluşmaktadır (Pamuk, 1995: 79).

Aras Ovası hariç diğer bölgeleri tarıma elverişli değildir. Doğal kaynaklardan kömür, demir, molibden, altın, gümüş, kurşun, çinko, mermer, bazalt, tuz ve birçok çeşitte değerli ve yarım değerli taşlara sahiptir. Yüzölçümünün küçük olması nedeniyle savunma derinliği yoktur. Enerji ihtiyacının tamamını dışarıdan

karşılmaktadır. Ülke petrol rezervlerine sahiptir; fakat bu rezervlerin ekonomik değeri olmadığı için henüz kullanılmamaktadır (Cabbarlı, 2008: 47-48).

3.3.1.3. Beşeri Coğrafi Özellikleri

3.3.1.3.1. Nüfus ve Etnik Yapı

Ermenistan Kafkaslarda yer alan ülkeler içinde en küçük nüfusa sahip olan ülkedir. Ayrıca ülke bağımsızlık sonrası dönemde sürekli olarak dışarıya göç vermektedir. Ülke ekonomisinin kötü bir durumda olması Ermenistan nüfusunun günden güne azalmasında en büyük etkenlerden biridir. Ekonomik şartlardan dolayı ülkede istihdam edemeyen insanlar yaşanan işsizlik sorununun çözümünü farklı ülkelere göç etmekte görmektedir.

Ermenistan nüfusu göç sebebiyle devamlı bir azalış göstermektedir. Ermeni tarihi adeta göçler tarihidir ve Ermeniler hem ülke içinde hem de dış ülkelere sık sık göç eden bir millet olmuştur. Yakın dönemlerde en büyük göç 1988 depremi sonrasında yaşanmıştır. Daha sonra bulunduğu savaş ortamı da göçü arttıran nedenlerden olmuştur. Azerbaycan'la yaşanan Karabağ savaşı binlerce Ermeni'nin Azerbaycan'dan Ermenistan'a göç etmesine neden olmuştur. Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmalar nedeniyle de binlerce Ermeni, önce Ermenistan'a daha sonra diğer ülkelere göç etmiştir (Laçiner, 2005: 159).

Bağımsızlığın ilk yılında (1991), resmi rakamlara göre 3.8 milyon civarında olan nüfus 2002 yılında 3.2 milyona kadar gerilemiştir (Laçiner, 2005: 160). Bu nüfus azalış trendi 1991'deki bağımsızlığından bu güne kadar değişmemiş ve Ermenistan nüfusu hızla azalma eğilimi göstermektedir (Tablo 5).

Ermenistan'ın etnik yapısına bakıldığı zaman 1989 nüfus sayımına göre 3.4 milyon kişi olan Ermenistan nüfusunun %84'nün Ermenilerden, %4'nün Azerbaycan Türklerinden, %7'i Ruslar ve diğerlerinden oluştuğu görülmektedir. Günümüze kadar olan dönemde bu etnik yapı değişmiş ve mevcut nüfusun %97'i Ermenilerden, %3'lük bir bölümü ise azınlıklardan oluşmaktadır (DEİK-Ermenistan, 2014).

Söz konusu azınlık grupları içerisinde Yezidiler, Ruslar, Asurlular, Yunanlılar, Yahudiler, Kürtler, Rumlar, Almanlar ve Ukraynalılar bulunmaktadır (Bozkuş, 2006).

Tablo 5. Ermenistan'da Kentsel ve Kırsal Nüfus (2000-2014)

Yıllar	Toplam Nüfus (000 kişi)	Şehir Nüfusu (000 kişi)	Kırsal Nüfus (000 kişi)
2000	3.221	2.086	1.135
2001	3.214	2.071	1.143
2002	3.211	2.063	1.147
2003	3.211	2.062	1.149
2004	3.214	2.062	1.152
2005	3.217	2.062	1.155
2006	3.221	2.064	1.156
2007	3.226	2.068	1.158
2008	3.234	2.071	1.162
2009	3.243	2.077	1.166
2010	3.256	2.084	1.171
2011	3.265	2.092	1.176
2012	3.024	1.915	1.109
2013	3.022	1.915	1.106
2014	3.013	1.913	1.100

Kaynak: National Statistical Service Of The Republic Of Armenia (Ermenistan Devlet İstatistik Komitesi) <http://www.armstat.am/en/>, 04.02.2015.

3.3.1.4. Ermenistan'ın Siyasi Yapısı

1918-1920 yılları arasında ilk bağımsızlığının ardından Ermenistan 71 yıl Sovyet yönetiminde kaldıktan sonra yeniden bağımsızlığını kazanmıştır. 21 Eylül 1991'de yapılan referandumda Ermenilerin % 95'i bağımsızlıktan yana oy kullanmış SSCB'den ayrılan ilk cumhuriyet olan Ermenistan 23 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir (Veliev, 2011: 108).

70 yıldan fazla tek partili komünist rejim ile yönetilen Ermenistan, bağımsızlık süreci ve bağımsızlığının ilk yıllarında oldukça sancılı bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi gruplaşmalar, genellikle bağımsızlık yanlısı ve Rusya karşıtı görüşleri ile bilinse de bazı siyasi gruplaşmalar ise başta komünistler olmakla SSCB'nin devamı için mücadele etmiş, Sovyetler birliğinin dağılması halinde ise Rusya ile bütünleşme stratejisi geliştirmeye çalışmıştır (Cabbarlı, 2005: 2).

Ermenistan Cumhuriyeti bağımsız demokratik sosyal hukuk devletidir. Devletin yetkisi anayasa ve kanunlar gereğince üç kısma ayrılmıştır. Bunlar: yaşama hâkimiyeti, yürütme hâkimiyeti ve yargıdır (Cabbarlı, 2005: 144).

Ülkede günümüzde başkanlık yönetimi sistemi uygulanmaktadır. Ermenistan'ın mevcut Anayasası, 5 Temmuz 1995'de referandum ile kabul edilmiştir. 27 Kasım 2005 tarihinde Anayasa'da değişiklikler yapılmıştır. Cumhurbaşkanı ulusal meclis üyeleri, yerel yönetimler seçimle işbaşına gelmekte, başbakan ve bakanlar cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (TC Dışişleri Bk, 2014).

Ülke devlet başkanınca yönetilmektedir. Anayasaya göre devlet başkanı üç hâkimiyet kolunun normal çalışması, bağımsızlığın, ülke bütünlüğünün ve emniyetinin garantörüdür. Devlet başkanı ülke vatandaşlarınca beş yıllık bir müddete seçilmekte ve tekrardan ikinci kez seçilme hakkı vardır (American Univercity, 2014).

Sovyet sisteminin çöküşü ile meydana çıkan diğer bağımsız devletlerde de olduğu gibi, Ermenistan da birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu durumda Ermenistan'da vergi sistemi oluşturmak, özelleştirmeleri gerçekleştirmek, ordu ve dışişleri bakanlığı gibi kurumları yoktan var etmek, sağlık ve eğitim sistemini değiştirmek gibi temel adımlar gerekiyordu (Göksel, 2012: 48).

Ermenistan'ın bağımsızlığını kazandığı bu dönemde en önemli dış politika sorunu ise Dağlık Karabağ sorunu olmuştur. Bu sorun ülkenin sadece Azerbaycan ile olan ilişkilerini değil, aynı zamanda bölge ülkeleri ve ABD ile olan ilişkilerini de etkilemektedir (Kasım, 2009: 46). Denize çıkışı olmayan ve doğal kaynaklardan yoksun olan ülkenin istikrarı komşu ülkelerle kuracağı iyi ilişkilere bağlıdır.

3.3.1.4.1. Ermenistan'ın Bağımsızlık Hareketinin Tarihi

Ermenistan özerklik dönemlerine rağmen, yüzyıllar boyunca Roma, Bizans, Arap, Pers ve Osmanlı gibi çeşitli imparatorlukların egemenliği altına girmiştir. 1828 yılında Rusya'ya Osmanlılar tarafından devredilmiş 1918 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir, ancak 1920 yılında Sovyet Kızıl Ordusu tarafından ülke bağımsızlığı geri alınmıştır. Ermenistan, 1936'da Sovyetler Birliği içinde ayrı bir cumhuriyet olarak yer almıştır (Bournation, 2006: 243).

Ermeni liderler 1920'lerde Dağlık Karabağ bölgesi için Azerbaycan'la uzun süreli çatışmalara başlamıştır. Bu çatışmalar 1988 yılından itibaren daha büyük boyut kazanmıştır. Her iki ülke, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını elde ettikten sonra savaş daha ileri boyutlara varsa da 1994'te taraflar arasında ateşkes imzalanmıştır. Her iki taraf barışçıl bir çözüm yönünde önemli bir ilerleme sağlamak için çaba sarf etmiş olsa da sorun hala çözülememiştir. Bu süreçte Türkiye Azerbaycan'a destek amaçlı 1993 yılında Ermenistan'a açılan sınır kapısını kapatmıştır. 2009 yılında, üst düzey Ermeni liderleri sınırların açılmasını sağlamak için, Türkiye ile yakınlaşma politikası başlatmış; ama Türkiye ile ilişkilerde henüz önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Sorun günümüze kadar çözümünü bulamamış ve bu durum hala devam etmektedir.

3.3.1.4.2. Ermenistan'da Bağımsızlık Sonrası Yönetim Anlayışı

Bağımsız Ermenistan'ın ilk devlet başkanı Levon Ter Petrosyan'dır. Kendisi 1991-1998 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Petrosyan diaspora kökenlidir ve Suriye (Halep) doğumludur. 1946'da ailesi Ermenistan'a göç etmiştir. Siyasi faaliyete 1960'lı yıllarda başlamış, 1980'li yılların sonlarına doğru Ermenistan'ın bağımsızlık sürecinde Ermeni Ulusal Hareketi'nin liderliğine kadar yükselmiştir. Petrosyan 1988'de Karabağ meselesini çözmek için bir araya gelen Ermeni aydınlar tarafından kurulan ve daha sonra partiye çevrilen Ermeni Ulusal Hareketi Partisi'ne başkanlık yapmıştır (Veliev, 2011: 107) .

Bu dönemde de Ermenistan'ın en önemli dış politika sorunu Dağlık Karabağ çatışması olmuştur. Azerbaycan ile yaşanan savaş Mayıs 1994'e kadar devam etmiştir. İki ülke arasında ateşkes imzalandıktan sonra Ermenistan muhalefeti askeri operasyonların durduğunu ve savaş giderlerinin azaldığını öne sürerek hükümetin

ekonomik sorunlar üzerinde yoğunlaşması gerektiğini ileri sürmüştür. Beklenen sonuçlar alınmadığı için muhalefetin baskıları daha da artmıştır (Cabbarlı, 2005: 21).

Ter Petrosyan Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesinin Ermenistan ekonomisi için önemli olduğunu vurgulamıştır. Petrosyan'ın başkanlığı döneminde Azerbaycan topraklarının Ermeni kuvvetlerce işgaliyle Türkiye Ermenistan'la sınır kapısını kapatmış, ilişkilerin normalleşmesi engellenmiştir. 1994 yılında Azerbaycan'la ateşkesin sağlanmasından sonra muhalefet tarafından Ter Petrosyan'ın bu konuda taviz verdiği söylenilerek, eleştirilere uğramış, dış politikada başarısızlığı ileri sürülmüştür (Kasım, 2009: 47).

Ter Petrosyan'ın izlediği barış yanlısı politikalar kendisini iktidara getiren politik tabanın görüşleriyle zıt olduğundan 1998'de kamuoyu baskısına dayanamayarak istifa etmek zorunda kalmıştır (Demir, 2003: 115).

Ermenistan için ekonomik istikrarın sağlanmasının tek çıkış yolunun Karabağ sorununun çözümü olduğuna inanan Petrosyan Ermenistan Azerbaycan müzakerelerinde uzlaşma yolundayken dönemin başbakanı Koçaryan muhalefeti harekete geçirmiştir. Ter Petrosyan'ın istifasına neden olan en önemli faktörlerden biri de aldığı kararların diaspora Karabağ Ermenileri ve milliyetçi kesimlerce reddedilmesi olmuştur. Petrosyan bir yandan diasporadan destek almaya çalışırken bir yandan da diasporanın iç ve dış politika konularından uzak tutulmasını amaçlamıştır (Laçiner, 2005:193).

Ter Petrosyan devlet başkanlığı süresince hedeflerine ulaşamamış Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle Türkiye ile ilişkileri normalleştirememiştir. Rusya kendi çıkarları için olsa bile Ermenistan için en önemli müttefik olma özelliğini

sürdürmüştür. Ter Petrosyan Rusya'ya olan bağımlılığı azaltma amacına ulaşamamıştır (Kasım, 2009: 47-48).

1990'lı yılların sonuna kadar Ermenistan siyasi hayatını 3 dönemde ele almak mümkündür. 1991-1995 yıllarını kapsayan birinci dönemde Ermenistan'da demokrasi yolunda ilerlemeler kaydedilmiş, parlamento ve devlet başkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiş, halka ifade özgürlüğü verilmiştir. Anayasanın kabul edilmesiyle başlayan ikinci dönemde hükümet kendi hâkimiyetini güçlendirme çabası içinde olmuştur. Bu durum, muhalefet tarafından ülkede totaliter yönetim için ortam sağlanıyor iddiasıyla eleştirilmiştir. Üçüncü dönem, 1998'de Ter Petrosyan'ın istifa etmesiyle başlamıştır. Robert Koçaryan'ın devlet başkanı seçilmesinden sonra siyasi sistemde dengeler bozulmuş ülkede yeni gruplaşmalar meydana gelmiştir (Cabbarlı, 2005: 9).

Ermenistan'ın ikinci Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan'dır. 1998-2008 yılları arasında cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüştür. Ermenistan'da 1998'de seçilen ikinci devlet başkanı Robert Koçaryan 2000, başlarına kadar dönemin başbakanı Serj Sarkisyan'ın gölgesinde kalmış ve anayasal yetkilerini büyük ölçüde kullanamamıştır. 27 Ekim 1999'da Parlamento'ya düzenlenen saldırıda Sarkisyan'ın hayatını kaybetmesinden sonra Koçaryan yavaş yavaş yönetime sahip olmuştur (Cabbarlı, 2005: 12).

Robert Koçaryan döneminde dış politika çatışma merkezli dış politika ve tamamlayıcı dış politika şeklinde iki sınıfta görülmektedir.

Çatışma merkezli dış politika, Ter Petrosyan'ın diyalog yanlısı politikalarının işe yaramadığını öne sürmüştür. Tamamlayıcı dış politikanın amacı

ise Ermenistan'ın bölgesel ve küresel aktörlerin, birbirleri aralarındaki ilişkileri çokta dikkate almadan bu aktörlerin hepsiyle iyi ilişkiler kurma amacı üzerinedir. Genel olarak bakıldığında ise Koçaryan'ın dış politika hedeflerini şöyle özetleyebiliriz:

- Ermenistan'ın normal bir ülke haline getirilmesi ve ülkenin ekonomik, siyasi tüm alanlarda küresel sisteme eklemlenmesi,
- Büyük Güçler(ABD, Rusya, AB vd.) ile olan ilişkilerin geliştirilerek devam ettirilmesi. Mümkün olduğunca bu ülkelerin bölge politikalarından yararlanılması,
- Ekonomik krizden çıkmak için diğer ülkelerden mali, teknik vb yardım almak ve dış ticaretin arttırılması,
- Diaspora Ermenistan ilişkilerinin kurumsallaştırılması,
- Karabağ sorununun oluşturduğu yükün azaltılması (Laçiner, 2005: 219).

Petrosyan'ın dış politika anlayışını tavizkar bulan Koçaryan Türkiye ile ilişkilerde ve Karabağ görüşmelerinde daha katı bir tutum sergilemiştir. Karabağ meselesinde izleyeceği yolu şöyle anlatmıştır : *“Karabağ meselesi milli meseledir ve biz bu meseleyi sabırla çözmeliyiz. Karabağ halkının kendi kaderini tayin hakkı uluslararası alanda tanınmalı sınırlarının güvenliği temin edilmeli ve Ermenistan ile kalıcı bağlantısı sağlanmalıdır”* (Veliev, 2011: 135).

Bu süreçte Ermenistan Rusya'nın hiçbir itirazla karşılaşmadan askeri üsler bulundurduğu ülke konumuna gelmiştir. Hem askeri açıdan hem de ekonomik bakımdan giderek Rusya'nın kontrolüne girmiştir.

Başkanlığı süresince Koçaryan Türkiye ile ilişkilerde sert bir tutum sergilemiş eski düşmanlıklara ve olaylara sürekli atıf yaparak Dağlık Karabağ

sorunu ile ilgili uzlaşmaktan da uzak durmuştur. Koçaryan'ın başkanlığa gelmesi ilişkilerde bir durgunluğu ve güvensizliği getirmiştir. Bunda kuşkusuz Koçaryan'ın yaklaşımları büyük rol oynamıştır. Türkiye ile ilişkilerde sert bir tutum gösteren, eski düşmanlıklara ve olaylara sürekli atıf yapan Koçaryan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili olarak da uzlaşmaktan uzak bir görüntü sergilemiştir (Demir, 2003:115).

19 Şubat 2003 tarihinde Ermenistan'da başkanlık seçimleri yapılmıştır. Adayların hiç biri ilk turda seçilmek için gerekli oyu alamadığından 5 Mart 2003 tarihinde ikinci tur seçimlerinde Koçaryan oyların % 67,5'ini alarak devlet başkanı olmuştur (Lütem, 2003).

Ermenistan'da 2005 yılında demokratikleşme yolunda Avrupa Konseyi'nin ısrarcı olduğu anayasal değişiklikler gerçekleştirilmiş, bu değişiklikler referandum ile onaylanmıştır. 12 Mayıs 2007'de parlamento seçimlerinde Koçaryan'ı destekleyen Cumhuriyetçi Parti'nin meclisteki koltuk sayısı daha da artmış ve bu durum yeniden muhalefetin protestolarına yol açmıştır (Göksel, 2012: 56).

Koçaryan'ın iki dönem başkanlığının ardından 19 Şubat 2008 tarihinde Ermenistan'da yapılan Devlet Başkanlığı Seçimlerin'de Koçaryan'ın da desteklediği Serj Sarkisyan % 52,8 oy alarak üçüncü devlet başkanı olmuştur. Seçimlerden önce Rusya başbakanının Ermenistan'ı ziyaret ederek Sarkisyan'la görüşmesi Rusya tarafının desteğini göstermektedir (Kasım, 2009: 54). Ermenistan ekonomisinin büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı olması ve diğer bir kaynağın da diaspora olduğu dikkate alınır ise iktidarın değişmesi ancak bu iki kaynağın etkisiyle mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Sarkisyan'ın kazanması beklenen bir durum idi (Kasım, 2009: 55).

Sarkisyan ve ekibinin iktidara gelir gelmez öncelik verdiği konular ekonomide reform, Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesi ve sınırların açılması ve Ermenistan dış politikasındaki en önemli sorun olan Dağlık Karabağ sorunu olmuştur (Göksel, 2012: 58)

2008 Rusya Gürcistan savaşı sırasında Ermenistan'ın ticareti bakımından çok önemli olan Gürcistan'ın Batum ve Poti limanlarını kapsayan sınırın Rusya'ya geçişi kapalı olması Ermenistan'ı oldukça olumsuz etkilemiştir (Kasım, 2009: 59). Bu durum, Türkiye Ermenistan sınırının önemini tekrar gündeme getirmiştir. Sarkisyan ekonomik olarak ülkesinin düze çıkması ve şahsının hem içeride hem uluslararası arenada imaj tazelemesi için Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesinin çok önemli olduğunun bilincindeydi (Göksel, 2012: 58). Sarkisyan'ın bu süreçten hedeflediği sonucu alamaması Türkiye ve Azerbaycan ile normal ilişkiler kuramaması Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlı bir devlet olmasına neden olmuş ve Rusya ile ilişkiler konusunda Koçaryan döneminin çizgisi hâlâ devam etmektedir (Kasım, 2009: 61).

Sarkisyan'ın başkanlık dönemi, zaman zaman içeride şiddetli siyasal kutuplaşma ve ekonomik krizin yankıları, henüz sonuç vermeyen Türkiye ile normalleşme çabaları ile şekillenmiştir (Göksel, 2012: 58).

18 Şubat 2013 tarihinde Ermenistan'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mevcut cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan oyların yaklaşık % 60'ını alarak görevine devam etmektedir. Seçimlerin galibinin Sarkisyan olması Ermenistan'ın gerek iç gerekse de dış politikasını fazla etkilememiştir. Rusya ile

yakın işbirliği hâlâ devam etmektedir. Türkiye ile münasebetlerde ise henüz önemli bir değişiklik görülmemektedir (Kemaloğlu, 2013).

Karabağ sorunu devam ettikçe Türkiye ve Azerbaycan ile kapalı sınırlar nedeniyle ÷lke ekonomisi nispeten kapalı bir sistem olarak kalacaktır.

4. GÜNEY KAFKASYA'DA ÇATIŞMA ALANLARI

Bu bölümde Azerbaycan ve Ermenistan arasında mevcut Dağlık Karabağ sorunu, Gürcistan sınırları içinde yaşayan Abhaz ve Osetlerin Gürcistan'dan ayrılma talepleri sonucu ortaya çıkan Gürcü-Abhaz ve Gürcü-Oset anlaşmazlıkları ele alınmıştır.

4.1. Başlıca Çatışma Nedenleri

4.1.1. SSCB ve Stalin Faktörü

Kafkasya'daki etnik çatışmaların en büyük sebebi Çarlık Rusya'sının Kafkasya'da uyguladığı "Etnik yapıya dayalı idare" politikasının Sovyetler Birliği tarafından da aynı şekilde uygulanmasıdır. 1917 Bolşevik devriminden sonra Sovyet Yönetimi, Kafkas halklarını yapay bir biçimde bölerek aralarına sınırlar koymuştur. Sovyet yönetimi döneminde Kafkas halkları arasında herhangi bir etnik çatışma "totaliter" rejim nedeniyle olmamıştır. Yani SSCB sınırları içerisinde yaşananlar, iç sorun olarak nitelendirilmiş ve dış dünyanın müdahalesine kapalı tutulmuştur. 1985 yılında SSCB'de Gorbaçov'un Başkanlık görevine gelmesiyle uygulanmaya başlanan Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma)⁴ politikaları bağımsızlık ve özerklik isteklerini harekete geçmiştir. Özellikle Glasnost milli ve etnik duyguların açığa çıkmasına yol açmış, dondurulmuş sorunların yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur (Demirağ ve Karadeli, 2006: 82).

---

⁴ Glasnost -Mikhail Sergeyeviç Gorbaçov tarafından 1985' ten itibaren yavaş-yavaş ve 1987'den itibaren tüm hızıyla uygulanmış şeffaflık politikası. Perestroyka -Rusça kelime anlamı yeniden yapılanma anlamına gelir. SSCB'de Gorbaçov döneminde ekonominin tekrar yapılandırılması çalışmaları böyle adlandırılmıştır.

Sovyetler Birliği döneminde, özellikle Stalin tarafından, II Dünya Savaşında Almanlar ile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Kafkasya’da geniş kapsamlı sürgün ve katliamlar yapılmıştır. Kafkasya ve Orta Asya’da demografik yapı ile oynanarak ve bilinçli sürgün politikasıyla bağımsızlık eğilimlerinin önüne geçme ve bazı ulusları cezalandırma politikası izleyen Stalin Güney Kafkasya’da Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan etnik temelli sorunların da tohumlarını atmıştır (Kasım, 2009: 6).

SSCB’nin dağılmasından Rusya Kafkaslardaki kontrolü kaybetmek istememiştir. Güney Kafkasya’daki ülkelerin bağımsızlığını ilan etmeleri ve Rusya’nın etki sahasından çıkmaları Rusya’nın kabullenemediği bir durum olmuştur. Bu nedenle Rusya bölge ülkeleri üzerinde söz hakkına sahip olmak için ülkelerin iç politikalarına müdahale etmekten çekinmemiştir. Bu durum Kafkasya’daki çatışmaları körükleyen temel nedenlerden birisi olmuştur.

4.1.2. Etnik Anlaşmazlıklar

Bölgenin etnik yapısı, gerginlik ve çatışmalar açısından dikkate alınması gereken unsurlardandır. Kafkasya öncelikle etnik açıdan dünyanın en ilginç ve karmaşık bölgelerinden birini teşkil etmektedir. Temel olarak bölgede yaşayan halklar  büyük gruba ayrılmaktadır: Kafkas halkları, Türk halkları ve Hint-Avrupa kökenli halklar. Bu halklar da kendi aralarında birçok kola ayrılmaktadır (Demir, 2008: 7).

Kafkasya’ya yapılan gler sonucu bölgeye birçok etnik gruplar yerleşmiş, yer değiştirmiş ve coğrafi yapıdan dolayı belirli bir bölgede kendi kimliklerini korumaya çalışmışlardır (Kasım, 2009: 6). Bu halklar kimliklerini korumaya alıřtıķa bölgede birçok krizlerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bölgede

yaşanan etnik anlaşmazlığın doğurduğu krizlerden en belirginleri Azerbaycan'daki Yukarı Karabağ, Gürcistan'daki Acaristan, Abhazya, Güney Osetya ve Cevaheti, Rusya Federasyonu'nda Çeçenistan'dır (Cutler, 2014).

4.1.3. Bölgenin Jeopolitik Konumu

Kafkasya'nın karmaşık bir çatışma alanı olmasındaki en önemli etkenlerden birisi, bölgenin jeopolitik konumudur. Tarih boyunca büyük güçlerin geçiş noktası olan bölgede her devletten belli bir kalıntı kalmıştır (Demir, 2008: 7).

Aynı zamanda Kafkasya, coğrafi olarak son derece engebeli bir yapıya sahiptir. Bölgenin dağlık ve geçit vermez yapısı, farklı bölgelerde, farklı etnik grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geçit vermeyen dağlar, engebeli yollar, her bir etnik grubu ayrı ayrı bölgelerde yaşamaya mecbur etmiştir. Farklı diller konuşan bu etnik grupların arasındaki ayrılığın artmasında ve toplulukların çeşitlenmesinde coğrafi yapının etkisi fazladır (Çelik, 2012: 261).

4.1.4. Dini Yapı

Din, toplumların kimliklerinin önemli bir parçasıdır ve eski zamanlardan beri insanların yaşantısını, devlet yönetimini etkileyen önemli bir faktör olmuştur.

Tarih boyunca Kafkasya'da pek çok inanç sistemi ve din halk arasında yayılarak toplumsal yapı üzerinde etkili olmuştur. Bölgede çok farklı dinlere mensup insanlar yaşamaktadır. Hıristiyan, Müslüman, Yahudi, Budist, Brahmanlar günümüzde de bir şekilde kendi mabetleriyle ilgilerini devam ettirmektedirler (Yıldız, 2006: 135).

Hıristiyanlık ve daha sonra Müslümanlık bölgeye girmeden önce Kafkasya çok çeşitli inanç sistemlerine ev sahipliği yapmıştır. Şamanist-pagan inançların yanı sıra Kafkasya halkları arasında yayılan semavi dinler Kafkasya halklarının sosyokültürel yapılarında önemli izler bırakarak günümüze kadar ulaşmıştır. Kafkasya halkları arasında Hıristiyan inançlarının yayılmasında Gürcistan'ın önemli rolü olmuştur. İslam dini ise Kafkasya'nın güneyinde tek Müslüman devlet olarak Azerbaycan'da yer almakta, Gürcistan içinde başta Acarlar olmak üzere Müslüman halklar yaşamaktadır. Yahudilere gelince, günümüzde sayıları azalmış olmakla birlikte yine de Yahudilik Kafkasya'da varlığını sürdürmektedir (Demir, 2008: 7).

4.2. Abhazya Sorunu

4.2.1. Abhazya'nın Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihçesi

Gürcistan'ın Karadeniz kıyılarında yer alan Abhazya, coğrafi açıdan Güney Kafkasya'da bulunsa da etnik ve kültürel açıdan Kuzey Kafkasya'ya aittir. Cumhuriyetin başkenti Sohum'dur. Kuzeyde Rusya Federasyonu'na bağlı Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti, doğu ve güney-doğuda Gürcistan ile sınırı bulunmaktadır. Güney batısından Karadeniz üzerinden Türkiye ve diğer Karadeniz ülkeleriyle deniz komşuluğu bulunmaktadır (Şekil 15). Deniz kıyısının uzunluğu 214 km'dir. Abhazya'nın yüzölçümü 8.600 km²'dir (Baba vd, 2012: 10-11).

Şekil 11. Abhazya ve Güney Osetya

Harita Kaynağı 11.

Abhazya dağlık ve sık ormanlık bir araziden oluşmaktadır. Nüfusun % 95'i ovalık alanlarda yaşamaktadır. Dağlık bölgesi kuzeydeki Büyük Kafkas sıradağları ve onun kolları olan Çedim (2.795m) ve Kodor ya da Panav (3.700 m) dağlarından meydana gelmektedir (Tavkul, 2007: 35).

4.2.2. Abhazya Sorununun Doğuşu ve Tarihi Gelişimi

Abhazya sorununun kökenleri Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmadan önceki dönemlere dayanmaktadır. Abask, Absil, Sanik ve Misimyon halklarından gelen ve 5000 yıllık bir kültürün mirasçısı olan Abhazlar, ilk güçlü devlet örgütlenmesini M.S. VIII yüzyılda gerçekleştirmiştir. 730 yılında Abhaz Krallığı kurulmuş ve bu krallık yüzlerce yıl hüküm sürmüştür. Abhazya tarihte Moğol,

Arap, Pers, Bizans istilalarına maruz kalmıştır. 1555'te Osmanlı, 1810'da kısmen Rusya'nın kontrolüne geçmiştir (Baba vd, 2012: 7). Çarlık Rusya'sının Abhazya ve diğer Kuzey Kafkasya'daki varlığı çatışmalara yol açmış, diğer Kuzey Kafkas halklarıyla birlikte Abhazlar Rusya'ya karşı başkaldırmıştır. Onyıllar süren savaşlar sonunda 1864'de Abhazlar yenilmiştir.

Rusya'nın 1864'de Abhazya'yı işgal etmesi ve ardından 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Abhazların Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmesine neden olmuştur. Göç etmek zorunda bırakılan Abhazların topraklarına Gürcü, Rus, Ermeni ve Rumlar yerleştirilmiş, sonucunda bölgenin nüfus dengesi değişmiştir. Emperyal Çarlık rejimini yıkan 1917 Bolşevik Devrimi Abhazya'yı da etkisi altına almıştır. 1918 Mayısında Abhazya diğer Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri ile birlikte Dağlı Halklar Cumhuriyetini kurmuştur. Ancak Haziran ayında Abhazya Gürcistan askerleri tarafından işgal edilmiştir (Baba vd, 2012: 7).

Bolşevik Devriminden sonra bölgenin kontrolü konusunda 1918-1921 yıllarında Abhazlarla Gürcüler arasında çatışmalar olmuştur. 1921 yılında Kızıl Ordunun işgalinden sonra Abhazya ve Gürcistan eşit statüde Sovyetler Birliği içinde yer almıştır. Ancak 1931 yılında otonom bir yapıda Abhazya Gürcistan'a katılmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte 1937 yılından Stalin'in ölümüne kadar Abhazya'da Gürcüleştirme politikası uygulanmıştır (Kasım, 2009: 66).

Abhazya'ya sürekli olarak Gürcü nüfus yerleştirilmiş, bölgenin demografik yapısı değiştirilerek Abhazların nüfusu gittikçe azaltılarak bir azınlık durumuna getirilmesi hedeflenmiştir. Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarından olan Abhazlar, 1897 sayımlarına göre Abhazya'da çoğunluk durumundayken; 1970'lere kadar devam eden süreçte bölgeye yerleştirilen Gürcü ve Rus nüfusla birlikte azınlık

durumuna düşürülmüştür. Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu (UNPO)'nun Abhazya raporunda verilen rakamlara göre 1897'de Abhazya nüfusunun yaklaşık % 60'ı Abhazken, bu oran 1926'da %40'a, 1970'lerde ise %17'e gerilemiştir. 1970'li yılların sonlarından itibaren Abhazlar'la Gürcüler arasında gittikçe artan şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlamış ve Abhazlar Rusya'ya bağlanma talebiyle Moskova'ya başvurmuştur. Bu başarılmasa da Moskova'nın desteği ve baskısıyla Abhazlar bazı kültürel haklar elde etmişlerdir. Bu durum Gürcü yönetimini hoşnut etmemiş ve sıkıntılar sürekli olarak bölgede var olmuştur (Kasım, 2009: 66).

1960-1970 ve 1980'lerin başları Abhazya'da nispeten sakin geçmiştir. 1980'lerin sonuna doğru Abhazya ve Gürcistan arasında etnik sorunlar bölgedeki tansiyonu yükseltmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması sürecinde Gürcistan ve Abhazya ilişkileri giderek daha da kötüleşmekteydi (Baba vd, 2012: 8). Gürcistan'da 1989'da Zviad Gamsakhurdiya'nın yönetime gelmesi ve Abhazya'nın Gürcü toprağı olduğunu ilan etmesi ilişkileri iyice gerginleştirmiştir.

1990 yılı Ağustosunda Abhazya Yüksek Sovyeti Gürcü temsilcilerinin bulunmadığı oturumda Abhazya'yı Sovyetler Birliği bünyesinde Gürcistan'dan ayrı bağımsız bir cumhuriyet ilan etmiştir. Bu karar hemen Gürcistan Yüksek Sovyeti tarafından iptal edilmiştir (Voronov, Florenski, 2002: 54).

Sömürge rejimi ve sistematik olarak ulusal gururun ayaklar altına alınması Abhazların kitlesel protestolarına ve Abhazya'nın Rusya Federasyonu'na katılması taleplerine yol açmıştır. 28 Nisan 1991'de Gürcistan yönetimi bağımsızlığını ilan etmesiyle Sovyet yasaları yürürlükten kalkmış ve Abhazya'nın yasal statüsü de belirsiz kalmıştır (Voronov, Florenski, 2002: 48). SSCB'nin devre dışı kalması ve

Gürcistan'ın bağımsızlığı, bağımsızlık yanlısı Abhazları cesaretlendirmiştir. Abhazya Parlamentosu kendisine bağımsız devlet statüsü veren 1925 Anayasası'na geri dönerek 23 Temmuz 1992'de egemenliğini ilan etmiştir. Gürcistan yönetimi Abhazya'nın bu adımına silahla karşılık vermiştir.

1992 yılı ortalarında polisin sabotaj ve yağma hareketlerini durduramaması üzerine Gürcistan yönetimi 2000 askeri Abhazya'ya göndermeye karar vermiştir. Yönetim, buna gerekçe olarak, demiryollarını ve diğer önemli tesisleri korumak amacıyla yaptıklarını açıklamıştır. Şevarnadze ise kendi topraklarında askeri birliklerin yer değiştirmesinin Gürcistan'ın yasal hakkı olduğunu vurgulamış ve telefonla Abhazya cumhurbaşkanı Vladislav Ardznbaya bilgi verildiğini bildirmiştir. Savaş Gürcistan askerlerinin 14 Ağustos 1992 tarihinde Abhazya'ya girişiyle başlamıştır (Voronov, Florenski, 2002: 55). Gürcistan askerleri, demiryolunu koruma bahanesiyle Abhazya topraklarına girmiştir (Stanislav, 2014: 364).

Karadan, denizden, havadan yapılan bir dizi saldırı sonucunda Abhazya'nın Gal, Oçamçıra, Sohum ve Gagra kentleri Gürcistan'ın eline geçmiştir. Vladislav Ardznba önderliğinde saldırıya karşı direniş başlamıştır (Baba vd, 2012: 8

3 Eylül 1992'de Moskova'da soruna taraf olmayan Rusya Federasyonu ve Gürcistan arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Abhazya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ardznba bu anlaşmayı Abhazya'daki durumun stabilizasyonu için ilk adım olarak imzaladıklarını, Abhazya Cumhuriyeti topraklarından tüm Gürcü askerleri birliklerinin çekilmesinin ikinci adım olacağını belirtmiştir (Anonim, 1992: 21). Ancak Gürcistan anlaşmaya uymadı ve savaş yeniden şiddetlendi. Bir yılı

aşkın süren savaş sonunda, 30 Eylül 1993’de, Abhazya tarafının işgal edilmiş bölgelerin Gürcüler’den kurtarılmasıyla sona erdi (Cicioğlu vd, 2012: 501).

Savaş sonucunda Abhazya büyük bir ekonomik zarara uğramıştır. Abhazya’nın tamamını içine alan savaş sırasında 5 bin Abhazya yurttaşı hayatını kaybetmiştir (Baba vd, 2012: 8). Altyapı tesisleri, işletmeler, turistik tesisler, kamu ve özel binalar tahrip edilmiş, bu savaş ile Abhazya’ya verilen ekonomik zarar 11 milyar dolardan fazla olmuştur (Stanislav, 2014: 368).

Savaştan sonra Abhazya’daki Gürcü nüfusu Gürcistan’a kaçarak ülkesinde yerinden edilmiş kişiler (IDP) statüsünde yaşamlarını devam ettirmiştir. Abhazya’nın kaybı gürcüler için büyük bir darbe olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Şevarnadze Abhazya topraklarında tekrar Gürcü egemenliğini sağlamak için 3 politika izlemiştir.

1. BDT çerçevesinde Abhazya’ya karşı kısıtlanmaların uygulanması,
2. Abhaz sınır bölgesinde faaliyet gösteren Gürcü gruplara destek sağlanması,
3. Rusya’nın bölgedeki etkisinin azaltılması için çatışma çözümü çabalarının uluslararasılaştırılması (Özçelik, 2013: 106).

1994 Aralığından 1999 Eylülüne kadar Abhazya halkı bir sıra politik ambargolara maruz kalmıştır. Şevardnadze’nin girişimleri üzerine BDT tarafından ağır bir ambargo uygulanmaya başlanmıştır. Rusya, Eylül 1994’de Abhazya sınırını kapatmış, Ekim sonunda ise denizden de abluka oluşturması sonucu Abhazya dünyadan tecrit edilmiştir (Yalçınkaya, 2006: 89).

30 Eylül 1993’de kazandığı zaferle özgürlüğüne kavuşan Abhazya “bağımsız devlet” hakkını geri kazanmıştır. 26 Kasım 1994 tarihinde Abhazya

parlamentosu Abhazya'nın bağımsız bir devlet olduğunu ilan eden yeni anayasayı kabul etmiştir. Parlamento ilk devlet başkanı olarak Vladislav Ardzınbayı seçmiştir (Stanislav, 2014: 369).

Askeri anlamda zafer kazanan Abhazya'nın gelecek için amacı de-facto (fiili) bağımsızlık statüsünün hukuki (de-jure) hale gelmesi için görüşmelerin yapılması olmuştur (Özçelik, 2013: 101).

1994-1995 yıllarında Gürcü-Abhaz ihtilafının çözümüne yönelik olarak BM himayesinde Rusya ve AGİT aracılığıyla Cenevre, New-York, Haag'da bir dizi barış görüşmeleri yapılmıştır (Stanislav, 2014: 369). Bu görüşmelerde 4 Nisan 1994 tarihli "Gürcü-Abhaz ihtilafının siyasi çözümüyle ilgili tedbirler hakkında tebliğ" gibi çok önemli belgeler imzalanmıştır. Barışı korumak için BDT'nun ve BM'in onayıyla görevlendirilen "barış gücü" sayesinde 1994 Mayıs-Haziran aylarından beri Gürcistan ve Abhazya arasında fiili ateşkes sağlanabilmiştir (Stanislav, 2014: 364).

2000'li yılların başına kadar Abhazya'nın dünyadan izole durumu devam etmiştir. 2003 yılında Gürcistan'daki iktidar değişikliğiyle Rusya ile Gürcistan arasındaki işbirliği havası bozulmaya başlamıştır. Gürcistan'daki yeni iktidarın yüzünü tamamen Batı'ya çevirmesi ve Abhazya sorununu Batılı ülkeler üzerinden çözme girişimleri Rusya-Gürcistan ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir. Bu durum Abhazlar için bir fırsat doğurmuş ve Abhazya Rusya üzerinden dünyaya açılmaya başlamıştır. 2004-2005 sonrası dönemde Rusya'nın baskısıyla ambargo kalkınca ekonomisi canlanan Abhazya, 2005-2008 arası dönemde de dünya ile iletişimi

hızlandırmış, diaspora ile ilişkilerini arttırmış ve küresel ekonomik düzenin parçası olma yolunda çaba göstermiştir (Cicioğlu vd, 2012: 502).

26 Ağustos 2008'de Rusya Federasyonu Abhazya'nın bağımsızlığını tanıdığını tüm dünyaya açıklamıştır. Ardından 5 Eylül 2008'de Nikaragua, 10 Eylül 2009'da Venezuela, 15 Aralık 2009'da Nauru, 29 Nisan 2010'da Vanuatu, 29 Eylül 2011'de Tuvalu devletleri de Abhazya'nı resmen tanımıştır. Diğer tüm BM üyeleri tarafından de jure olarak Gürcistan'a bağlı bölge olarak kabul edilmektedir. Uluslararası alanda lobi faaliyetleri halen sürdürülmektedir (Baba vd, 2012: 9).

4.2.3. Abhazya'nın Siyasi Yapısı

26 Kasım 1994 tarihinde Abhazya Parlamentosu yeni anayasayı kabul etmiştir. Abhazya'nın devlet dili olarak Abhazca, devlet kurumlarında Abhazcanın yanında Rusça kabul edilmiştir. Abhazya başkanlık sistemiyle yönetilen bir cumhuriyettir. Devlet başkanı devletin başıdır ve 5 yıllık bir dönem için seçilir. Devlet başkanı seçilen bir kişinin ikinci dönem aday olma hakkı vardır. Abhazya parlamentosu ilk başkan olarak Vladislav Ardzinba'yı seçmiştir. 3 Ekim 1999 tarihinde ikinci kez Ardzinba başkan olmuştur. 12 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimlerde Sergey Bagapş Abhazya Cumhuriyeti devlet başkanı olmuştur. Abhazya'nın bağımsızlığının tanınmasını sağlayan Bagapş 29 Mayıs 2011'de vefat etmiştir. 26 Ağustos 2011'de yapılan seçim sonunda Aleksandr Ankvab üçüncü devlet başkanı olmuştur (Stanislav, 2014: 378).

Uluslararası hukuk açısından Abhazya, devlet olarak sayılabilmesi için aranan kriterleri taşımaktadır. 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonunun Devletlerin hak ve yükümlülükleri konulu 1 numaralı maddesine göre, uluslararası

hukukun bir parçası olarak devlet şu özellikleri taşımaktadır: Daimi bir nüfus, tanımlanmış bir toprak parçası, bir hükümet, diğer devletlerle ilişki kurabilme kapasitesi. Abhazya'da daimi bir nüfusa, belirli bir toprak parçasına seçilmiş bir parlamento ve yönetim gücüne sahiptir. Kendi anayasası, bayrağı, milli marşı ve diğer devlet sembolleri, kendi ordusu ve hukuk sistemi mevcuttur (Viacheslav, 2010: 21). Ancak Abhazya'nın daha fazla nüfusa, siyasi desteğe ve ekonomik gelişmeye ihtiyacı vardır (Zlobin, 2010:149).

4.2.4. Abhazya Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler

Abhazya'daki çatışmanın temelinde Sovyetlerin milliyetçilik politikası ile Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde etnik milliyetçiliğin, etnik temelli çatışmaların artması vardır (Özçelik, 2013: 98).

Çarlık Rusyası'nın uyguladığı sürgün politikası sonucu Abhazların çok büyük bir kesiminin Abhazya'dan ayrılmak zorunda kalması, Abhazların gelişmelerinin engellenmesi ve giderek Abhazların Abhazya'da azınlık durumuna düşürülmesi, Abhazya'daki bütün halkların gürcüleştirmesine yönelik politikalar günümüzdeki Abhazya sorununun temel toplumsal tarihsel nedenleridir (Anonim, 1992: 10-14).

Gürcistan 1993 yılından bu yana Abhazya toprakları üzerinde kontrolünü kaybetmiştir ve bu gün bölgenin Gürcistan tarafından yakın gelecekte siyasi, askeri ya da ekonomik amaçlarla geri alınması imkânsız görülmektedir. Siyasi açıdan BM himayesinde iki ülkenin tek bir devlet altında yeniden bütünleşmesine yönelik yürütülen müzakereler 1993 yılında başlamış ve 10 yıldan fazla bir süre geçtikten sonra başarısızlığa uğramış ve çıkmaza girmiştir. Ekonomik açıdan Abhazya'ya

uygulanan sert ambargo Abhaz ve Gürcü halklarını birbirinden daha da ayırmıştır (Chirikba, 2010: 29). Gürcistan'da iktidara gelen isimlerin de sorunun çözümüne milliyetçi, militarist ve sertlik yanlısı çözümlerle yaklaşımları süreci içinden çıkılmaz bir noktaya getirmiştir.

Rusya Gürcistan'ın BDT'ye üyeliği karşısında Abhazya'ya ambargo uygulayan, Gürcistan'la ilişkileri gerginleşince de Abhazya'nın bağımsızlığını tanıyan bir ülkedir. Görüldüğü gibi 2008 yılında Rusya'nın Abhazya'yı tanıması Rus ulusal çıkarlarına hizmet ettiği için atılan bir adım olmuştur. Bu durum da Abhazya'nın Rusya'ya fazla güvenmemesi gerektiğinin göstergesidir.

Rusya'nın Kafkaslarda olmak istemesi ülkenin temel hedeflerinden biridir. Güney Osetya ve Abhazya'daki savaş Rusya'ya bölgedeki etkisini kaybedebileceğini hissettirmiştir. Rusya Batının, AB'nin, NATO'nun bölgeye müdahale etmesinden endişelenerek hemen harekete geçmiştir. Abhazya'nın tanınmasında en büyük katkıyı Gürcistan'ın hataları ve Rusya'nın çıkarları sağlamıştır. Abhazya Rus ulusal çıkarlarına bağımlı olmamak için politik tutumunu Abhaz ulusal çıkarlarına dayandırmalıdır. Rusya Abhazya'yı tamamen kontrol etmemeli serbest bırakmalı ve desteklemelidir (Zlobin, 2010: 143).

Abhazya'nın Gürcistan'la olan ilişkileri yumuşatma adına yapması gerekenlerden biri de mültecilerin Abhazya'ya geri döndürülmesi konusudur. Abhazya'nın mültecilerin geri dönüşü konusunda daha yapıcı çaba göstermesi gerekmektedir. 1992-1993 yılında ülkede yaşanan savaş sonucunda binlerce kişi Abhazya'yı terk etmek zorunda kalmıştır. 160-200 bin civarında etnik olarak Gürcü ve Megrel, şuan Abhazya'ya geri dönememektedir. Gürcistan tarafından da

ambargo ve tecridin kaldırılması Gürcü hükümetinin Abhazya ve Güney Osetya ile ilişkilerinde faydalı olacaktır. Gürcistan yalnızlaştırma politikasını devam ettirdiği sürece kendi çıkarları yönünde bir gelişme sağlayamayacağı gibi Abhaz ve Oset halkları ile olan bağlarını da tamir etme olanağından uzak kalacaktır (Lawrence, 2010: 65).

Gürcistan yönetimi duruma Rusya- Gürcistan meselesi olarak bakmamalıdır. Abhazya ve Güney Osetya yönetimleriyle ilişkiler kurmaya çalışmalı, müzakereler yürütülmelidir.

Abhazya'nın hala karşı karşıya olduğu zorluklarla beraber çok çeşitli seçenekleri ve fırsatları da vardır. Önemli coğrafi ve politik konumu göz önüne alındığında Abhazya, Karadeniz'de hayati bir ekonomik bağlantı noktası haline gelebilir. Ortak ticarete yönelik ekonomi ve gümrük standartlarını benimseyen Abhazya AB coğrafyasında eşsiz bir serbest ekonomi bölgesi haline gelebilir (Gunjia, 2010: 101).

4.3. Güney Osetya Sorunu

4.3.1. Güney Osetya'nın Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihçesi

Güney Osetya, Kafkas Sıradağlarının yamaçlarında yer almaktadır. Ülkenin doğusu, batısı ve güneyi Gürcistan tarafından çevrelenmiş durumdadır (Şekil 15). Sadece kuzeyinden açılan bir tünelle Rusya Federasyonu'na bağlanabilen bölge, bu haliyle Kuzey Osetya'ya doğal olarak bağlıdır (Öztürk, 2009: 5).

Kuzey Osetya-Güney Osetya şeklinde suni bir sınırla ikiye bölünmüş olan Osetya'nın kuzey bölümü Kafkas Dağları'nın kuzey eteklerinde Rusya

Federasyonu'na bağılı iken, güney bölümü Kafkas Dağları'nın güney eteklerinde Gürcistan sınırları içinde yer almaktadır (Tavkul, 2008: 1).

Nüfusun'un yaklaşık %68'i Osetler'den oluşmaktadır. Aynı zamanda bölgede Ruslar, Gürcüler, Ermeniler ve Yahudiler yaşamaktadır. Gürcüler daha çok Cumhuriyetin güney ve doğu kesimlerinde yer almaktadır. Ruslar, Ermeniler ve Yahudiler ise yoğun olarak başkent Tshinvali'de yaşamaktadır. Güney Osetya'da resmi diller Osetçe ve Rusçadır. Nüfusun çoğunluğu Ortodoks Hıristiyanlardan oluşmaktadır (Özbay, 2008).

Osetlerin ataları, M.S II yüzyılın sonuna doğru Don Havzası'ndan Kafkasya'ya doğru sürülmüş burada İber-Kafkaslar ile karışmış Alanlar'dır. Hun akınlardan sonra Alanlar, çeşitli yerlere dağılmışlardır. Kafkasya ile Hazar Denizi arasında kalan Alanlar X yüzyılda Bizans etkisiyle Hıristiyanlaşmıştır. XVII yüzyılda Osmanlı döneminde İslam'ın etkisi güçlü olmasına rağmen, Osetler Hıristiyanlığı devam ettirmişlerdir. Hıristiyan olmaları Gürcüler ile yakınlaşmalarında bir araç olmuştur. 1774 Küçük Kaynarca antlaşması Osetler için bir dönüm noktası olmuştur. Bölgenin kontrolünü Ruslar ele geçirmiştir. Bu sürecin ardından Osetler Rusların bölgedeki müttefiki olmuştur (Demir, 2003: 89).

4.3.2. Güney Osetya Sorununun Doğuşu ve Tarihi Gelişimi

Osetlerin Gürcülere olan düşmanlığı 1917 Sovyet Devrimi sonrasındaki siyasi gelişmelere kadar uzanmaktadır. Çarlık Rusya'sının 1917 Devrimi ile yıkılmasının ardından, Bağımsız Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuş; Gürcistan'da iktidarı elinde bulunduran Menşevik Gürcü yönetimi, Güney Osetya'yı zorla Gürcistan'a ilhak etmeye çalışmış ve Osetleri ağır baskılara

uğratmıştır. Güney Osetya Gürcistan egemenliğini reddetmiş ve Rusya çatısı altında Kuzey Osetya ile birleşme talebini ileri sürmüştür. Bu durum iki taraf arasında gerilimi arttırmış ve Osetlerin ayaklanmaları Gürcistan Sosyal Demokratik Hükümeti tarafından bastırılmıştır (Taşçı, 2012: 665).

1920'lerin başındaki bu kaotik ortamın varlığından yararlanan Osetler, Rusların da desteğiyle Menşevik Gürcistan'a karşı savaşa girmiştir. 1921'de Kızıl Ordu'nun Gürcistan'a girişinden aldığı destekle de Nisan 1922'de otonom bir bölge haline gelmiştir. Daha sonra Moskova'nın bölgedeki siyasal dengeleri dikkate alması nedeniyle Osetler, 1922'de kurulan ve bölgedeki üç ülkenin yer aldığı (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) TransKafkasya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin içinde kalarak siyasal egemenlik beklenti ve çabalarını ertelemek zorunda kalmıştır (Öztürk, 2009: 5).

SSCB'nin Gürcistan'a hâkim olmasından sonra Sovyetler Birliği yönetimince Güney Osetya'ya 1922 yılında Gürcistan'a bağlı özerk bölge statüsü verilmiştir. Bölgenin diğer bölümü olan Kuzey Osetya ise 1925 yılında özerk bölge olarak Rusya'ya bağlanmıştır. Kuzey Osetya özerk bölgesi 5 Aralık 1936 yılında Özerk Cumhuriyet statüsüne yükseltilmiştir (Öztarsu, 2008).

TransKafkasya Sovyet Cumhuriyeti'nin 1936'da dağılmasıyla Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ayrı birer Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmuş; ancak Osetya'nın kuzeyi Rusya'ya, güneyi ise Gürcistan'a bağlı olarak kalmıştır. Bölgede 1936'daki siyasal yapılanmadan sonra Sovyetler Birliği dağılıncaya kadar olan dönemde siyasal çatışmalar ve gruplar arası düşmanlıklar Sovyet yönetiminin etkisiyle uzun süre bekletilmiş ya da unutulmuştur (Öztürk, 2009: 5).

Sovyetler Birliğinin sonuna doğru Gürcü-Oset ilişkilerinde tekrar gerilim artmıştır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Kafkasya'da, diğer eski Sovyet topraklarında olduğu gibi, uzun süre gündemde olmayan siyasal sorunlar yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır.

Gürcistan'ın bağımsızlığına paralel olarak Abhazya zerk Cumhuriyeti'nde ve Güney Osetya zerk Vilayeti'nde Gürcistan'dan ayrılma talepleri ortaya çıkmıştır. Tiflis'in bu talepleri ret etmesi ve bu bölgeleri denetim altına almaya çalışması etnik çatışmaların patlak vermesiyle sonuçlanmıştır (Ağacan, 2011: 80).

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde 10 Kasım 1989 tarihinde Gürcistan'a bağlı Güney Osetya zerk Bölgesi'nin Halk Temsilciler Meclisi, bölgesel özerkliğin 'özerk cumhuriyete' çevrilmesi talebiyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti'ne başvurmuştur. Söz konusu başvuru 16 Kasım 1989 tarihinde yapılan toplantı ile reddedilmiştir (Kanbolat, 2008a).

Gamsahurdiya'nın azınlık karşıtı politikalarından rahatsız olan Güney Osetya, Eylül 1990'da Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin sınırları içindeki Kuzey Osetya ile birleşme talebini açıklamıştır. Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte, Gürcistan Parlamentosu 11 Aralık 1990 tarihindeki oturumunda Güney Osetya'nın zerk Bölge statüsünü yok eden bir kanunu kabul etmekle buna cevap vermiştir (Aydın, 2010: 4).

5-6 Ocak 1991 tarihinde Gürcistan'ın ilk Devlet Başkanı Gamsakhurdia yanlısı Gürcü birliklerinin Güney Osetya'nın başkenti Tskinali'ye girmesiyle çatışmalar başlamıştır. Oset glerinin şiddetli direnişi karşısında Gürcü kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır (Kanbolat, 2008b)

Çatışmaların şiddet derecesi zaman zaman değişmekle birlikte 24 Haziran 1992'de ateşkes sağlanana kadar sürmüş, çok sayıda kişinin ölümü ve yaralanması ile sonuçlanmıştır (Ağacan, 2011: 82).

Şevardnadze iktidara geldikten sonra 1992 baharında çatışmaların şiddetlenmesi üzerine Rusya devreye girmiştir. Askeri açıdan gizlice Güney Osetya'yı destekleyen Rusya suskunluğunu bozarak Gürcistan'ı tehdit etmiştir. Artan Rus baskıları sonucunda Gürcistan Rusya'yla Güney Osetya sorunu konusunda müzakerelere başlamıştır. 24 Haziranda Boris Yeltsin ve Eduard Şevardnadze arasında yapılan görüşmelerde Güney Osetya'daki çatışmanın çözümü için Dagomis Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Gürcistan, RF, Güney Osetya ve Kuzey Osetya temsilcilerinden oluşan Ortak Kontrol Komisyonu oluşturulacak ve bu komisyonun denetimi altında Rus, Gürcü ve Osetler'den ibaret bir barış gücü çatışma bölgesinde görev yapacaktı. Buna istinaden 15-16 Temmuz 1992'de 7000 Rus, 469 Oset, 320 Gürcü askerden oluşan barış gücü bölgeye yerleştirilmiştir (Ağacan, 2011: 82).

Bu süreçten sonra ateşkes durumu uygulanmış olsa da sorunu çözmeye yetmemiştir. Barış gücü Güney Osetya'daki zor olan barış sürecini korumuş olsa da sorun siyasi bir çözüme kavuşmamış, dondurulmuş bir sorun olarak varlığını devam ettirmiştir (Çelikipala, 2012: 257).

2003 yılına kadar süren Şevardnadze döneminde Güney Osetya konusunda önemli bir gelişme olmamıştır. Dönem itibariyle, Gürcistan merkezi yönetimi Güney Osetya ile diyalog kanallarını açık tutmaya çalışmış, taraflar arasında oluşturulan ortak komite toplantılarında göçmenlerin evlerine dönebilmeleri ve Güney Osetya'nın ekonomik durumunun iyileştirilmesi konularının yanı sıra,

soruna siyasi bir çözüm bulunması konuları da ele almıştır (Circassian Center, 2013).

Gürcistan Devlet Başkanı Mikhail Saakaşvili göreve geldikten sonra ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasını temel hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. İlk adım olarak, Haziran 2004'te "Osetya ile Yeniden Uzlaşma Planı" nı açıklamış ve bölgeye yönelik ekonomik projelere ağırlık verilmesi yolunda bir karar almıştır (Kanbolat, 2008a).

Saakaşvili Güney Osetya'yı tekrar Tiflis yönetimine kazandırmak için ekonomik alanda iki yönlü bir strateji izlemeye başlamıştır. İlk adım olarak Tiflis Güney Osetya yönetiminin gelir kaynaklarını kurutmak için kapsamlı bir kaçakçılıkla mücadele kampanyası başlatmıştır. İkinci adım olarak da Gürcistan tarafından kontrol edilen Güney Osetya topraklarında yaşayan halka büyük miktarda onarım ve kalkınma yardımı tahsis etmiştir. Saakaşvili bu yolla Tiflis yönetimi altında yaşamayı çekici kılmaya çalışmıştır. Dönem itibariyle Güney Osetya'nın ekonomik durumu oldukça kötüydü ve bölgede kaçakçılık yasadışı ticaret yaygındı. Bu strateji gelirini yasadışı ticaretten sağlayan Oset halkının Tiflis yönetimine tepkisini daha da arttırmıştır (Aydın, 2010: 5). Bu süreçte halkın gönlünü kazanma konusunda Saakaşvili'nin girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yaşanan olayların ardından Güney Osetya Devlet Başkanı Eduard Kokoev, 23 Mayıs 2004 tarihinde bir basın açıklaması yapmıştır. Kokoev, Güney Osetya'nın aynı kültürü ve tarihi paylaşan Kuzey Osetya ile birlikte Rusya Federasyonu içinde yer alması gerektiğini, Gürcistan hükümetinin bugüne kadar sorunun çözülmesi yönünde ciddi bir adım atmadığını, aksine kendilerine karşı sert

bir tavır sergilendiğini, Tiflis hükümetinin takındığı sert tavrın sorunun çözümüne darbe vurduğunu, Güney Osetya'nın eski SSCB dağıldıktan sonra Gürcistan gibi bağımsızlığını ilan ettiğini, 1992'de yapılan referandumda Güney Osetya halkının büyük çoğunluğunun Kuzey Osetya ile birleşmeden yana oy kullandığını, Gürcistan'da demokrasinin işlemediğini, Güney Osetya halkının dışında diğer etnik azınlıkların da ciddi baskı altında tutulduğunu belirterek Gürcistan yönetimine karşı tepkisini ortaya koymuştur.

Bölgede meydana gelen bu hareketlilik üzerine Gürcistan Yönetimi, Haziran 2004 döneminde, Güney Osetya bölgesinde görev yapan "Gürcü Barış Gücü" asker sayısını 100'den 500'e çıkartmış, Gürcistan ile Güney Osetya arasındaki sınır bölgelerine de 2000 Gürcü askeri konuşlandırılmıştır. Gürcü kuvvetlerinin bölgede mevcudiyeti arttıkça tansiyon giderek yükselmiş ve iki taraf arasında çatışmalar devam etmiştir. 12 Kasım 2006 tarihinde Güney Osetya'da devlet başkanlığı seçimleri ve bağımsızlık referandumu düzenlenmiştir (Kanbolat, 2008a).

Sakaşvili Devlet Başkanlığı seçimlerine Rus yanlısı, ayrılıkçı Eduard Kokoiti'ye rakip olarak, Güney Osetya'nın eski Başbakanı Dimitri Sanakoev'i desteklemiştir. Saakaşvili Güney Osetyadaki fiili devlet yönetimine alternatif bir yönetim oluşturmak amacını gütmekteydi. Sanakoyev'in Oset halkını çevrelenmiş küçük bir bağımsız Osetyada yaşamaktansa Gürcistan içinde federatif bir yapı altında yaşamının daha avantajlı olacağına ikna edeceği bekleniyordu (Aydın, 2010: 5). Saakaşvili'nin beklentilerinin tam tersine Eduvard Kokoiti oyların % 98,1'ini alarak yeniden Güney Osetya "Devlet Başkanı" seçilmiştir. Güney Osetya'nın Gürcü yerleşim birimlerinde yapılan ve Tiflis yönetimi tarafından

desteklenen seçimlerde ise Sanakoev kazanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlarla biri Moskova diğeri Tiflis yanlısı iki hükümet oluşmuştur (Bozkurt, 2008: 6).

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ise Güney Osetya Parlamentosu, bağımsızlığının tanınması için 3 Mart 2008 tarihinde Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, BM ve AB'ye çağrıda bulunmuştur. Güney Osetya parlamentosu kabul ettiği kararda Kosova'nın ikna edici bir örnek olduğunu belirterek, Kosova örneği ile “egemen devletlerin toprak bütünlüğü” argümanının önceliğini yitirdiğini savunmuştur.

İki taraf arasındaki anlaşmazlıklar 2008 Ağustos döneminde en üst seviyeye ulaşmıştır. Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili de yıpranan iktidarını bir savaş başarısı ile güçlendirmek ve Abhazya ile Güney Osetya'yı yeniden Gürcistan'ın bir parçası haline getirerek, Gürcistan'a NATO ile AB kapılarını açabilmek için bu iki bölgeye karşı askeri güç kullanmaktan çekinmemiştir (Kanbolat, 2008b).

4.3.3. Rusya- Gürcistan Savaşı (2008)

Gürcistan ve Güney Osetya arasında yaşanan gerginlikler 7-8 Ağustos gece yarısı Gürcü birliklerinin “Anayasal Düzeni” tesis etmek amacıyla Güney Osetya'ya hava ve kara saldırısı başlatmasıyla sonuçlanmıştır. Gürcü kuvvetleri çok geçmeden Güney Osetya'nın başkenti Tskhinvalin kontrolünü ele geçirseler de Rus birliklerinin Güney Osetya'da girişilen soykırımı engellemek iddiasıyla Roki tüneline geçerek Osetya'ya girmesi ve Gürcü birliklerine müdahale etmesiyle durum Rusya-Gürcistan savaşına dönüşmüştür. Gürcü birlikleri Rusya'nın müdahale etmesiyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Savaş Rus birliklerinin Zugdidi ve Gori gibi Gürcü şehirlerini

işgal ederek Tiflis'e yaklaşımları üzerine uluslararası bir krize dönüşmüştür (Çelikpala, 2011: 274).

Neticede sivil kayıpların 1500 ile 2000 arasında olduğu "Beş gün savaşı" olarak adlandırılan Rus-Gürcü savaşı, Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'in, 12 Ağustos 2008'de, Gürcistan'ı barışa zorlama operasyonunun tamamlandığı açıklamasıyla sona ermiştir. Gürcistan bu savaşta kaybeden taraf olmuştur (Bozkurt, 2008: 15).

16 Ağustos 2008 tarihinde Avrupa Birliği dönem başkanı Fransa Cumhurbaşkanı Nikolas Sarkozy'nin arabuluculuğu sonucu ateşkes anlaşması imzalamıştır. Bu gelişmeden sonra Rusya askerlerini Gürcistan içlerinden Güney Osetya ve Abhazya'ya doğru çekmiştir. Rusya ateşkes anlaşmasından sonra bile Abhazya ve Güney Osetya'daki sınır bölgelerinde hala asker bulundurmaya devam ettiğinden, ABD ve Fransa Rusya'yı ateşkese uymamakla suçlamıştır. Rusya'nın orantısız tepkileri eleştirilse de Rusya geri adım atmamış ve 26 Ağustos'ta Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıdığını açıklamıştır (Aydın, 2010: 6).

Görüldüğü gibi Güney Osetya sorunu, 1980'lerin sonlarında ortaya çıkmasına karşın, sorunun temelleri Sovyetler Birliği'nin oluşum sürecinde atılmıştır. Sovyet sisteminin dağılma sürecinde Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılma talebi sonucunda tekrar patlak vermiş, günümüze kadar çözülememiş halde devam etmektedir.

Güney Osetler 1989'dan bu yana ya tam bağımsızlık ve uluslararası tanınma ya da Rusya Federasyonu ile birleşmek istemiştir. İlk seçeneği gerçekleştirmenin oldukça zor olduğunu anlayan Güney Osetler Gürcistan'dan

ayrılıp Rusya'ya katılmak ve Kuzey Osetya ile birleşmek umudunu taşıyordu. Osetler'e göre Rusya Federasyonu içerisinde hakları Gürcistan'da olduğundan daha fazla korunabilecektir. Gürcistan'a göre Güney Osetya'nın yetersiz ekonomik durumu ve göz ardı edilemeyecek kadar Gürcü nüfusa sahip olması bu bölgenin bağımsız olmasını imkânsız kılmaktadır. Aynı zamanda Kuzey Osetya ile birleşmesi için Kafkas Dağları gibi doğal bir engele sahiptir (Kuzey Osetya ve Güney Osetya arasında tek bağlantı yolu Roki tünelidir). Güney Osetya sorunu ilk başlarda Osetlerle Gürcistan yönetimi arasında bir iç sorun gibi gözükse de giderek uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Güney Osetya sorununda ayrılıkçı hareketi desteklediği için Gürcistan yönetimi Rusya'yı suçlamıştır. Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla Batı Avrupa'nın ve ABD'nin bölgede daha etkili olmalarını ve Rusya'yı dengelemlerini talep etmiştir. Ancak Rusya Federasyonunu karşılama almaktan çekinen AGİT ve Batılı devletler Saakaşvili yönetimine istenilen desteği sağlamamıştır (Yapıcı, 2007: 98). Gürcü yönetimi Batı ve NATO'nun diğer güçlü bir tarafla çatışmayı göze alamayacağını Batının gözünde vazgeçilebilir olacağını hesap edememiştir (Öztürk, 2009: 21)

4.3.4. Güney Osetya Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler

Rusya– Gürcistan savaşı sonucunda bağımsızlıklarını ilan eden Güney Osetya ve Abhazya her ne kadar iç hukuk bakımından egemen devletler olsalar da uluslararası hukuk bakımından şiddet kullanımı yoluyla Rusya tarafından kontrol edilen bölgeler olarak görülmektedir. Rusya'nın bu iki bölgenin bağımsızlığını tanımasıyla gelinen noktadan sonra artık, Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'ın idari, siyasi, toprak bütünlüğüne geri dönmesi imkânsız gibi gözükmektedir. Gürcistan'ın toprak bütünlüğü kavramı her seviyedeki Rus

yetkililerin açıklamalarına bakıldığında artık herhangi bir şey ifade etmemektedir. Rusya'nın aldığı tanıma kararı Gürcistan'ın toprak bütünlüğü bağlamında geri dönülemez bir süreci başlatmış ve sorunların çözümünü çıkmaza sürüklemiştir (Çelikpala, 2009: 11).

İki tarafın da yaşanan tarihi süreci farklı bakış açıları ile farklı çıkarımlar yaparak değerlendirmeleri, bu güne kadar sorunun çözümsüzlüğünü kalıcı kılmıştır. 2008 savaşından sonra Güney Osetya'nın bağımsızlığının başta Rusya olmakla bazı ülkeler tarafından tanınması çözümü daha da zorlaştırmıştır. Yeni süreçte Güney Osetya uluslararası alanda tanınmaya çalışırken Gürcistan yönetimi de Güney Osetya'nın daha fazla ülke tarafından tanınmaması için çaba sarf etmektedir. Güney Osetya sorununun çözümünde bugün üçüncü tarafların müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Gürcistan ve Güney Osetya'nın orta yolda buluşması için onların ileri sürdükleri iddiaların objektif olarak incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir (Taşcı, 2012: 672).

Başka bir devletin (Rusya'nın) askeri korumasından yararlanma yerine Gürcistan'la ilişkiler kurulmaya çalışılması Güney Osetya için daha olumlu sonuçlar doğurabilir. Unutulmamalıdır ki, Rusya'nın amacı Kafkaslar'da daha sağlam bir askeri, siyasi zemin edinmektir.

Rusya'nın Güney Osetya'nın Kuzey Osetya'ya birleşme isteğine ilerde ülkesi için sorunlar doğurabilir ihtimaliyle sıcak bakmaması, Gürcistan'la ilişkileri iyiyken Güney Osetya'ya ve Abhazya'ya baskılar yapması, Gürcistan'la ilişkiler gerginleştikçe tam tersine Güney Osetya ve Abhazya'ya destek vermesi Rusya'nın kendi çıkarlarının her şeyden önemli olduğunu göstermektedir. Güney Osetya ve

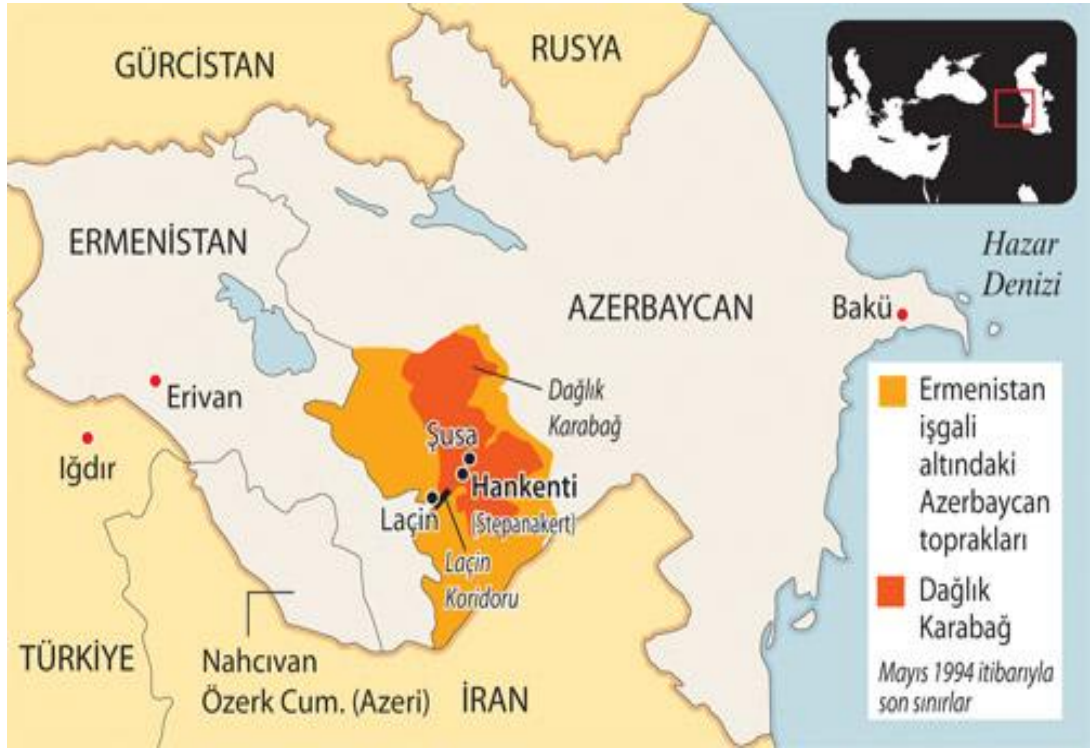
Abhazyya her ne kadar bağımsızlıklarını ilan etseler de Rusya tarafından yönlendirildikleri sürece tam anlamıyla bağımsız olamazlar.

4.4. Dağlık Karabağ Sorunu

4.4.1. Dağlık Karabağ'ın Coğrafi Konumu

Karabağ ve Dağlık Karabağ coğrafya bakımından iki ayrı terimi ifade etmektedir. Tarihi Karabağ bölgesi Azerbaycan'da Kür ve Aras ırmakları ile Ermenistan sınırları içinde bulunan Gökçe Gölü arasındaki dağlık bir bölgedir. Karabağ Bölgesi ile Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB)'ni birbiri ile karıştırmamak gerekir. Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi tarihi Karabağ bölgesinin (yüzölçümü 18 000 km²) sadece 4392 km²'lik kısmını teşkil etmektedir. Sovyetler Birliği dönemindeki Azerbaycan içerisinde tarihi Karabağ bölgesi üzerinde Ağdam, Terter, Yevlah, Füzuli, Beylegan, Kubatlı, Cebail, Mingeçevir, Ağcabedi, Hocavend, Şuşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Berde, Zengezur, Hadrut illeri yer almaktaydı; fakat Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Hankendi merkez olmak üzere Şuşa, Akdere, Hadrut, Hocavend, Askeran ilçelerinden oluşmaktadır (Şekil 16) (Aslanlı, 2013: 35). Günümüzde Ermenistan ile Azerbaycan arasında anlaşmazlık konusu olan bölge Ruslar'ın Dağlık Karabağ olarak adlandırdığı bölgedir.

Morfolojik olarak Karabağ, ova ve dağlık alanlar şeklinde ikiye ayrılabilir. Ermenistan sınırına 7 km ve İran sınırına 25 km uzaklıkta bulunan Dağlık Karabağ bölgesi Azerbaycan ve Ermenistan yanında, Kafkaslar içinde stratejik bir öneme sahiptir (Gürbüz, 2010: 61). Karabağ Bölgesi Azerbaycan'ın diğer bölgeleriyle beraber Ermenistan ve İran'ı da kontrol edebilecek bir noktada bulunması nedeniyle jeopolitik açıdan oldukça önemlidir.

Şekil 12. Dağlık Karabağ ve İşgal Edilmiş Azerbaycan Toprakları Harita Kaynağı 12.

Bölgenin tarihine göz atacak olursak Karabağ İranlılar, Araplar, Selçuklular, Türkmenler, Osmanlılar ve nihayetinde Ruslar tarafından kontrol edilmiş bir bölge olmuştur. Bölge 1805 yılında Rus topraklarına katılmıştır. Çarlık Rusya'sı bu bölgeyi ele geçirdiği zaman burada Karabağ Hanlığı varlığını sürdürmekteydi (Gürbüz, 2012: 62).

1747-1822 yılları arasında Karabağ Hanlığı döneminde Karabağ nüfusunun %34,8'ini Ermeni, %64,8'ini ise Azerbaycan Türkleri oluşturuyordu. 1828'de Rusya İran arasında imzalanan Türkmençay Antlaşmasından sonra buraya Ermeniler yerleştirilmeye başlamış ve nüfus yapısı % 58 Ermeni, %42 Azerbaycanlı olarak değişmiştir. Azerbaycan Türkleri Ermenilerle kendi evlerini ve topraklarını paylaşmak zorunda kalmıştır (Sarıahmetoğlu, 2011: 68).

Karabağ Hanlığından sonra Karabağ 1840'da ilk önce Hazar idari birimine, daha sonra 1859'da Bakü'ye ve nihayetinde 1868'de Gence'ye bağlanmıştır. Dolayısıyla Karabağ Bölgesi Sovyetler Birliğinin yıkılışına kadar kesintisiz olarak Azerbaycan Türkleri tarafından idare edilmiştir. Karabağ bu idari statüsünü 1917'e kadar korumuştur. 1918'de Mehemmed Emin Resulzade tarafından kurulan ve varlığını 23 ay devam ettiren Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sınırları Karabağ'ı da kapsamıştır (Gürbüz, 2012: 62).

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti 27 Nisan 1920 tarihinde Ruslar tarafından işgal edilinceye kadar Azerbaycan'da Osmanlı ve İngiliz orduları bulunmuş ve onlar da Karabağ Bölgesini Azerbaycan'ın bir parçası olarak görmüşlerdir (Aslanlı, 2013: 46).

4.4.2. Dağlık Karabağ Sorununun Doğuşu ve Tarihi Gelişimi

Bölgede Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki gerginlik 1905'deki ilk Rus devrimine kadar uzanmaktadır. Ermeniler, XX. yüzyılın başında, "Büyük Ermenistan" hayaline ulaşmak için örgütlenmeye başlamışlardır. Ermenilerin Azerbaycan Türklerine karşı 1905, 1906, 1918, 1920, 1988 yıllarında yaptığı saldırıların amacı Ermenistan sınırlarını genişleterek Büyük Ermenistan devletini kurmaktı (Arif, 2004: 27).

Azerbaycan ve Ermenistan SSCB'ne katıldıktan sonra Dağlık Karabağ, kabullenilmiş görünen, ancak Ermeniler tarafından benimsenmeyen bir yapıya çevrilmiştir. 7 Temmuz 1923 tarihli kararla Dağlık Karabağ bölgesi Azerbaycan hükümetinin doğrudan idaresinden alınarak Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti (DKMV) olarak ilan edilmiştir (Sarıahmetoğlu, 2011: 41).

Ermeniler, Dağlık Karabağ'da yaşayan etnik Ermenilerin, Azerbaycan yönetiminden duydukları rahatsızlığı zaman zaman gündeme getirmiş ve bu toprakların kendilerine verilmesi için çeşitli müracaatlarda bulunmuşlardır. Buna rağmen Sovyet sisteminin durma noktasına geldiği 1980'lerin sonuna kadar mevcut durum korunmuştur. 1985 yılında SSCB'de yönetimin başına Mihail Gorbaçov'un geçmesiyle birlikte ülkede perestroyka (yeniden kurma) ve glasnost (açıklık) dönemi başlamıştır (Aslanlı, 2013: 52). Bu politikalar Sovyetler Birliğinde yaşayan halklar için bir serbestlik meydana getirmiş ve fırsattan faydalanan Ermeniler Dağlık Karabağ'la ilgili isteklerini tekrar tekrar dile getirmekten çekinmemiştir.

1987 yılında Gorbaçov'un danışmanlarından Ermeni asıllı Abel.G. Aaganbegyan Karabağ'ın ve Nahçıvan'ın tarihi olarak Ermenistan'ın birer parçası olduğunu ve bu iki bölgenin Ermenistan'la birleşmesi gerektiğini iddia etmiş, 1987 güzünde 75.000 kadar Ermeni'nin imzası ile tarihi hatanın düzeltilerek Dağlık Karabağ Bölgesinin Ermenistan'a verilmesini içeren bir dilekçe Moskova'ya gönderilmiştir (Gürbüz, 2012: 61).

Tüm bu çalışmaların sonucunda 15 Haziran 1988'de Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Dağlık Karabağ'ın Ermenistan yönetimine geçmesini karara bağlamıştır. İki gün sonra Azerbaycan tek taraflı olarak bu kararı tanımadığını ve Anayasaya aykırı olduğunu belirterek reddetmiştir (Anonim, 1993: 145). 1978 Sovyet Anayasasına göre bir bölgenin bağlı bulunduğu bir cumhuriyetten ayrılması ancak o cumhuriyetin ayrılık kararını onaylaması ile mümkündür. Dolayısıyla Azerbaycan'ın onaylamadığı bir karar hukuken mümkün değildi (Gürbüz, 2012: 62).

İki Sovyet Cumhuriyeti arasındaki toprak anlaşmazlığı SSCB Yüksek Sovyeti'nde ele alınmıştır. Bu kurul verdiği kararla Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu bildirirse de siyasi gelişmeler Ermenilerin Karabağ'da Azerbaycan Türklerine karşı hareketlerinde hiçbir değişiklik yapmamıştır (Anonim,1993: 145).

Glasnost döneminin başlamasıyla beraber Azerbaycan kendini aniden ve hazırlıksız olarak Dağlık Karabağ için Ermenilerle bir çatışma ortamında bulmuştur. 1988'de Erivan'da anti Azerbaycan gösteriler yapılmıştır. Ermenistan'ı Türklerden temizlemeli, Ermenistan sadece Ermenilerin olmalıdır gibi milliyetçi tezler ileri sürülmüştür (Arif, 2004: 49).

Azerbaycan ve Ermenistan halkları arasındaki çatışmalarda ilk kurbanlar Ermenistan'da yaşayan Azerbaycan Türkleri olmuştur. Rus askeri varlığından da destek alarak tamamen silahlandırılmış Ermeni ordusunun saldırılarına karşı av tüfeğine muhtaç kalan Azerbaycan Türkleri ata yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır (Arif, 2004: 49).

1988 yılında Ermenistan'ın Kafan ve Mehri bölgelerinden Ermenilerin işkencelerinden kurtulan ilk göçmenler Azerbaycan'a gelerek Sumgayıt şehrine yerleşmişlerdir. Evlerini bırakıp gitmek zorunda kalan Azerbaycanlıların bu durumundan cesaretlenen Ermeniler Karabağ'ın başkenti Hankendi'nde toplantılar düzenleyerek Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi talebinde bulundular. Mart 1988'de Azerbaycan'ın Sumgayıt şehrinde 26 Ermeni ve 6 Azerbaycan Türkü'nün öldürülmesiyle olaylar patlak verdi (Arif, 2004: 50, Gürbüz, 2012: 62).

Sumgayıt olaylarından sonra bölgeden göç dalgaları başlamış ve binlerce Azerbaycan Türkü Azerbaycan'a sığınmıştır.

1 Aralık 1989'da Ermenistan Dağlık Karabağ'ı kendisine bağlayan kararı dünyaya ilan etmiştir. Mütakiben Ermeni militanlar Dağlık Karabağ'ın kontrolünü ele almaya başladılar. 12 Ocak 1989'da Sovyetler birliği yönetimince DKMV'nin merkezi sistemle yönetilmesine karar verilmiştir. 19 Ocakta Dağlık Karabağ'ın doğrudan doğruya RSFSC tarafından idare edilmesi kararını Azerbaycan da onaylamıştır (Sariahmetoğlu, 2011: 33).

Bölgede 1989 yılı cinayet, terör, katliam, baskınlar ve sabotajlarla geçmiştir. Karabağ'la Azerbaycan arasındaki yollar kesilmiş, Nahçıvan Ermeniler tarafından abluka altına alınmış, bölge Ermeni çete ve milislerinin etkisi altında kalmıştır (Anonim,1993: 161).

Son nokta 1990 yılındaki 20 Ocak katliamı olmuştur. SSCB savunma bakanı Dmitri Yazov'un yönettiği, içinde Ermenilerin de bulunduğu Rus Kızıl Ordusu Bakü'ye saldırmış, 137 kişi öldürülmüş, 744 kişi yaralanmış, 400 kişi ise tutuklanmıştır (Arif, 2004: 52).

Katliamdan sonra Dmitri Yazov'un dünyaya yaydığı mesaj şöyle olmuştur: *“Kızıl ordunun yaptığı operasyonun tek amacı, milliyetçi halk cephesini parçalamak, yok etmek, komünist rejimi yıkarak iktidarı ele geçirmelerine engel olmaktır. Ordumuz savaştan zaferle çıkmıştır”* (Anonim, 1993:108).

30 Ocak 1992'de Pragda yapılan AGİK toplantısında Azerbaycan ve Ermenistan bu kurumun üyesi olmakla beraber Karabağ sorunu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Şubat ayının ortalarında Avrupa Parlamentosu bölgeye gözlemci gönderilmesini karara bağlamıştır. Aynı zamanda bölge ülkelerinden Rusya ve İran arabuluculuk faaliyetlerini devam ettirmiş, 24 Şubat 1992'de İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayati bölgeye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ateşkes için temel

konularda uzlaşmaya çalışılırken Hocalı katliamı yaşanmıştır (Azerbaycan Xarici İşler Nazirliyi, 2015). Hocalının Ermeniler tarafından ele geçirilmek istenmesinin en önemli sebeplerinden biri stratejik konumudur. Bölgedeki tek askeri havaalanının bulunduğu bu bölge Dağlık Karabağ'a gidecek askeri teçhizatın nakledilmesinde büyük önem taşımaktadır (Sarıahmetoğlu, 2011: 83). Hocalı, stratejik konumu itibarıyla Dağlık Karabağ'ın kontrolü açısından da çok önemli bir yerdi.

Hocalı 25-26 Şubat 1992'de Rus ve Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir.⁵ Ermenistan'ın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve halkına karşı açmış olduğu savaşa karşılık Azerbaycan hükümetinin kesin adımlar atmaması, yönetimin zayıflamasına ve halk arasında desteğin azalmasına neden olmuştur. Mart 1992'de Azerbaycan yönetiminde bulunan A. Mutallibov istifa etmiştir. Yönetimdeki boşluk, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin savunma gücünü daha da zayıflatmış ve Mayıs 1992'de Şuşa Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. Böylece Ermeniler, resmen Dağlık Karabağ topraklarını ele geçirmişlerdir. Bir sonraki adım, Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'la birleştiren Laçın Bölgesi'nin işgali olmuştur. Azerbaycan Halk Cephesi yönetiminin (Mayıs 1992-Haziran 1993) gerçekleştirdiği askeri operasyonlar bazı başarılarla sonuçlanmış olsa da daha sonra durum tekrar zorlaşmıştır. 1993 yılının Nisan ayında Kelbecer işgal edilmiştir. Haziran ayında Azerbaycan'da siyasi kriz yaşanmış ve H. Aliyev iktidara gelmiştir. Ermenistan, Azerbaycan'a karşı savaşı sürdürerek 1993 yılının Temmuz- Ekim ayları arasında Ağdam, Fuzuli Cebrail, Kubadlı ve Zengilan illerini işgal etmiştir (Mahmudov,

---

⁵ Tek gecede 613 sivil vatandaş öldürülmüş, 8 aile tamamen yok edilmiş, 25 çocuk her iki ebeveynini kaybetmiş, 500 den fazla kişi yaralanmış, 1275 kişi rehin olarak götürülmüştür, <http://web.justiceforkhojaly.org/en/about-khojaly/>, 05.02.2014.

2011: 43). 1993 yılından geriye kalan, Azerbaycan'ın işgal edilen toprakları, BM Güvenlik Konseyi'nin uygulanmayan kararları(bu kararlar ilerde açıklanacaktır) ve AGİT Minsk Grubu'nun sonuçsuz kalan çabaları olmuştur. AGİT ve Rusya'nın arabuluculuk faaliyetleri sonucunda 9 Mayıs 1994'te Azerbaycan ve Ermenistan savunma bakanları ve eski DKÖB 'deki ayrılıkçı Ermeni liderliğinin temsilcileri arasında ateşkesle ilgili antlaşma imzalanmıştır. Bölgede 12 Mayıs 1994'ten itibaren ateşkes rejimi uygulanmaya başlamıştır (Aslanlı, 2013: 73). Savaşa resmen ara verilmesine rağmen sık sık ateşkes ihlalleri yaşanmaktadır.

Tablo 6. İşgal Edilmiş Azerbaycan Toprakları

İşgal Edilen Bölgeler	İşgal Tarihi	Alan (km ²)	Azerbaycan'a kıyasla %	Ermenistan'a kıyasla %
Yukarı Karabağ- Şuşa	1988-1992	4.400	5.08	14.77
	8 Mayıs 1992	289	0.33	0.97
Laçın	18 Mayıs 1992	1835	2.12	6.16
Kelbecer	2 Nisan 1993	1936	2.24	6.50
Ağdam	23 Temmuz 1993	1094	1.26	3.67
Cebrail	23 Ağustos 1993	1050	1.21	3.52
Füzuli	23 Ağustos 1993	1386	1.60	4.65
Kubadlı	31 Ağustos 1993	802	0.93	2.69
Zengilan	29 Ekim 1993	707	0.81	2.37
Toplam		13.210	15.25	44.33

Kaynak: (Belgelerle Karabağ, 2011: 44).

4.4.3. Karabağ Sorununda Uluslararası Çözüm Arayışları

Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan'ın dış politikasını yönlendiren en önemli problemdir. Özellikle Haydar Aliyev döneminde sorunla ilgili birçok faaliyetler yapılmış, ama günümüze kadar da hala çözümünü bulamamıştır.

Genel olarak sorunun çözümündeki girişimleri üç aşamada ele almak mümkündür:

1. Üçüncü veya dördüncü devletlerin arabuluculuğu (1991-1993) ,
2. Uluslararası örgütlerin arabuluculuğu (1993-1997),
3. Minsk Grubundaki eş başkanların ortak ve/veya ferdi girişimleri aracılığı (Memmedova, 2009: 170).

Rusya her zaman sorunu kontrolünde tutmak için çabalamıştır. 1992 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında şiddetli çatışmalar devam ederken Rusya ve Ermenistan arasında 19 Mayıs'ta askeri anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmaya göre Rusya ordusunun yedinci birliğinin süresiz olarak Ermenistan'a yerleşmesi karar alınmıştır (Gürbüz, 2012: 68). Dolayısıyla Rusya kendi çıkarlarını da hesaba katarak her zaman Ermenistan'a destek vermiştir.

Rusya Dağlık Karabağ sorununun çözümü için etkin bir güç olarak algılanmaktadır. Bu durum Rusya'yı sorun için bazı adımlar atmak zorunda bırakmıştır. Temmuz 1994'te Rusya sorun hakkında hazırladığı planı ortaya koymuştur. Bu plana göre Ağdam ve Fizuli'deki Ermeni kuvvetleri geri çekilmeli ve bölgeye Rus askerleri yerleştirilerek Azerbaycan ve Ermenistan arasında tampon bölge oluşturulmalıdır. Aynı zamanda Ermeniler Cebrail, Zengilan, Kubatlı, Kelbecer bölgelerinden de geri çekilmelidir. Ama bu planda Ermeni işgali altında olan Laçın koridoru ve Şuşa hakkında bir öneri yoktur. Bu bölge, Dağlık Karabağ'ı elde tutmak için hayati öneme sahiptir. Azerbaycan bölgeye Rus askerlerinin yerleştirilmesi fikrini kabul etmemiş ve Laçın ve Şuşa'dan Ermenilerin çekilmesini istemiştir (Gürbüz, 2012: 76).

Bölge devletlerinden Türkiye ise barışı bir an önce sağlamak için aktif dış politikasını sürdürmüş ve bireysel çabalarının dışında ABD ve Rusya ile de ortak yaklaşımlar sergilemiştir (Demir, 2003: 164).

1992 senesinde ABD'nin de desteğini alan Türkiye çatışmayı sonlandırmak amacıyla Ankara planını ortaya koymuştur. Bu plana göre, Ermenilerin daha sıklıkla teşkil ettiği bölgeler onlara verilecek; Zengezur koridoru ise, Azerbaycan'a verilecekti. Zengezur koridoru Azerbaycan'a verilirse Azerbaycan toprakları Nahçıvan ile bütünleşmiş olacaktı. Bu durum Türkiye'nin de yararına olacak sadece Nahçıvan'a 11 km sınırı bulunan Türkiye Nahçıvan üzerinden Azerbaycan'a ulaşımı sağlanacaktı. (Günümüzde Nahçıvan'la Azerbaycan arasında sadece hava ulaşımı mevcuttur. Karayolu Ermeniler tarafından işgal edilmesi nedeniyle kapalıdır). Türkiye'nin barış için aracı olmaya çalışması Ermenistan ve Rusya'yı hoşnut etmemiştir ve Ermeniler bu planı müzakere etmeye dahi değer bulmamıştır (Gürbüz, 2012: 68).

4.4.3.1. Uluslararası Kuruluşlar Düzeyinde Atılan Adımlar

Ermeni saldırılarının şiddetlenmesi ve Dağlık Karabağ sorununun Kafkasya'da barışı tehdit eden ciddi bir sorun haline gelmesi üzerine hem bölge devletleri, hem de uluslararası kuruluşlar harekete geçmişlerdir. Bu kapsamda başta BM olmak üzere bazı uluslararası kuruluşlar barışın sağlanması için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bunları şu şekilde verebiliriz:

4.4.3.1.1. BM'nin Azerbaycan'ın İşgal Edilmiş Toprakları Konusunda Aldığı 4 Önemli Karar

BM Azerbaycan'ın işgal edilmiş toprakları konusunda 4 önemli karar almıştır. Bu kararlar sırasıyla 30.04.1993 tarihindeki 822, 29.07.1993 tarihinde 853, 15.10.1993 tarihinde 874 ve 12.11.1993 tarihindeki 884 numaralı kararlardır. Alınan bu kararlara bakarsak durumun Azerbaycan lehine olduğu sergilenmiş ve Azerbaycan'ın haklı olduğu belgelenmiştir.

Ermenilerin Dağlık Karabağ bölgesi dışında olan Kelbecer'in işgal edilmesi ile Azerbaycan'ın başvurusu üzerine BM Güvenlik Konseyi 822 Sayılı kararı kabul etmiştir. Kararda, kalıcı bir ateşkes sağlanabilmesi için askeri operasyonların durdurulması, Kelbecer ve diğer işgal edilmiş bölgelerden işgalci güçlerin çekilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Uluslararası kabul görmüş sınırların ihlal edilemezliği, toprakların silah zoruyla elde edilmesinin kabul edilmezliği, bütün devletlerin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ilkeleri yer almıştır (BMGK, 2014).

Bu karara rağmen Ermenistan kendi işgalcilik faaliyetlerini devam ettirerek 23-24 Temmuz 1993 tarihinde Azerbaycan'ın Ağdam ilinin büyük bir kısmını işgal etmiştir. Ağdam'ın işgaliyle Ermenistan, BM Güvenlik Konseyinin bir önceki kararını önemsemediğini ortaya koymuştur. 29 Temmuz'da toplanan BM Güvenlik Konseyi konuya ilişkin 853 Sayılı kararı almıştır. 822 sayılı kararla aynı öğeleri içeren bu kararda da sınırların dokunulmazlığı ve toprak bütünlüğü ilkelerine değinilerek Ağdam'ın ve işgal edilen diğer bölgelerin acilen ve şartsız olarak boşaltılması talep edilmiştir. Ermenistan bu kararı da görmezden gelerek Azerbaycan'ın Fuzuli ve Cebraail illerini işgal etmiştir. Ağustos 1993'de ateşkes

anlaşmasına varılsa da Ermeniler buna uymayarak Azerbaycan'ın Gubadlı ilini de işgal etmiş, Azerbaycan bu kez de BM Güvenlik Konseyi'ne müracaat etmek zorunda kalmıştır. Bu başvuruda Minsk Grubu tarafından hazırlanan “Acil Eylem Planı”na Azerbaycan'ın katılmadığı bilgisi de yer bulmuştu. Bu arada, taraflara 28 Eylül 1993'te sunulmuş “Acil Eylem Planı” karşı çıkan Azerbaycan, Plan'ın bu halinin BM Güvenlik Konseyi'nin 853 sayılı kararına aykırı olduğunu belirtmiştir. Plan, Azerbaycan'ın işgal edilen illerinden işgalci kuvvetlerin şartsız çıkarılmasını öngören 853 sayılı kararı ihlal ederek bu kuvvetlerin çıkarılması için ön şartlar öngörmekteydi. Azerbaycan'ın BM Güvenlik Konseyi'ne yaptığı müracaatta, belgenin kabul edilmesinin BM ilkelerinin açıkça ihlal edilmesi anlamına geleceği vurgulanmıştır (BMGK, 2014).

BM Güvenlik Konseyi 14 Ekim 1993'te yeniden toplanarak Dağlık Karabağ sorununa ilişkin 874 sayılı kararı kabul etmiştir. Anlam itibariyle bu karar da öncekilerle aynı idi. Burada da Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki gerginlikten, endişe edildiği belirtilmiş, MİNSK grubunun çalışmalarının daha etkin hale getirilmesi, işgalin sonlandırılması vurgulanmıştır. Sorunun giderilmesi yönünde AGİM'in çabaları desteklenmiş, devletlerin toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı bir kez daha vurgulanmıştır (BMGK, 2014).

Fakat yine de saldırı yapanla, saldırgana maruz kalan tarafların adları belirtilmemiştir. Önceki kararlardan farklı olarak bu kararda işgal edilmiş bölgelerin isimleri yer almamıştır. Oysa önceki kararlar işgal edilmiş bölgelerin somut isimleri de belirtilmekteydi. Kararda bu belirsizlik Ermenistan'ın işgalcilik girişimlerine elverişli bir ortam yaratmıştır. Ermenistan uluslararası topluluğun olaylara objektif tepki göstermemesini kullanarak saldırgan eylemleri gerçekleştirmeyi sürdürmüştür.

Kararlarda belirsizliğin ve Ermenistan devletinin işgalci isminin yer almaması Ermenistan'ı işgalci eylemlere tetiklediğinin bir kanıtı, hatta AGİM başkanının bölgede ziyarette bulunduğu bir dönemde Ermenistan silahlı kuvvetlerinin Azerbaycan'ın Zengilan ilini işgal etmesi olmuştur. Zengilan ilinin ve Horadiz kasabasının işgalinden sonra BM Güvenlik Konseyi 11 Kasım 1993'de toplanarak 884 sayılı kararı alması da hiçbir şeyi değiştirmemiş ve bugüne kadar da değişmemektedir (BMGK, 2014).

4.4.3.1.2. AGİT'in MİNSK Grubu ve Arabuluculuk Faaliyetleri

Azerbaycan Cumhuriyeti 30 Ocak 1992 tarihinden bu yana AGİT (1 Ocak 1995 tarihine kadar Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı-AGİK olarak adlandırılmıştır) üyesidir. AGİT, Azerbaycan'ın üye olduğu ilk Avrupa örgütüdür. Azerbaycan'ın AGİT'e üye olmasının ardından Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ ihtilafının çözümü konusunun bu uluslararası örgütün gündemine taşınması büyük bir önem arz etmiştir. 27- 28 Şubat 1992 tarihlerinde AGİK Üst Düzey Memurlar Komitesi'nin toplantısında ilk defa bu sorunla ilgili görüşmeler yapılmıştır. Burada kabul edilen ve Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı olduğunu onaylayan belgede sınırların değiştirilmemesi koşuluyla sorunun barışçıl yoldan çözümüne yönelik çağrı yer almıştır. 24 Mart 1992'de AGİK Dışişleri Bakanları Konseyi'nin ilk olağanüstü görüşmesinde Dağlık Karabağ'daki durum ele alınmıştır. Görüşmelerde Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun barış yoluyla çözümüne ilişkin, Minsk Konferansı toplantısının yapılması ile ilgili karar kabul edilmiştir ve bu karar üzerine bölgede konuyu araştırmak üzere ABD, Rusya, Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz, Hollanda,

Belarus, İsveç, Finlandiya, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan ülkelerinden oluşan Minsk grubu kurulmuştur. Eş başkanlığını ABD, Rusya ve Fransa'nın yaptığı Minsk grubu kurulduğu günden Karabağ sorununun çözümü için çalışsa da bir ilerleme sağlayamamıştır (Demirtepe, 2011: 49-50).

Minsk grubu 1992'den beri ikili ve çoklu olarak bir sıra görüşmeler gerçekleştirmiştir. Uzun çabalardan sonra 4-5 Mayıs 1994 tarihinde BDT parlamentolar arası meclisin önerisi üzerine Bişkek'te ihtilafın çözümlenmesine ilişkin yeni bir görüşme organize edilmiştir. Görüşmede imzalanan Bişkek Protokolü'nde işgal edilen topraklardan askeri birliklerinin çıkarılmasının önemi vurgulanmış; ancak bu birliklerin kime ait olduğu gösterilmemiştir. Bu protokol daha sonra imzalanacak olan ateşkes antlaşmasına temel oluşturmuştur. 12 Mayıs 1994 tarihinde AGİT Minsk Grubu ile işbirliği içerisinde ve Rusya'nın arabuluculuğu ile anlaşmalı ateşkes yürürlüğe girmiştir (Hasanoğlu, 2011: 115).

Minsk grubu sorunun çözümü için hazırladığı çözüm önerilerini de taraflara sunmuştur. Bunlar toptan çözüm, aşamalı çözüm ve ortak devlet paketleri olarak adlandırılmaktadır.

17 Temmuz 1997'de ortaya konan toptan çözüm taslağına göre silahlı çatışmaların sona ermesi için gerekli tedbirler biran önce alınmalı, askerler geri çekilmeli ve bölgeye barış koruma güçleri yerleştirilmelidir. Taslakta ayrıca mültecilerin geri dönüşümü ve herkesin güvenliğinin sağlanması da yer almıştır. Bu plan Ermeniler tarafından reddedilmiştir. Ermenistan işgal altındaki bölgelerden askerlerini çekmeden önce ihtilafli bölgelerin statüsünün belirlenmesini istemiştir. 2 Aralık 1997'de sunulan aşamalı çözüm taslağı barışın tesis edilmesi ve mültecilerin geri dönme şartlarının hazırlanmasını öncelikli konular olarak belirlemiştir. Dağlık

Karabağ'ın statüsü ile Laçın, Şuşa ve işgal altındaki diğer bölgelerin durumu ile görüşmelerin daha sonra yapılmasını önermiştir. Ancak Ermenistan bu planı da ret etmiştir. 7 Kasım 1998'de sunulan Ortak Devlet taslağı Azerbaycan sınırları içinde Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin kurulması ve bu şekilde ortak devlet oluşturulmasını öneriyordu. Taslakta aynı zamanda Dağlık Karabağ'ın resmi dilinin Ermenice olacağı ve isterse kendi parasını da bastırabileceği söylenmiştir. Ancak, Azerbaycan bu planın kendi toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini belirterek reddetmiştir. Çözüm önerilerinin reddedilmesi sonrasında Minsk grubu sorunun taraflarının bir araya getirilerek çözüm aranmasına yönelik bir yöntem denemiştir (Demirtepe, 2011: 50-51).

Minsk grubu çalışmaları yetersiz kalmış, soruna kesin bir çözüm önerisi getirilmemekle beraber genel vaatlerle bir sonuca ulaşılamamıştır. Ermenistan ve Azerbaycan arasında zaman zaman ateşkes ihlallerinin olması ve bu durumda AGİT yetkilileri bu ihlalin tam olarak hangi tarafın yaptığını belirleyemediklerini iddia etmeleri Ermenistan'ın suçlu olduğunu ifade etmek istemediklerini göstermekteydi (Sarıahmetoğlu, 2011: 287). MİNSK grubu en başından saldırıda bulunan ve zarar gören taraflar arasında denge rolünü oynayarak, problemlere doğru yaklaşmayarak ciddi sorunlara zemin hazırlamıştır (Selimov, 2011: 75).

4.4.3.1.3. NATO'nun Tutumu

Dağlık Karabağ sorununda NATO'nun tavrı daha ilgi çekicidir. Bu anlaşmazlığın köklerinin çok daha geriye giden bir problem olduğunun farkında olan NATO, "Hepimiz bu anlaşmazlığın sadece her iki taraf anlaştığı zaman çözümleneceğini biliyoruz" demektedir. NATO'nun işgal edilen ülke ve işgal eden ülkeye yaklaşımı konusunda da belirsizlikler vardır. Bu kurumun anlaşmazlığın

çözümünde doğrudan değil dolaylı bir rolü olduğu görülmektedir. Temmuz 2006’ da Azerbaycan’da NATO haftası çerçevesinde yapılan seminer programına katılmak üzere gelen NATO genel sekreter yardımcısı Jean Fourne NATO’nun AGİT in yerine geçmek gibi bir amacının olmadığını barış sürecini tehlikeye sokacak adımlardan kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır. Buradan da NATO gibi saygın kurumların arabuluculuk yapmayıp çözümü taraflara bıraktıkları sonucu çıkmaktadır (Sariahmetoğlu, 2011: 286).

Sorunun çözümüne yönelik uluslararası güçler ve yabancı devletlerin görüşlerinde bir birlik söz konusu olmamaktadır. Genelde savunulan görüşe göre, Azerbaycan içerisinde Ermenilere yüksek düzeyde özerklik verilmelidir. Öyle bir çözüm olmalı ki hem Ermenistan yetkilileri kendi kamuoyuna karşı Dağlık Karabağ’ın kendisini yönettiğini, hem de Azerbaycan yetkilileri kendi kamuoyuna karşı Dağlık Karabağ’ın Azerbaycan içerisinde kaldığını savunabilsinler (Aslanlı, 2013: 107).

4.4.4. Karabağ Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler

20 yılı bulan fiili işgal durumu gün geçtikçe problemi daha da girift ve içinden çıkılmayacak hale dönüştürmektedir. Yabancı devletlerin konuya dâhil olması çıkar çatışmaları ve uluslararası denklemlerde güç çatışmalarının sonucunda sorunun daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Öte yandan ABD ve diğer batılı devletlerin bölgeye yerleşmesiyle boş vaatlerle ülke yönetimlerini kandırmaktadırlar. Tarihin gerçekler de gösteriyor ki emperyalist, sömürgeci ve kolonyalist devletler asla kendi çıkarları söz konusu olmadıkça hiçbir hususta hareket etmezler. Karabağ sorununun çözümsüzlüğünün en önemli nedenlerinden biri, ABD

ve batılı emperyalist devletlerin bu soruna müdahil olmalarından kaynaklanmaktadır (Karaağacı, 2012: 370).

Azerbaycan topraklarının Ermenistan işgalinden kurtarılması için ya uluslararası güçlerin aracılığıyla bir barış planının hazırlanması ve her iki tarafın uygulaması ya da Azerbaycan'ın topraklarını işgalden kendisinin kurtarmaya çalışması gerekmektedir.

Azerbaycan yetkililerinin süreç bu şekilde devam ederse topraklarını işgalden kurtarmak için askeri yola başvurmak dışında bir seçeneğin kalmayacağını, Ermenistan yetkililerinin ise savaş yeniden başlarsa Azerbaycan daha kötü bir durumla karşılaşır şeklindeki açıklamaları duyulabilmektedir. Her iki ülkenin sahip olduğu askeri teçhizatı, milli ordusunu kıyaslanırsa Azerbaycan'ın çok avantajlı olduğu görülür; ama Azerbaycan da biliyor ki, bu durumda sadece Ermenistan ile değil Rusya ile de savaşmak zorunda kalacaktır (Aslanlı, 2013: 137-142).

5. SONUÇ

SSCB'nin dağılması sonucu, Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan ve Kafkas Sıradağlarının kuzeyinde yer alan bölge Kuzey Kafkasya olarak, Kafkas Sıradağlarının güneyinde ve birliğin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan'ın yer aldığı bölge Güney Kafkasya olarak adlandırılmıştır.

Bağımsızlıklarını yeni kazanmış Güney Kafkasya ülkelerinin üçünde de ilk başta benzer süreçler yaşanmıştır. SSCB'nin egemenliği altında uzun süre kalmış bu ülkeler yeni uluslararası ortama hazırlıksız yakalanmıştır. Bu ülkeler, konumlarını sağlamlaştırmaya çalışırken, bölgesel güçler olan Rusya, Türkiye, İran ve bölge dışı büyük güç ABD arasında da bir etki mücadelesi ortaya çıkmıştır.

Azerbaycan ve Gürcistan bölgedeki Rusya etkisini azaltmak ve bağımsızlıklarını güçlendirmek için bölge dışı güçlerle işbirliği yapmayı seçmiştir. Ermenistan ise Rusya'nın Güney Kafkasya'da tek müttefiki olarak Rusya'yla ilişkilerini geliştirmiştir.

Sovyetler birliğinin kuruluşundan yıkılışına kadarki dönemde sınırlar içerisinde yaşananlar iç sorun olarak nitelendirilmiş ve dış dünyanın müdahalesine kapalı tutulmuştur. Kafkas halklarını Sovyetleştirme çabaları, uygulanan sert politikalar, demografik yapı ile oynanarak yaşatılan bilinçli sürgünler, yönetimin istediği şekilde çizilen sınırlar, yaşanacak sorunların tohumlarını atmış, SSCB'nin dağılması sürecinde bölgede çatışmaların şiddetlenmesine neden olmuştur.

Kafkas'larda bağımsızlığını kazandığı günden itibaren toprak bütünlüğü sorunuyla en yoğun şekilde yüz yüze gelen ülke Gürcistan olmuştur. Gürcistan sınırları içinde yaşayan Abhaz ve Osetlerin Gürcistan'dan ayrılma talepleri sonucu

ortaya çıkan Gürcü-Abhaz ve Gürcü-Oset anlaşmazlıkları ülkenin toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmuştur.

SSCB döneminde Gürcistan içerisinde özerk bir Cumhuriyet haline getirilen Abhazya'da Gürcüleştirme politikalarının uygulanması durumun Abhazlar tarafından protesto edilmesine neden olmuştur. SSCB'nin son döneminde Gürcistan yönetimince azınlıklara yönelik artan baskılar Gürcü-Abhaz ilişkilerinin daha çok gerginleşmesine neden olmuş ve durum çatışmaya dönüşmüştür. 1992'de yaşanan Gürcü-Abhaz savaşından sonra Aralık 1993'te yapılan ateşkes anlaşmasıyla durum sabitleşmiştir.

BM himayesinde iki ülkenin tek bir devlet altında yeniden bütünleşmesine yönelik yürütülen müzakereler 1993 yılında başlamış ve 10 yıldan fazla bir süre geçtikten sonra başarısızlığa uğramıştır. Ateşkes sonrası Abhazya'ya uygulanan sert ambargo Abhaz ve Gürcü halklarını birbirinden daha da ayırmıştır. Aynı zamanda Gürcistan'da iktidara gelen isimlerin sorunun çözümüne milliyetçi, militarist ve sert yaklaşım tarzları süreci içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.

Rusya'nın Gürcistan'ın BDT'ye üyeliği karşısında Abhazya'ya ambargo uygulaması, 2008 yılında ise Abhazya'nın bağımsızlığını tanıması Rus ulusal çıkarlarına hizmet ettiği için atılan bir adım olmuştur. Bu durum da Abhazya'nın Rusya'ya fazla güvenmemesi gerektiğinin göstergesidir. Abhazya Rus ulusal çıkarlarına bağımlı olmamak için politik tutumunu Abhaz ulusal çıkarlarına dayandırmalıdır.

Gürcistan yönetimi ise duruma Rusya-Gürcistan meselesi olarak bakmamalıdır. Abhazya ve Güney Osetya yönetimleriyle ilişkiler kurmaya çalışmalı, müzakereler yürütülmelidir.

Gürcistan toprak bütünlüğünü tehdit eden diğer bir sorun Güney Osetya sorunudur. SSCB döneminde Sovyet iktidarı, Osetya'yı ikiye ayırarak bir bölümünü Güney Osetya Özerk Bölgesi adıyla 20 Nisan 1922'de Gürcistan'a, diğer bölümünü Kuzey Oset Bölgesi adıyla 7 Temmuz 1925'te Moskova'ya bağlamıştır. Osetler'in suni bir idari yapıyla birbirinden ayrılması, sorunun temelini oluşturmaktadır. SSCB'nin dağılma sürecinde artan milliyetçi talepler sonucu Güney Osetyalılar öncelikle Rusya Federasyonu sınırları içerisinde bulunan Kuzey Osetya ile birleşme talebinde bulunmuşlar. Rusya Federasyonu bu talebe kendi toprak bütünlüğü zarar görebilir düşüncesiyle sıcak bakmamıştır. Gürcistan Güney Osetya'nın özerk bölge statüsünü kaldırmış ve 1990'lı yılların başında çatışmaya dönüşen durum Temmuz 1992'de ateşkes imzalanmasıyla dondurulmuştur.

Rusya Güney Kafkasya'da ülkelerin bağımsızlığını kabullenememiş, bölge üzerinde etkisini kaybetmeyi göze alamamıştır. Gürcistan ve Azerbaycan'a karşı ayrılıkçı hareketleri destekleyen Rusya hiç çekinmeden bu ülkelerin iç politikasına müdahalelerde bulunmuştur.

Gürcistan'ın Rusya'ya mesafeli duruşu BDT üyeliğini ret etmesi, Rusya'nın ayrılıkçı hareketleri desteklemesine yol açmıştır. Gürcistan'a karşı Abhazya ve Güney Osetya'yı destekleyen Rusya Ağustos 2008'de Gürcistan'a askeri müdahalede bulunmuş, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bu bölgelere Rusya askeri yerleştirilmiş ve bundan dolayı bölge sürekli bir Rusya hâkimiyeti içinde kalmıştır.

Başka bir devletin (Rusya'nın) askeri korumasından yararlanma yerine Gürcistan'la ilişkiler kurulmaya çalışılması Güney Osetya için daha olumlu

sonuçlar doğurabilir. Unutulmamalıdır ki, Rusya'nın amacı Kafkaslar'da daha sağlam bir askeri, siyasi zemin edinmektir.

Rusya'nın Güney Osetya'nın Kuzey Osetya'yla birleşme isteğine ilerde ülkesi için sorunlar doğurabilir ihtimaliyle sıcak bakmaması, Gürcistan'la işkileri iyiyken Güney Oset'ya ve Abhazya'ya baskılar yapması, Gürcistan'la işkiler gerginleştike tam tersine Güney Osetya ve Abhazya'ya destek vermesi Rusya'nın kendi çıkarlarının her Şeyden önemli olduğunu göstermektedir. Güney Osetya ve Abhazya her ne kadar bağımsızlıklarını ilan etseler de Rusya tarafından yönlendirildikleri sürece tam anlamıyla bağımsız olamazlar.

Oset ve Gürcü tarihçiler yaşanan tarihi süreci farklı bakış aılar ile yorumlamaktadırlar. Bundan dolayı Güney Osetya sorununun üzümünde bugün üçüncü tarafların müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Gürcistan ve Güney Osetya'nın orta yolda buluşması için onların ileri sürdükleri iddiaların objektif olarak incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir.

Güney Kafkasya'da yaşanan çatışma alanlarından biri de Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki bölgesel bir savaşa dönüşen Dağlık Karabağ meselesidir. SSCB döneminde Azerbaycan içerisinde Dağlık Karabağ zerk Bölgesi isimli yapının oluşturulması, bu yapı içerisinde Ermenilerin etnik yoğunluğunun sağlanması, DKB'nin Ermenistan'a birleştirilmesi için SSCB içerisinde faaliyetlerin sürdürülmesi SSCB'nin dağılma sürecinde bu sorunun alevlenmesine neden olmuştur. 1992 yılından itibaren çatışmalar savaşa dönüşmüş ve 12 Mayıs 1994 tarihinde imzalanan ateşkes anlaşmasına kadar devam eden çatışmalar neticesinde: Dağlık Karabağ Bölgesi'nin de içinde bulunduğu Azerbaycan topraklarının yaklaşık %20'si Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. Savaş boyunca

Ermenistan'da daimi bir iktidar olmasına karşın Azerbaycan sürekli iktidar mücadelelerine sahne olmuş ve bu istikrarsızlık Azerbaycan'ın toprak kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca Rusya'nın askeri ve politik olarak Ermenistan'ı desteklemesi savaşın kaderini belirlemiştir. Dağlık Karabağ sorununda da her zaman Ermenilere destek vermiş olan Rusya Ermenistan'ı kendinden bağımlı hale getirmiş ve ülke arazisinde askeri üsler bulundurmaya başlamıştır.

20 yılı bulan fiili işgal durumu gün geçtikçe problemi daha da karmaşık ve içinden çıkılmayacak hale dönüştürmüştür. Yabancı devletlerin konuya dâhil olması sorunun çözümünden daha çok zorlaştırmaktadır. Öte yandan ABD ve diğer batılı devletlerin bölgeye olan ilgi ve müdahalelerinin artması ülke yönetimlerinin kararsızlığını arttırmaktadır. Tarihin gerçekler de gösteriyor ki emperyalist, sömürgeci ve kolonyalist devletler asla kendi çıkarları söz konusu olmadıkça hiçbir hususta hareket etmezler.

Azerbaycan topraklarının Ermenistan işgalinden kurtarılması için ya uluslararası güçlerin aracılığıyla bir barış planının hazırlanması ve her iki tarafın uygulaması ya da Azerbaycan'ın topraklarını işgalden kendisinin kurtarmaya çalışması gerekmektedir.

Azerbaycan yetkililerin zaman zaman süreç bu şekilde devam ederse topraklarını işgalden kurtarmak için askeri yola başvuracaklarını ifade etmektedirler. Her iki ülkenin sahip olduğu askeri teçhizatı, milli ordusunu kıyaslanırsa Azerbaycan'ın çok avantajlı olduğu görülür; ama Azerbaycan da biliyor ki, bu durumda sadece Ermenistan ile değil Rusya ile de savaşmak zorunda kalacaktır.

KAYNAKLAR

- Ağacan, K. (2011), “Gürcistan: Çok Milletli Yapıda Devlet İnşa Sürecinin Öyküsü”, C.Veliev ve A. Aslanlı(der.) içinde, s. 57-104.
- Alsirt, F.T. (2009), **Bağımsızlık Sonrası Gürcistan’ın Yeniden Yapılanması ve Bu Süreçte Türkiye ile İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- American University, (2014), Armenia Country Presentation, Prepared by International Center for Human Development.
- Anonim, (1992), **Abhazya Gerçeği**, Kuzey Kafkasya Kültür Derneği Basın Yayın Komisyonu, Kafdağı Yayınları, Ankara.
- Anonim, (1993), **Katliam**, Karabağ’da Siyasi Gelişmeler, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayını, İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Anonim, (2008), **Kafkasya’da Beklentiler ve Olanaklar - Bölgesel Güç ve Garanti Etkeni Olarak Türkiye'nin Rolü**, Konrad-Adenauer Stiftung Derneği Yayını, Ankara.
- Anonim, (2011), **Belgelerle Karabağ Sorunu**, Published by GYF at Smashwords.
- Arif, E. (2004), **Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabetleri ve Ermeni Faktörü**, Naturel Yayınları, Ankara.
- ARMSTAT, (National Statistical Service of Republic of Armenia), (2014), (<http://www.gov.am/en/demographics/>, 11.09.2014).
- Aslanlı, A. (2011), “İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası”, **EkoAvrasya Bülteni**, (<http://www.ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&Pid=10&Lang=TR>, 02.09.2013)
- Aslanlı, A. (2013), **Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu**, Ekoavrasya Yayınları, Ankara.
- Aydın, G. (2010), “Güney Osetya Yenilgisi Sonrası Gürcistan İç Siyaset: Saakaşvili’nin Ayakta Kalma Başarısı”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, C.5, S.10, s. 12-16.
- Aydın, İ. (1994), **Azerbaycan Coğrafyası**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Aydın, M. ve Erhan, Ç(der.). (2006), **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Aydın, M(der). (2012), **Kafkaslar Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi III)**, 1.baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Azerbaycan Xarici İşler Nazirliyi, (2015) ,(http://www.mfa.gov.az).
- AZSTAT, (Azerbaycan Respublikası Dövlət Statitika Komitesi), (2014), Azərbaýcan'ın Əhalisi Statistik Bülleten, (http://www.stat.gov.az/source/demography/ap/population,19.11.2014).
- Baba, A., Bağ, B. ve Özveri, A., (2012), **Her Yönüyle Abhazya**, Kafkas Dernekleri Federasyonu Yayını, İstanbul.
- Babakuş, S(ed.). (2010), **Abhazya'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği**, Ömür Matbaacılık, İstanbul.
- BBC, (2009), Ülke rehberi: Gürcistan, (http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040127_gurcistan_rehber.shtml, 04.11.2014).
- Beachain, D., Polese A(ed.), (2010), **The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics**,(https://www.academia.edu/1098375/The_Colour_Revolutions_in_the_Former_Soviet_Republics_Successes_and_Failures,12.01.2015).
- BMGK, (2014), UN Security Council Resolution 822, 853, 874, 884, (http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/71/IMG/N9324771.pdf?OpenElement, 13.03.2015).
- Bournation, G. A., (2006), **A Concise History of the Armenian People**, Mazda Publishers.
- Bozkurt, G.S. (2008), "Gürcistan'daki Etnik Çatışmalar Karşısında Türkiye ve Rusya'nın Tutumu", **Karadeniz Araştırmaları**, S.19, s.1-30.
- Bozkuş, Y. D. (2006), "Ermenistan'ın Demografik Yapısı ve Ermenistan'da Azınlıklar", **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Ankara, ASAM Yayınları, Sayı:23-24. (http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=483).
- Brzezinski, Z. (2005), **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılap Kitapevi, çev. Yelda Türedi.
- Budaqov, B., Qeribli, Y., (2007), **Azerbaycan Respublikasının Fiziki Coğrafyası**, Bakı.
- Bünyadov, Z. (1994), **Azerbaycan Tarixi**, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı.
- Cabbarlı, H. (2005), **Ermenistan'da İktidar Mücadelesi**, Platin Yayınları, Ankara.

- Cabbarlı, H. (2008), **Ermenistan Dış Politikası (1991-2005)**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cafersoy, N. (2001), **Elçibey dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, ASAM Yayınları, Ankara.
- Cafersoy, N. (2011), “Bağımsızlığının 20. Yılında Azerbaycan”, C.Veliev ve A. Aslanlı(der.) içinde, s. 13-55.
- Cicioğlu, F., Saran, M., Babakuş, S. (2012), “Abhazya Cumhuriyeti’nin Yasal Statüsünün Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, Kocaeli Üniversitesi Uluslararası Kafkasya Kongresi Bildiri Kitabı, S. 499-508.
- Circassian Center, (2013), Güney Osetya’da Neler Oluyor, (http://www.circassiancenter.com/ccturkiye/arastirma/0071_guney_osetyada_neler_oluyor.htm, 04.08.2013).
- Companjen, F. (2010), “Georgia”, Beachain, D., Polese A(ed.), içinde, s. 15-17.
- Cömert, S. (2000), **Jeopolitik, Jeostrateji ve Strateji**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul.
- Cutler, M. R. (2014), Kafkasya’da Kriz Kaynakları ve Bölgeleri, (<http://www.robertcutler.org/download/pdf/ch04srmt>, 25.01. 2014).
- Çağrı, E(ed.), (2013), **Kafkasya’nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Çelik, M.F. (2012), “Türkiye’de Kafkasya ile ilgili Yapılan Dil ve Kültür Konulu Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, Kocaeli Üniversitesi Uluslararası Kafkasya Kongresi Bildiri Kitabı, s.261-269.
- Çelikpala, M. (2006), “Kuzey Kafkasya’da Anlaşmazlıklar, Çatışmalar ve Türkiye”, Aydın, M. ve Çağrı, E(der.), içinde, s.63-103.
- Çelikpala, M. (2009), Kafkasya’da Neler Oluyor?, **Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Tartışma Metinleri No. 0901, Ankara, s.11.
- Çelikpala, M. (2011), “Güney Kafkasya’da Yeni Jeopolitik Denge”, C.Veliev ve A. Aslanlı(der.) içinde, s. 289-308.
- Çelikpala, M. (2012), “Bağımsız Gürcistan’ın 20 Yılı: Başarısız Devlet Mi, Demokratik Model Ülkemi?”, Aydın, M.(der.), içinde, s. 65-109, Nobel Yayınları, Ankara.
- Çelikpala, M. (2013), “İlham Aliyev’in Dış Politikası”, Çağrı, E.(der.), içinde, s. 253-292, **Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları**, Ankara.
- Çiloğlu, F. (1998), **Rusya Federasyonu’nda ve Transkafkasya’da Etnik Çatışmalar**, Sinatle Yayınları, İstanbul.

- Daily News, (2015), Georgias Population 3.7mln – Early Results of Census, (<http://civil.ge/eng/article.php?id=28231>, 02.04.2015).
- DEİK, (2013), Azerbaycan Ülke Bülteni, (https://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/5066/Azerbaycan_%C3%9Cİke_B%C3%BCİteni.html, 14.05.2014).
- Demir, A. (2003), **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- Demir, A. (2008), “Çatışma Bölgesi Olarak Kafkasya. En Önemli Çatışma Noktaları ve Çözüm Önerileri”, Kafkasya’da Beklentiler ve Olanaklar, Konrad-Adenauer Stiftung Derneği Yayını, s.7-12.
- Demirağ, Y. ve Karadeli, C. (2006), **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Demirtepe, T. (2011), **Dağlık Karabağ Sorunu. Dar Alanda Büyük Oyun**, USAK yayınları, Ankara.
- Democracy and Freedom Watch (DFW), (2013), Margvelashvili spoke about independence, unity, integrity, (<http://dfwatch.net/margvelashvili-spoke-about-independence-unity-integrity-50679> 24155,04.02.2015)
- Esen, B. (2011) Gürcistan Ülke Raporu, Ankara, (http://www.een.kso.org.tr/up/dene/Gurcistan_ulke_raporu_2011.pdf, 15.04.2014).
- Gachechiladze, R. (1998), “Making of the New Georgia: Development Factors – Pluses and Minuses”, **Caucasian Regional Studies**, Volume 3, Issue 1, (<http://poli.vub.ac.be/publi/crs/eng/0301-03.htm>, 11.06.2013).
- GEOSTAT, (National Statistics Office of Georgia), (2014), (<http://www.geostat.ge/index.php?action=0&lang=eng>, 12.11.2014).
- Göksel, D. N. (2012), “Ermenistan-Bağımsızlıktan Bugüne”, Aydın, M.(der.), içinde, s. 43-62, Nobel Yayınları, Ankara.
- Güney, E. (2002), **Türkiye’nin Komşuları**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Gürbüz, V. (2012), **Kafkasya’da Siyaset, Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler**, Kadim Yayınları, Ankara.
- Gürsoy, E. ve Şahin, E(ed.), (2002), **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, SOTA Yayınları, Haarlem.
- Hasanoğlu, F. (2011), Ermenistan- Azerbaycan Dağlık Karabağ İhtilafı ve Bilimsel Yönleri, Belgelerle Karabağ kitabı, içinde, s. 110-128.
- Hasanov, A. (2012), **Jeopolitik**, BKY Yayıncılık, İstanbul.

- Hürriyyet, (2013), Gürcistan'da Gül Devrimi Bitti, <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/24995922.asp>, 04.02.2015).
- İbadov, A. (2007), **Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu Ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İbrahimli, H. (2001), **Değişen Avrasya'da Kafkasya**, ASAM yayınları, Ankara.
- İlhan, S. (1986), **Jeopolitik ve Tarihle ilişkileri**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- İlhan, S. (1999), **Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara.
- İlhan, S. (2002), **Jeopolitik Kavramı ve Unsurları**, Avrasya Dosyası- Jeopolitik Özel, C.8,S.4,s.321
- Kanbolat, H. (2008a), Güney Osetya sorunu nedir,(<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/9643219.asp>, 02.01.2015).
- Kanbolat, H. (2008b), Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi, (<http://www.gamarcoba.somee.com/Yazilar.asp?goster=dos&id=183,02.01.2015>).
- Karaağaçlı, A. (2012), İşgal Altındaki Karabağ'ın Meçhul Geleceği, Kocaeli Üniversitesi Uluslararası Kafkasya Kongresi Bildiri Kitabı, s. 363-372.
- Karabağ, S. (2008), **Jeopolitik Açından Sınırlar**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Karabayram, F. (2007) **Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası**, Doktora Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Karabulut, B. (2005), **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: I, Platin Yayınları, Ankara.
- Kasım, K. (2002), "Azerbaycan'ın Dış Politikası", Gürsoy, E. ve Şahin, E(ed.), içinde, s.433-447.
- Kasım, K. (2009), **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, USAK Yayınları, Ankara.
- Kemaloğlu, İ. (2013), "Ermenistan'daki Seçimlerin Ardından", (<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4305>, 17.08.2014).
- Koday, S., Koday, Z.ve Karakuzulu, Z., (2007), "Gürcistan'da Batum-Poti Arasında Coğrafi Gözlemler", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.10, S.2, s.20-22.
- Komakhia, M. (2015), Georgia's Ethnic History and the Present Migration Processes,(<http://www.diversity.ge/eng/resources.php?coi=0%7C15%7C13>, 02.1.2015).

- Laçiner, S. (2005), **Türkler ve Ermeniler**, USAK yayınları, Ankara.
- Lawrence, S.S. (2009), “Uluslararası Sistem Çerçevesinde Abhazya’nın Güvenlik ve Meşruiyet Sorunu”, S.Babakuş(ed.) içinde, s. 63-66.
- Lütem, Ö.E. (2003), Olaylar ve Yorumlar, Ermeni Araştırmaları dergisi, S.8 kış.(www.eraren.orgidex.php?page?dergi-içerik No_80,04.10.2014).
- Mahmudov, Y. (2011), “Karabağ Tarihi”, Belgelerle Karabağ kitabı, içinde, 5-52.
- Maksim, G. (2009), “Abhazya’nın Bağımsızlığı, Bölgesel-Küresel İlişkiler ve Gelecek”, S.Babakuş(ed.) içinde, s. 95-102.
- Mammadov, N. (2010), “About The Main Directions In The Foreign Policy Of Azerbaijan”, **Azerbaijan Focus Journal Of International Affairs**, Published By Center For Strategic Studies Under The President Of The Public Of Azerbaijan, Baku.
- Memmedova, H. (2009), “Dağlık Karabağ Çatışmasının Çözümleme Sürecinde Haydar Aliyev’in Diplomasi Yöntemi”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, C. 4, S. 7, s.163-192.
- Merdanov, S. (2013), “Azerbaycan Dış Politikasının Temelleri (1991-2003)”, Çağrı, E(ed.), içinde, s. 47-99.
- Minority right group (MRG), (2015), Breaking the cycle of exclusion: minority rightsGeorgiatoday,(http://www.minorityrights.org/download.php?id=745,14.02.2015).
- Mustafayev, B. (2013), “Rezultade Hükümeti Dönemi ve Yaşanan Terör Olayları (1918- 1920)”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, C.2, S.2, s. 205-231.
- Oğan, S. (2008), “Gürcü-Oset Savaşı Rusya-Gürcistan (Batı) Savaşına Dönüşürken, Bölgede Saflar Da Belirleniyor”, (http://www.turksam.org/tr/makale-detay/462-gurcu-osest-savasi-rusya-gurcistan-bati-savasina-donusurken-bolgede-saflar-da-belirleniyor, 25.09.2014).
- Özbay, F. (2008), “Tarihsel Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu”, (http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=40&Itemid=03.02.2013).
- Özbay, F. (2009) **Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya**, Bilgesam Rapor No:15.
- Özçelik, S. (2013), **Kafkasya Çatışmaları Analizler ve Çözümler**, Çankırı Karatekin Üniversitesi Avrasya Stratejik Uygulama ve Araştırma Merkezi, Avrasya Araştırmalar Serisi-6.
- Özey, R. (2013), **Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya**, Aktif Yayınları, 9. Baskı.

- Öztarsu, M.F. (2008), “Gürcistan’ın Tartışılan Toprak Bütünlüğü”, (<http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/kafkaslar/3227-gurcistanin-tartisilan-toprak-butunlugu.html>,17.12.2014).
- Öztürk, A. (2009), Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar, **OAKA dergisi**, C.4, S. 7, s. 1-27.
- Öztürk, A. (2010), “Obama Yönetiminin Gürcistan Politikası: 2008-2010”,**OAKA dergisi**, C.5, S. 9, s. 1-26.
- Pamuk, M. (1995), **Kafkasya ve Azerbaycan’ın Dünü-Bugünü-Yarını**, Harp Akademisi Yayını, İstanbul.
- Radio Europe, (2015), Margvelashvili Sworn In As Georgia’s New President, (<http://www.rferl.org/content/georgia-president-inauguration/25170650.html>).
- Saray, M. (1993), **Azerbaycan Türkleri Tarihi**, Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- Sariahmetoğlu, N. (2011), **Karabağ**, İQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Sandıklı, A. (2011), **Jeopolitik ve Türkiye. Riskler ve Fırsatlar**, BİLGESAM yayınları, İstanbul.
- Sapmaz, A. (2008), **Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Seferov, R. (2005), “Sovyet Dönemi Ve Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Nüfusunun Etnik Yapısındaki Değişimler”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.17, s. 395-408.
- Selimov, K. (2011), “Ermenistan- Azerbaycan Yukarı Karabağ İhtilafının Hukuki Yönleri”, Belgelerle Karabağ Kitabı, içinde, s. 74-87.
- Shaffer, B. (2010), “Foreign policies of the states of the caucasus: Evolution in the Post-Soviet Period”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.7, S.26, s. 51-65.
- Stanislav, L. (2014), **İlk Çağlardan Günümüze Abhazya Tarihi**, CSA Yayın Ajansı, İstanbul.
- Taşcı, T. A. (2012), İki Farklı Pencereden Güney Osetya Sorunu, Kocaeli Üniversitesi Uluslararası Kafkasya Bildiri Kitabı, s. 663-673.
- Tavkul, U. (2007), **Kafkasya Gerçeği**, Selenge yayınları, İstanbul.
- Tavkul, U. (2008), “Güney Osetya Meselesini Perde Arkası”, Kök Sosyal Ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, E- Bülten, Ankara.
- Tezkan, Y. ve Taşar, M. (2013), **Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye**, 2.Baskı, Ülke Kitapları, İstanbul.

- TC Dışişleri Bakanlığı, (2014), Gürcistan'ın Siyasi Görünümü, (<http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 15.11.2014).
- Veliev, C. ve Aslanlı, A(der.), (2011), **Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik mücadeleler ve Enerji**, Berikan Matbaacılık, Ankara.
- Viacheslav, C. (2009), “Devletlerarası hukuk açısından Abhazya Cumhuriyetinin yasal konumu ve statüsü”, S.Babakuş(ed.) içinde, s. 18-30.
- Voronov, Y.N. ve Florenski, P.V. (2002) **Abhazya'nın Beyaz Kitabı 1992 -1993 Belgeler, Materyaller, Tanıklıklar**, Kafkas Derneği, ,Çev. Behman,B., Yükseler, K. Ve Papşu, M., Ankara.
- Yalçinkaya, A. (2006), **Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler. Etnik Düğümden Küresel Kördüğüme**, Lalezar Kitabevi, Ankara.
- Yapıcı, M.İ. (2007), “Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya”, **OAKA Dergisi**, C. 2, S. 3, s. 71-104.
- Yıldız, M. (2006), **Dünden Bugüne Kafkasya**, Hazine yayınları, İzmir.
- Yılmaz, R. (2008), “Gürcistan'da İstikrar Arayışı: 5 Ocak 2008 Devlet Başkanlığı ve 21 Mayıs 2008 Parlamento Seçimleri”, **OAKA Seçim Analizleri**, s.180-190.
- Zlobin, N. (2009), “İkinci Yeni Dünya Düzeni'nde Abhazya'nın Yeri, Konumu ve Geleceği”, S.Babakuş(ed.) içinde, s. 139-146.

HARİTA KAYNAKLARI

- Harita Kaynağı 1. <http://www.hgk.msb.gov.tr>, 26.11.2013.
- Harita Kaynağı 2. <http://www.hgk.msb.gov.tr>, 26.11.2013
- Harita Kaynağı 3. <http://www.circassiancenter.com/>, 15.12.2014
- Harita Kaynağı 4. Atlas Dergisi, Avrupa Siyasi Haritası, İstanbul, Aralık 2004.
- Harita Kaynağı 5. http://www.loadtr.com/385061-g%C3%BCrcistan_harita.htm, 26.12.2013.
- Harita Kaynağı 6. https://www.maps.com/ref_map.aspx?pid=12042, 07.11.2014
- Harita Kaynağı 8. http://www.freelang.net/families/language_maps.php, 16.11.2014

Harita Kaynağı 9. <http://travelswithdiesel.com/TWD-Cruise2012-06.htm>, 28.12.2014

Harita Kaynağı 10. http://www.maps.com/ref_map.aspx?pid=11911, 09.11.2014

Harita Kaynağı 11. <http://www.ezilon.com/maps/europe/azerbaijan-physical-maps.html>, 12.12.2013

Harita Kaynağı 12. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Azerbaijan_ethnic_2003.png, 15.09.2014

Harita Kaynağı 13. http://www.maps.com/ref_map.aspx?pid=11901, 25.12.2013

Harita Kaynağı 14. https://www.maps.com/ref_map.aspx?pid=11900, 25.12.2013

Harita Kaynağı 15. <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/georgia.pdf>, 14.05.2014

Harita Kaynağı 16. <http://akademikperspektif.com/2013/03/23/karabag-sorununa-uluslararasi-recete/http://www.dunyabulteni.net/haber/199081/ermenilerin-hocali-soykirimi-ve-arka-plani>, 19.01.2015

ÖZET

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle başlayan yeni dönemde Kafkasya, jeopolitik konumu ve iç çatışmalar nedeniyle dünya gündemine oturmuştur. Bu dönemden itibaren Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın içinde bulunduğu bölge Güney Kafkasya, Rusya'nın kontrolü altında kalan bölge ise Kuzey Kafkasya kavramıyla adlandırılmaya başlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlardan en dikkat çekenlerinden biri Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorunu, diğeri ise Gürcistan'da yaşanan Abhazya ve Güney Osetya sorunlarıdır. Ülkelerin toprak bütünlüğünü tehdit eden bu sorunların çözülmesi, dış politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Her ülkenin kendi siyasi meseleleri, hükümet değişimleri ve cumhurbaşkanı değişimleri söz konusudur. Dolayısıyla iç siyasetteki değişiklikler dış siyasete de yansımakta, sorunların çözümündeki kararlılığı bozmaktadır. Bu çerçevede Güney Kafkasya ülkelerinin bölge içi ve bölge dışı yürüttükleri siyaset, sorunların nasıl çözüleceği konusunda belirleyici olmuştur. Bu tez araştırmasında Güney Kafkasya ülkelerinin yürüttükleri politikaların bölgedeki mevcut sorunların gelişimini nasıl etkilediği neden- sonuç ilişkileri kurularak incelenmeye çalışılmıştır. Sorunların nedeninin, nasıl ortaya çıktığının daha iyi anlaşılması amacıyla bölge ülkelerinin yakın siyasi tarihleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Güney Kafkasya, Siyasi Coğrafya, Çatışma, Abhazya, Güney Osetya, Karabağ.

ABSTRACT

In the new process that started with the end of Cold War period, Caucasian regions is in the agenda of the world due to their geopolitical location and civil conflicts. From this period, Azerbaijan, Georgia and Armenia began to be referred as the South Caucasus region, while the lands remaining under the control of Russia referred as the North Caucasus region.

However Azerbaijan, Georgia and Armenia declared their independence after the collapse of the Soviet Union, they faced with serious problems. One of the most remarkable of these problems between Azerbaijan and Armenia over the Nagorno-Karabakh conflict and the other problems are Abkhazia and South Ossetia in Georgia. Solutions of these problems of threaten the territorial integrity of the countries, plays an important role in the determination of foreign policy. Each country has involved their own political affairs, government and President changes. Therefore, these changes in domestic politics is also reflected to foreign politics, deteriorate the stability in the solutions of problems. In this context, the South Caucasus countries implementation in the region and out of the region politics are decisiving about how to solve problems in these areas. In this thesis research argued that how countries in the region which they affect to development the policies of the current problems of the South Caucasus. Research analyzed with cause effect relationships. Purpose of a better understanding about reasoning of the problems and how problems emerged, it has investigated the recent political history of countries in the region.

Key words: South Caucasus, Political Geography, Conflict, Abkhazia, South Ossetia, Karabakh.

